

O ODPOVĚDNOSTI V POLITICE A ZA POLITIKU

/vydává Charta 77/

Praha 1986

CHARTA 77 č. 20/86

Charta 77 není a nechce být opozičním politickým seskupením. Je trvalou iniciativou občanů, kteří se rozhodli převzít svůj podíl odpovědnosti za demokratičtější a spravedlivější společenské poměry. Politická hodnocení a záměry jednotlivých signatářů jsou ovšem velice různorodé - to, co nás spojuje, je především úcta k lidským právům, k svobodě a důstojnosti člověka vůbec.

Nemožnost formulovat vlastní politický program však neznamená, že by Charta nepodporovala a nebyla připravena bránit úsilí o nezávislé politické myšlení i konání. Přivítali jsme proto iniciativu "mladých křesťanů z Moravy", kteří se formou jakési ankety obrátili na řadu osobností z prostředí Charty 77, požadující od nich bližší osvětlení jejich vztahu k politice, jejich politických záměrů i jejich odpovědnosti za politické působení v minulosti. Všechny došlé odpovědi/některé byly po dohodě s autory zkráceny/ vydáváme ve formě sborníku, jemuž předesyíláme text dokumentu Charty 77 č. 7 /prostor pro mladou generaci/, neboť podle našeho názoru s tématem ankety úzce souvisí. Byli bychom rádi, kdyby tento sborník byl jen prvním krokem k renesanci zodpovědného politického myšlení v našich domácích poměrech.

Červen 1986

Martin Palouš
mluvčí Charty 77

Anna Šabatová
mluvčí Charty 77

Jan Štern
mluvčí Charty 77

DOKUMENT CHARTY č. 7/86

Prostor pro mladou generaci

Osmého prosince 1985, ve výročí smrti Johna Lennona, shromáždili se mladí ctitelé rockové a folkové hudby u jeho symbolického hrobu na Kampě a zaplnili i Karlův most. Někteří hráli na kytary a ke zpěvu se přidávali postupně všichni. Na výzvu důstojníka VB, aby se rozešli, oddělila se asi tisícíčlenná skupina, prošla Staroměstským náměstím na Příkopy, odtud pokračoval průvod k Národnímu divadlu a přes Újezd a Malostranské náměstí na Hrad, kde shromážděné osvítily reflektory policejních aut. Průvod neprošel středem Prahy mlčky. Volalo se: Žádná raketa není mírová. Dejte míru šanci! Chce-me svobodu! a také: Zrušte armádu! Na Hradě zazpívali někteří i národní hymny.

Když se již průvod rozházel, získal podporu nápad uspořádat improvizovanou podpisovou akci proti raketám. Tak se na zídce u Kajetánky zrodil text, v němž stálo: Nesouhlasíme s rozmísťováním jakéhokoliv počtu jaderných zbraní na obou stranách Evropy. Pod text se postupně podepsalo na tři sta mladých lidí a petici zaslali prezidentovi republiky, předsedovi vlády, jakož i americkému a sovětskému velvyslanectví.

Bezpečnost, která průvod po celou dobu sledovala, projevila na místě samém zdrženlivost. To je třeba ocenit, protože rok předtím, 8. prosince 1984, podobné shromáždění rozehnala s pomocí služebních psů a obušků. Nicméně ani loňský průvod neskončil bez následků. Několik desítek jeho účastníků bylo vyslýcháno, u jednoho, který byl ten večer zadržen, byla provedena domovní prohlídka - a tak s hodnocením úřadů je třeba ještě vyčkat.

V každém případě šlo o událost, která nemá za posledních patnáct let v našem hlavním městě obdoby. A protože spontánní mírová demonstrace dělníků, učňů a studentů zprvu unikla pozornosti sdělovacích prostředků, zaslouží si tím spíše naši dodatečnou pozornost. Spolu se vznikem neformálních pospolitostí zejména v menších městech, motivovaných nábožensky, ekologicky či třeba nadšením pro novou hudbu, signalizuje prosincový průvod Prahou rostoucí zájem části mladého pokolení

o věci nadosobní. Je výzvou určenou nám všem. Jistě nebudeme jediní, kdo se pokusí dešifrovat její smysl. Následující úvahy a návrhy proto předkládáme v dobré víře, že veřejnost je pochopí jako vstupní slovo.

I.

Mladý člověk si přeje prožít svůj život jako příběh, který si zvolí a stvoří. V tomto přání je pochopitelně kus iluze, protože prostor, v němž se jeho příběh odehraje, stvořili už jiní a před ním. Přesto má jeho přání i hluboké oprávnění, neboť každým lidským životem, každým novým pokolením začíná svět znovu.

Bohužel, brzy sezná, že mu už někdo jiný napsal k jeho životu scénář. Někdo mocný a anonymní, kdo se s ním nedomluvil a také nadále se s ním domlouvá nehodlá. A tak místo příběhu začne postrkování a usměrňování, kádrování a třídění, jako když součástka putuje po běžícím pásu k místu, kde spadne do své bedny. Mladému člověku se leccos nelíbí a chtěl by se na to i zeptat, ale doma i v zaměstnání ho varují: Do toho se raději nepleť! Mladý člověk samozřejmě přemýšlí a rád by přemýšlel nahlas. Tu mu zas řeknou, že všechno namysleli do zásobu nějakí klasici. Někteří z mladých jsou podnikaví a rádi by cosi podnikli i ve vlastním podniku; rychle jim tedy vysvětlí, že podnik tu není k podnikání, ale k tomu, aby plnil ukazatele. Mladý člověk se ochotně spolčuje a možná by i založil nový spolek; jenže systém má už své osvědčené prefabrikáty a tím je spolčovací příděl vyčerpán. Je toho opravdu málo, co mladým zůstává jako prostor pro svobodné sebeuplatnění - snad sport, toulky přírodou a ovšem láska.

Samozřejmě: nikdo není jen výtvozem okolností. Silnější povahy si i za této situace nacházejí svou cestu. Nesmíme však zároveň zapomínat na desítky a stovky těch slabších, kteří své životní prázdno dnes a denně utloukají vyseďáváním u piva nebo kteří hledají revoltu a vzruch v drogách a ničí se stejně nelítostně jako ničí na všechno rozlobený výrostek telefonní budku.

Teprve na tomto pozadí uměle způsobené kulturní nouze doceníme, co pro mladé lidi znamená setkání s hudebním proudem, který je schopen vyslovit ten zvláštní, drsný a zároveň rozcitlivělý pocit generace rostoucí ve stínu jaderných raket.

Hudební skupiny, za kterými se jezdívalo někdy i stovky kilometrů do zastrčených hospod, mají nezřídka až dadaistické názvy - jako Jasná páka nebo Ještě jsme se nedohodli - ale na jejich koncertech prožije posluchač svou chvíli reálné katarze: konečně někdo vyjádřil, čím se až dusí. A je to zároveň pocit vděčnosti a srozumění, který lze těžko popsat.

Kromě skandování na sportovních stadionech je naše země dost zamlklá. Lidé zarputile mlčí v dopravních prostředcích a neméně zarputile i na různých schůzích. Mlčením je i rituální omílání opotřebovaných slov a vět, které nikdo neposlouchá. V takové zakřiknuté chvíli se přemýšlivý písničkář dostává do situace, kterou nezavinil: pro své publikum se stává nejen písničkářem, ale i básníkem, kazatelem a mluvčím. Jeho zpívané promluvy při kytáře jsou provázeny úpěnlivou pozorností i uvolněným chechotem i bouřlivými aplausy. Strážci monopolu na výchovu mladé generace se cítí ohrožení a žádají, aby se proti nekalé konkurenci zakročilo. Což se posléze i stane.

Po neblaze proslulém a nekvalifikovaném článku v Tribuně v březnu 1983 nastala likvidační akce. Kapely jako Pražský výběr, Letadlo, Jasná páka a další přestaly účinkovat, protože se jich zřizovatelé v důsledku administrativního nátlaku zřekli. Jeden populární písničkář byl postaven před soud pro údajné příživnictví a rozkrádání, na druhého se snesla nevěle, neboť si dělal psinu z nebeské byrokracie a ta pozemská to vztáhla na sebe. Je sice pravda, že čas otupil likvidační elán a že se někteří dočasně vyřazení muzikanti zase uplatnili. To však neznamená, že byrokratický tlak ustal. Zatímco na venkově trvá nezastřené šikování rocku i folku dál, v kulturních centrech se zostřilo zejména schvalovací řízení na úrovni zřizovatele. Dochází ke groteskním situacím, kdy se dvacetiletý muzikant musí o svých písních dohadovat s komisí přestárklých neodborníků bez špetky pochopení pro jeho vkus a životní pocit. Písemně se ovšem nic nezakazuje - většina záповědí se provádí ústně prostřednictvím pořadatelů a zřizovatelů.

Situace se dále zkomplikovala zrušením Svazu hudebníků rozhodnutím MV ČSR ze dne 22.10.1984. Tím se zpochybnila jak existence Jazzové sekce Svazu hudebníků, jež sdružuje na sedm tisíc zájemců o novou hudbu, tak i Sekce mladé hudby, která

má dvanáct tisíc členů. Zejména na Jazzovou sekci dopadly už nejružnější šikany včetně domovních prohlídek v místnostech sekce i v bytech jejích funkcionářů. Z nezávislé hudební aktivity, která svými účastníky nebyla vůbec pojímána jako nějaká "politika", se tak přes noc stalo politikum. Desetitisíce mladých lidí přijalo pronásledování svých spolků, kapel i zpěváků jako osobní urážku. Problém sám už překročil hranice republiky a na kulturním fóru vloni v Budapešti se o zmíněných represích obsírně hovořilo. Také Praha zažila v letech 1983, 1984 a 1985 už tři demonstrace mladých, které byly mimo jiné varovnou odezvou na kulturní politiku prováděnou klackem.

Náš návrh je jednoduchý:

ZRUŠTE MALICHERNOU KURATELU NAD NOVOU HUDBOU, NECHTE KAPELY MRÁT A ZPĚVÁKY ZPÍVAT. A ZRUŠTE KLATBU NAD JAZZOVOU SEKCÍ I NAD SEKCÍ MLADÉ HUDBY.

II.

Touhou každého mladého člověka je podívat se do světa. Za rakouské monarchie se chodilo po vyučení do ciziny na zkušenou. Tato potřeba platí i dnes. Říká se, že by mladá generace měla být vzdělaná a schopná zvládnout technické a vědecké nároky třetí průmyslové revoluce. Jak toho ale docílit, když mladí lidé nemohou získat přímou zkušenost v zemích, kde tento rozvoj dospěl dále - získat tuto zkušenost a vrátit se s ní domů? Říká se, a to z míst nejoficiálnějších, že Evropa je náš společný dům. Co je to ale platné, když tento dům není průchodný a jeho obyvatelé se nemohou navštěvovat. Jak se mohou vytvořit pocit důvěry a sounáležitosti, když se národ od národa uměle rozděluje?

Jaroslav Seifert v básni napsané k poctě Vladimíra Holana použil výrazu: za zpropadená voliéra Čech. Voliéra je klec, kde ptáci mohou vzlétnout, poletovat, ale nemohou se rozletět. Říká se, že mladé pokolení má dnes všechny možnosti svobodného rozletu a na televizních obrazovkách se cestuje i do vesmíru. Mladý Čechoslovák však nemá tak náročné sny: rád by se podíval alespoň na skok k sousedům do Vídně. A tu se přesvědčí, že cesta do kosmu by byla snažší. Pochopitelně závidí svým vrstevníkům ze západní Evropy, kteří si jezdí ze země do země bez všelijakých příslibů a výjezdních doložek a ani cesta kolem světa není pro ně nic nepředstavitelného. Říká se, že

mladí Čechoslováci mají o životě na západě od našich hranic iluze. Dost možná. Není nic snazšího než jim dát možnost, aby se o životě svých západních sousedů na místě přesvědčili a případných iluzí se zbavili. A naopak, to dobré, co poznají, ať si odvezou ve své mysli zpět - ku prospěchu svého domova. Tak se od nepaměti přenášela lidská zkušenost a země, které se před ní izolovaly, upadly ve strnulost a katastrofálně zaostaly.

Náš návrh je znovu prostý: UMOŽNĚTE MLADÝM LIDEM CESTOVAT.

Protože předpokládáme rozličné námítky i praktického rázu /nejsou devizy atp./, rádi bychom celou věc usnadnili.

Obrátíme se na své přátele v západní Evropě - máme na mysli např. hnutí usilující o mírovou Evropu bez ničivých zbraní - aby uvážili založení fondu, kterým by se financovaly prázdninové tábory pro setkání mladých lidí z obou částí evropského domu, například pro setkání muzikantů a písničkářů nebo mladých ekologů a ochránců přírody nebo třeba studentů některého evropského jazyka atp. A nesmělo by se zapomenout ani na taková tématická setkání, jež by vyhovovala mladým lidem z průmyslu a zemědělství, kteří mají zájem o aktuální odborné a sociální problémy, jež hýbou těmito oblastmi hospodářství.

Tato sekce, jejíž pracovní název by mohl být MLADÁ EVROPA SE POZNÁVÁ, by se mohla stát skromným počátkem hlubšího procesu odbourávání bariér.

III.

"Zrušte armádu!" volalo se v prosincovém průvodu. I v šedesátých letech docházelo u nás k různým manifestacím mladých, žádalo se leccos, co nebylo vládě vhod, ale takové heslo se nevyskytlo. Zřejmě došlo k jistému posunu ve vědomí lidí.

Armáda není nikde v Evropě skutečně populární. Nákladné přehlídky vojsk a válečné techniky jsou lidem z duše protivné. Dochází k paradoxnímu jevu: při pohledu na defilující rakety se v divákovi nerodí pocit bezpečí, ale vzrůstá se v něm naopak stále silnější pocit nebezpečí. Neboť ví: kde je instalována jaderná raketa, tam míří i rakety protivníka. Obyčejný člověk má pocit, že je v pasti.

V Československu je tento pocit ještě znásoben skutečností, že se na našem nevelkém území tísní hned armády dvě. V některých oblastech, kam se člověk pohne, narazí na vojen-

ský prostor. Není se tedy co divit, když se občan domnívá, že by nám za daných okolností lépe vyhovovala armáda menší, levnější a také demokratičtější. Většina mladých lidí se tudíž dívá na prezenční službu jako na zbytečnou ztrátu času a újmu. A myslí si právě to, co pražský průvod volal.

Přicházíme proto s návrhem, který vychází tužbě mladých lidí alespoň částečně vstříc, a přitom ani s profesionálních vojenských kruhů k němu nemůže být seriózních námitek. Zkušenost našich sousedů - NDR a NSR - prokázala, že pro dobrý výcvik branců bohatě stačí jeden a půl roku. Navrhujeme tedy **ZKRÁTIT PREZENČNÍ VOJENSKOU SLUŽBU ZE 24 NA 18 MĚSÍCŮ.**

A ještě v jedné důležité věci nám mohou být sousední země příkladem: jak v NDR tak v Maďarsku respektují fakt, že některým mladým lidem jejich víra nebo svědomí zapovídají sloužit ve zbraní. Pro tyto brance byla v NDR zřízena náhradní pracovní služba.

I v Československu dochází při nástupu vojenské služby k těmto mravním konfliktům, které, jsou-li násilím potlačeny, mohou vyústit v zoufalství a sebevraždy. Proto navrhujeme **ZŘÍDIT i U NÁS NÁHRADNÍ PRACOVNÍ SLUŽBU PRO BRANCE, KTERÝM SVĚDOMÍ NEBO NÁBOŽENSKÁ VÍRA ZAPOVÍDAJÍ CVIČIT SE V ZABÍJENÍ LIDÍ.**

Společnost by této službě beze zbraně mohla účelně využít zejména v činnostech souvisejících se záchranou lesů a vůbec s ochranou životního prostředí, jakož i v oblasti péče o lidi staré a postižené.

Kdyby se obě úpravy vojenské služby uskutečnily, získalo by tím nejen čs. hospodářství a státní pokladna, mladé pokolení a evropská veřejnost by to přijaly jako akt dobré vůle. A pokud by došlo v důsledku úpravy k jisté redukci početního stavu armády, dá se tato změna pozitivně uplatnit na vídeňském fóru jednajícím o snížení počtu vojsk obou aliancí.

IV.

Jsme ujistováni - a hovoří o tom i ústava, že se vzdělání, výchova a vyučování u nás řídí hlediskem vědy. Měla by to tedy být cesta značná kritickým tázáním, opravdovostí a úctou k odlišnému stanovisku. Mladý člověk však nesoudí výchovu podle toho, co ona sama o sobě říká. Hodnotí ji podle toho, jak si počíná. A vzpírá se, kdy jsou mu na vědeckém tácu předkládány hotové poučky, o kterých se pak již nemá ani přemýšlet

ani diskutovat.

Jedenadvacátého prosince 1985 uveřejnil čs. tisk komuniké ze schůzky tajemníků ústředních výborů komunistických a dělnických stran v Bukurešti o mezinárodních a ideologických otázkách, které podepsali i tři tajemníci ÚV KSČ. Mezi jiným se v komuniké zdůrazňuje, že mládež má být vychovávána "v duchu bezmezné oddanosti své straně a zemi". Nemíníme zlehčovat toto odhodlání. Domníváme se pouze, že bezmezně oddán může být Pátek Robinsonovi, ne však občan něčemu tak proměnlivému a lidsky chybujičímu, jako je kterákoliv politická strana. Bezmezná oddanost je slepá oddanost a ta je v rozporu s požadavkem výchovy ve vědeckém, tedy kritickém duchu.

K svému přesvědčení by měl každý člověk dozrát. Má-li být pravdivý výsledek, měla by být pravdivá i cesta k němu. V dospívajících lidech bývá živý cit pro fair play, a proto v nich budí nevoli, když vidí, jak je ve škole i v zaměstnání předstírané přesvědčení honorováno postupem. Kdo se však opováží mít jiný názor a je příliš zásadový, aby jej zapřel, na to doplácí. Je snad tohle vědecká výchova? Což není jasné, že přesvědčení přijaté za úplatu je úplatné přesvědčení?

Konečně soudíme, že není správné, když se pod záminkou vědecké výchovy vštěpuje předsudek, jako by byl člověk zbožný méně osvícený než lidé, kteří s ním jeho zkušenost nesdílejí. Albert Einstein v úvaze "Jak vidím svět" píše: "Nejkrásnější, co můžeme prožít, je tajemství. Je to základní pocit, jenž stává u kolébky pravého umění a vědy. Kdo ho nezná a kdo se již neumí divit a nedovede žasnout, je vlastně mrtev a jeho oko je vyhaslé." Einstein nazývá tento svůj vztah k nekonečnému bytí zbožností, dokonce hlubokou zbožností. Ptáme se? Byl snad Einstein člověk vědecky neosvícený? A mohl by, podle zdejších měřítek, vůbec přednášet na čs. vysoké škole?

V každém člověku je bytostná potřeba přesáhnout sebe sama. Jednotlivec, říká Einstein, "pociťuje individuální bytí jako nějaké vězení a snaží se přežívat souhrn jsoucna jako jednotu hlubšího významu." V postihování, ve výkladu tohoto významu se arci lidé lišili, liší a patrně budou lišit. Můžeme-li něco poradit našim mladým přátelům, pak jen to, aby se těmito odlišnostmi nedali odradit. Neboť lidé se nedělí podle svých

vyznání. Dělí se však na ty, jejichž vztah k bližním, k přírodě, k univerzu je otevřený a přející, a na ty, kteří se tu klaní nějaké velmi dočasné a zpravidla velice nesnášenlivé modle.

Dne 10. června 1415 psal český učenec a kazatel svým krajanům: "Také prosím, abyste se milovali, dobrých násilím tlačit nedali a pravdy každému přáli."

Všimněte si dobře: Hus říká "přáli", ne "vnucovali". Je to nevědecký požadavek? Domníváme se naopak, že tento vzkaz, který k nám přichází ze vzdálenosti šesti staletí, oslovuje velmi současně každého z nás.

Shrnujeme: JE V ZÁSAVNÍM ROZPORU S DUCHEM VSKUTKU OSVÍCENÉ VÝCHOVY, ABY BYLI LIDÉ ZVÝHODŇOVÁNI NEBO NAOPAK DISKRIMINOVÁNI PRO SVE PŘESVEDČENÍ. JEDINÝM MĚŘÍTKEM PRO POSTUP VE ŠKOLE I V ZAMĚSTNÁNÍ MŮŽE BÝT POUZE ODBORNÁ A CHARAKTEROVÁ ZPŮSOBILOST. ÁPLATÍ-LI?, ŽE KAŽDÝ NOVĚ PŘICHÁZEJÍCÍ ČLOVĚK JE I NOVÝM POČÁTKEM? MUSÍME MĚ TĚŽ PŘIZNAT PŘÁVO, ABY SE NA NÁŠ SVĚT PODÍVAL SVÝMA OČIMA.

V Praze 6. března 1986

Martin Palouš
mluvčí Charty 77

Anna Šabatová
mluvčí Charty 77

Jan Štern
mluvčí Charty 77

Přátelé,

počet vrstevníků, jejichž myšlenky pomáhaly utvářet tento dopis, není nikterak ohromující, přesto si myslíme, že nemluvíme jen za sebe. Je nás mnohem víc - mladých do třiceti let - kteří pro sebe odkrýváme přístup k životodárným zdrojům, a kteří jsme vykročili za smyslem života po cestě ozařované světlem víry v osobního Boha. Jsme vlastně "generací normalizace", dětmi husákových a bilakových sedmdesátých let. A tato společnost právě svou zvráceností podstatně přispěla k utváření našeho duchovního základu. Mohlo by se to zdát nelogické, ale je to pravdivé: ona zvrácenost některé z nás přivedla k hledání pravdy, jež stojí nad člověkem i dějinami, je neznormlizovatelná, vždy ochotna poskytnout sílu a milost tomu, kdo se plně dá do jejich služeb.

Náš mladistvý idealismus dostal brzo první rány pod pás, a na jeho místo přichází léty získávaná zkušenost, že nic na světě není jednoduché. Původní černobílé vidění věcí a lidí získává hloubku a pravdivost díky celé škále barevných odstínů. Přesto však - nebo právě proto - trvá a sílí vnás přesvědčení o existenci hodnot, jež dávají tvar a strukturu našemu životu. Odepíšeme-li je, odepisujeme sami sebe.

Jak se však vyrovnat s fenoménem zvaným politika, správa polis. Politika jistě svou podstatou souvisí s naší vírou, která by ji měla zlidšťovat, vštěpovat jí úctu k člověku, bytosti stvořené k obrazu Božímu. Ale sama o sobě, jako praktická činnost, patří do svébytného světa sekularizované kultury. Křesťanstvím se může politika inspirovat, ale nemusí, bohužel... Na tomto poli nám víra může pomoci jen všeobecně, svým vztahem k nadčasovým hodnotám. Musíme se tedy politice učit - diskutovat, naslouchat a přemýšlet. Nemůžete zatím od nás čekat žádné praktické výsledky: někteří cítí, že jejich čas veřejně vystoupit ještě nepřišel, nebo zatím podobně ani neuvažují. Dávají přednost vzdělávání - a modlitbě, která je pro nás jedním z rozhodujících prvků duchovního růstu. Jména jiných jsou už známá. Získávají první zkušenosti ze střetávání mezi občanem a státní mocí. Jen aby vystačili s dechem, protože nevyzrálá osobnost se nestává tvůrcem politiky, ale její obětí. Pro zby-

tek - drtivou většinu - je politika pouhým svinstvem. Žijí přítomným okamžikem, snad stojí i o hlubší kulturní zážitky. Do duchovního světa, na rozdíl od kulturního, se však vstupuje branou sebezapření, odříkání a osobní oběti? usilování, v němž nedáváme jistým radikálním způsobem v sázku sami sebe, klesá v povrchní koketování, neznamená vlastně vůbec žádný mravní postoj. Chybí nám vůle k pravdě, touha poznat ji - proto žijeme v zajetí politických mýtů a pověr. Kolik z nás v životě vystačí jen s negací Rudého práva, a myslí si, jací to nejsme borci se svými "politickými" názory, potvrzenými souhlasným řinčením okolních půllitrů!

Chybějí nám zkušenosti z politického života. Ale usnadňujete nám situaci vy, starší? Definoval se někdo z vás jako politik, stavějící na určitém duchovním základu, usilující o určité, jasně vyjádřené cíle, dosažitelné určitými, jasně definovanými prostředky a ne jinými? - Jak vlastně chápete politiku? Čím pro vás je? Z jakého duchovního a myšlenkového zázemí u vás vyrůstá? A najdete společnou mluvu s námi, mladými křesťany?

Vyložte nám jasně své politické přesvědčení /ne obecně občanské, to známe/: čemu věříte, o co se opíráte, co odmítáte a co prosazujete a proč. Očekáváme přímé, nevyhýbavé odpovědi: vždyť nám jde o osobní pojetí politického života, esenci vašich dosavadních zkušeností, i o vaše politické krédo. Nechceme zrovna málo, ale vy jste nám až dosud v této oblasti mnoho nedali. Chybí nám "kdo je kdo" československé politické scény. Myslíme si, že doba je víc než zralá na vyjádření politických postojů, které by se konkretizovaly mimo rámec Charty 77. Mládí má být drzé a nespokojit se s málem. Proto nám přiznejte právo nahlédnout vám do svědomí; toto právo nám dává i skutečnost, že vlastní kůží platíme účet za politické krachy minulé i předminulé generace. Kdo ale žil a konal odpovědně, jistě se nebude bát odpovědět.

Rádi bychom tedy znali vaši odpověď na dvě pro nás důležité otázky. Nejde nám ani tak o vaši konkrétní odpověď jako spíše o vaši myšlenkovou orientaci v bodech, které jsou pro nás určitým způsobem klíčové:

1. Vyložte nám prosím své politické názory, postoje a činnost v roce 1968.

Jste dnes - po tom všem, co se stalo /srpen 1968, Charta 77/ - subjektivně přesvědčeni o jejich správnosti? Jsou duchovní základy, o něž opíráte své současné přesvědčení, stejné jako tehdy? Jestliže ne, jakých podstatných změn na tomto poli doznala vaše osobnost?

2. Dá se vymezit politika v určité svébytnosti a jedinečnosti pojmu? Co je v ní pro vás elementárního, obecného?

Byli bychom rádi, kdyby vaše práce byla pro nás výzvou k samostatnému myšlení, které tolik postrádáme, a snad i k dialogu. Právě ten nám strašně chybí! Nedá se vést s anonymními tvůrci chartistických dokumentů, ale jen s osobami, které jsou zároveň osobnostmi, tedy s jedinci nezaměnitelnými, jedinečnými ve svém myšlení, názorech i projevu.

Vaše odpovědi, i pod pseudonymem nebo značkou, chceme vydat ve sborníku /snad pod názvem "Právo na politiku?"/, který by měl být základem diskuse o problémech, jimž jsme se doposud možná opatrnicky vyhýbali. Forma odpovědí budiž vaší věcí. Ale co takhle okořenit ji špetkou humoru /soudruhům tak zoufale chybí/, který vám třeba pomůže otupit nepříjemné hrany osobních výpovědí? Občas jste ve svých spisech tak vážní, až jste trochu nelidští.

Tyto ozázky vám však neklademe jen proto, že jsme mladí a hloupí. Máme přitom na mysli i osud společenství Charty 77 a jeho charakter. Všimněte si, že nejaktivnější v Chartě 77 nejsou třeba zahrádkáři nebo zedníci, nýbrž lidé, kteří se časem z nutnosti stali politiky par excellence. Jde o jev logický a oprávněný, leč nesprávný. Oni promítají do občanské iniciativy - třebaš n echtěně - i své politické představy a názory, které by v normální době uskutečňovali prostřednictvím politických stran, klubů a podobně. Politika je tvorba, její uskutečňovatelé jsou tedy tvůrci a nemohou nebýt. Ale jinde! Měly by se vytvářet okruhy politického myšlení, stavějící na plodech vzniklých solidaritou otřesených. Chybí nám politická diferenciace. Charta 77 funguje jako děvečka pro všechno: jak má vyniknout její obecně lidský charakter a poslání, když v praxi není konfrontována s žádným politickým myšlením, jež by se jejími plody inspirovalo? Charta 77 politice otevírá pouze prostor,

v němž se její subjekt může nalézat. Ale uskutečňovať se musí už prostřednictvím politiky samé.

Mluvili jsme už o pravdivosti, upřímnosti, otevřenosti, o dialogu - o ten nám jde především. Náš dopis nechce být příčinou vykopání válečných sekyr a vyvolání křížáckých tažení. Ať už před Oponou nebo za ní. Chceme vyjasnit vztah "my-vy" v jedné z životně důležitých lidských aktivit. Konstruktivní dialog je charakterizován pohledem upřeným do budoucnosti. A minulost musíme nazírat z úhlu, který by nám pomáhal budoucnost smysluplně předjímat.

Přáli bychom si, aby takt, ochota a porozumění pro odlišné názory druhých doprovázely naše budoucí sbližování.

Vaši mladí přátelé

Vážení přátelé!

Velice se mi líbí, že se nenecháváte odradit ani ohlušit nepříznivými okolnostmi, že se snažíte hledat Pravdu a "dát se plně do jejích služeb", že pociťujete odpovědnost za "hodnoty", jež dávají tvar a strukturu našemu žití" /navíc mě pochopitelně naplňuje hlubokou vděčností, že je to právě křesťanská zvěst, která vás na tuto cestu povolává a dále vás po ní vede/. Líbí se mi, že nezpochybňujete primární křesťanskou odpovědnost za politiku a současně si plně uvědomujete, kolika naprosto odlišných významů může toto slovo nabýt, jaké často i zlé a neblahé počínání se může pod tímto označením úspěšně skrývat. Velice se mi líbí také přímost a rozhodnost s jakou se obracíte k příslušníkům starších generací: nevoláte je před soud ani nemáváte nad hlavami jejich portréty, nýbrž požadujete poctivý rozhovor, který by vám i jim umožnil sejít se na společné cestě a vyvarovat se opakování alespoň některých minulých chyb - to druhé dodávám záměrně s rozpaky, neboť k úplně bezchybnému životu existuje jen jediný návod; totiž ten, který je ostře odsouzen v půvabném podobenství o svěřených a zakopaných hřivnách. V zásadě souhlasím i s řadou vašich dalších vývodů, především pokud jde o Chartu, politiku atd. Charta 77 by se v žádném případě neměla "politizovat", neboť to by mohlo mít jen dva důsledky, jeden horší než druhý: buď by se stala polem neplodných politických třenic a ztratila tak možnost věrohodně plnit své původní poslání, nebo by v ní naopak převládl jeden vyhraněný politický směr, čímž by se svému poslání naprosto zpronevěřila. Současně je teoreticky jasné a prakticky se ze všech stran stále naléhavěji požaduje, že by Charta měla otevřít prostor pro rozvoj čistě politického myšlení a jednání: toto dění by se nutně odehrávalo mimo rámec Charty, mohlo by se však plně spoléhat na její podporu a solidaritu /nebylo by to poprvé, nezávislá kultura, samizdat v nejširším slova smyslu i různé církevní aktivity vděčí Chartě za ledacos/. Jestliže naopak toto nové politické myšlení a jednání dokáže zůstat věrné duchu Charty v nezpochybnitelném respektu vůči základním právům a svobodám, může se v dlouhodobé perspektivě osud našich národů stát o hodně nadějnějším.

Ale to všechno víceméně říkáte, snad bych vás opravil jen v souslednosti časové: není pravdou, že nejaktivnější v Chartě 77 jsou lidé, kteří se stali politiky par excellence, nýbrž je pravdou, že nejaktivnější lidé v Chartě /profesí i ambicemi politice převážně naprosto cizí/ se časem stali "politiky" par excellence - k tomuto zvláštnímu fenoménu, který je na jedné straně typický pro naši totalitně spravovanou zemi, na druhé straně však patrně souvisí s celosvětovou krizí politiky, se vrátím později.

Obávám se však, že vás vaše přiznaná politická nezkušenost a jinak chvályhodná přímočarost svedla k nereálným požadavkům. Máme vám "jasně vyložit své politické přesvědčení /ne obecně občanské, to známe/, své politické krédo"; "určité, jasné vyjádřené cíle, dosažitelné určitými, jasně definovanými prostředky". I když si odmyslím, že vaše otázky patří k těm, na něž se lépe odpovídá knihou než článkem, dílem než knihou, životem než dílem, jsem přesvědčen, že žádná z odpovědí, které obdržíte, nebude plně pravdivá: ne že by vám snad kdokoli z dotazovaných vědomě lhal, pouze nemá tváří v tvář vaší naivitě jinou možnost, než rychle začít hovořit o něčem úplně jiném nebo zamlčet věci natolik podstatné, že jeho výpověď nabude úplně odlišného smyslu. Pro nutnou neadekvátnost odpovědi /respektive pro rozhodnutí raději neodpovídat/ jsou v podstatě dva důvody nebo okruhy důvodů: první je úzce spjatý s naší aktuální situací a zavazuje každého, druhý je naprosto zásadní, zavazuje však jen toho, kdo se hlásí k jistému pojetí politiky.

Vy sami používáte obrátů "zvrácenost společnosti", "ne-normální doba". V takové době je velice rozumné, skrývají-li se různé kulturní, vědecké a náboženské aktivity pod pečeti anonymity nebo pseudonymity. Myslím si však, že v případě politiky, "věci veřejné", to dost dobře nejde: právem si žádáte vědět "kdo je kdo" a právem vzbuzují sebeplamennější politické výzvy spíše posměch, chybí-li za nimi osobní ručení. Avšak právě mezi křesťany je poměrně málo těch, kdo by své "politické stanovisko podepisovali vlastním jménem - a není to jen z lhostejnosti k těmto "světským záležitostem. Možná je to spíše proto, že mnoho křesťanů pokládá daný stav obce za zásadně špatný, že v něm nevidí pouhý důsledek několika nahodilých chyb, které lze napravit drobnými reformami nebo dokonce jen

výměnou vládnoucích osob. Koneckonců však podobné omezení platí pro všechny, i pro ty nejnadšenější stoupence socialismu: každý, kdo se raději řídí svým svědomím a rozumem než momentálními direktivami moci, automaticky vystavuje sebe i své okolí represím, jejich míru někdy ani nelze odhadnout. Vezmeme-li navíc v úvahu, že politika je sice nemyslitelná bez morálky a bez jistých teoretických základů, že by však bylo omylem zaměňovat ji za pouhé morální postoje /zaujímané pokud možno za pečlivě utěsněnými dveřmi vlastního soukromí/ nebo za pouhé předkládání utopií a abstraktních úvah o nejlepším státním uspořádání, že vlastní doménou politiky je aktivní a v součinnosti s jinými probíhající působení na záležitostech obce, nabývá tento argument ještě na závažnosti. Neboť na jedné straně je jasné, že jestliže je pronásledováno pouhé přihlášení se k nějakému názoru či víře, pak snaha spojit se s jinými k jeho účinnému prosazení v obci bude brutálně rozbita, dříve než překročíte hranice pouhých akademických debat. Na druhé straně však právě tato "zvrácenost" a "nenormalita" způsobuje, že vámi zmiňované toliko občanské postoje /z tradičního pohledu jde vlastně spíše o postoje pre-občanské, obecně lidské: např. obhajoba práva vyslovit a nenásilnými prostředky hájit svůj názor nebo aktivně prosazovat zásadu, že spravedlnosti je dlužno dát přednost před zákonem a zákonu před zvůli moci/ se paradoxně stávají povýtece politickými a mohou /za příznivých podmínek ovšem, aspoň část těchto podmínek je však v moci jednoho každého z nás/ účinně přispět k nápravě poměrů v obci. Budete proto asi muset poněkud ukrotit svou zvědavost a i nadále soudit "kdo je kdo" jen z jeho "občanských postojů" a z toho mála, kterým eventuelně uzná za vhodné takto vytyčené hranice překročit - vždyť své nebezpečí i možnosti musí posoudit každý sám. Ostatně naše rozhodování není diktováno jen mírou naší odvahy či zbabělosti, nýbrž především elementární politickou /když už z nás chcete za každou cenu mít politiky/ odpovědností: téměř všichni jsme upřímně přesvědčeni, že v dané chvíli jsou "občanské postoje" tím nejzazším a současně nejúčinnějším, co lze pro dobro obce doporučit - je samozřejmé, že třeba již zítra bude možno jít mnohem dále a že se naše cesty patrně vyhraní, ba

v lecčems rozejdou /je jen nutno doufat, že se nikdo z nás nestane "politikem" natolik, aby se nechal opít novými možnostmi či dokonce mocí, že ony dnešní "občanské postoje" zůstanou společným základem, na kterém bude vyrůstat pestrá architektura obce, který však nebude možno beztrestně porušit ani odvrhnout/.

Již staří antičtí myslitelé definovali člověka jako "ZOON POLITIKON", živočicha politického. Politika v nejširším slova smyslu není tedy jen jednou z mnoha dílčích činností, které bychom si popřípadě mohli odpustit, nýbrž člověk v ní jaksi tkví podstatnou částí svého života, podle některých právě ona činí člověka člověkem, odlišuje jej od jiných tvorů /také žen, otroků atd./. Křesťanství radikálně překonalo nepřijatelné stránky tohoto rozvrhu včetně zbožnění konkrétní, pozemské polis, v zásadě však jistou dvojdomost, dvojí zakotvení člověka podrželo /je to patrné již z "největšího" přikázání: "milovat Boha nade všechno" a "milovat svého bližního jako sebe samého" se prohlašuje za podobné/; v jistém smyslu, přinejmenším pojetím lidské svobody a současně rozšířením odpovědnosti z polis a domácnosti na bližního vůbec, význam "sociální" složky v člověku dokonce zdůraznilo. Odpusťte mi tento zkratkovitý a nutně nepřesný exkurz do složitých problémů, chci vás však přivést na poměrně samozřejmou myšlenku /vykázat ji v její evidenci, jak by se řeklo příslušnou filozofickou hantýrkou/, že politická či sociální dimenze lidského života je přinejmenším stejně bohatá a komplikovaná jako jeho sféra privátní.

Zhruba od počátku novověku se v evropském myšlení projevuje jistá tendence, kterou bychom ve vzestupné škále mohli nazvat zálibou v receptu či návodu /na uvaření jídla, na hubnutí, na sestavení nebo zapojení přístroje/, v experimentu /probíhajícími za kontrolovaných podmínek a tudíž kdykoli opakovatelném/, v normě /přesně stanovící výrobní postup i "správné fungování" čehokoli/, v plánu /výchovy, ekonomiky a posléze rozvoje společnosti vůbec respektive ve velice analogickém pokroku /chápaném jako cosi naprosto nutného a trvalého, vůči čemu má člověk jen jedinou aktivní úlohu - totiž co nejpřesněji poznávat příslušné zákonitosti/. Není celkem důležité, zda tato záliba vznikla na půdě přírodních věd či zda je novodobá přírodověda jejím plodem; jisté je, že právě ve vědě a technice byly její úspěchy natolik pronikavé, že v jejich oslnivém světle bylo

dlouhou dobu prakticky nemožné postřehnout eventuelní stinné stránky /eště dnes automaticky pokrčíme rameny nad pověřčivou zaostalostí sedláků, kteří zbořili první hromosvod, aniž by nás vůbec napadlo myslet na souvislost třeba s odporem proti stavbě jaderne elektrárny/. Tato záliba však byla bohužel velice úspěšná i v jiném směru, totiž ve schopnosti zachvacovat další a další oblasti - aby posléze prohlásila za nejsoucí ty, které se zásadně vymykaly z možného dosahu jejího panství. Teď již dost dobře nešlo přehlédnout různé znepokojivé jevy: krizi náboženské víry /Bůh je mrtev/, morálky /vše je dovoleno/, kultury /dekadentní, nihilistické výstřelky a současně zmrazující faleš "konzumní" produkce/. Vždyť nakonec nezůstal ušetřen ani sám rozum, který jinak nese na celé záležitostisvůj díl viny: není zvláštní, že v prostředí starého dobrého evropského racionalismu se slovo "rozumovat" stalo nadávkou a "zdravý rozum" přinejmenším jakousi podivínskou nedostatečností, kterou je třeba nahradit skutečně vědeckým myšlením /zde se nejlépe ukazuje, že všechny iracionalistické vzpoury, od "nevinných" spiritistických sedánek až po vražednou mystiku krve, půdy, rasy a třídy, jsou téhož rodu jako zmíněná záliba - u kořene stojí stejná pýcha a touha po zjednodušení/.

I nadále však bylo možno zaměňovat nemoc a lék, tvrdit /a být upřímně přesvědčen/, že ony příznaky úpadku jsou jen důsledkem prozatím nedostatečných dávek pokroku, případně že zde odumírá cosi, co pro lidstvo stejně mělo nanejvýš pochybný význam a co bude rychle nahrazeno něčím novým a cennějším. Teprve naše století mohlo přikročit od teorie k praxi i v oblastech takové míry složitosti, jako je ekonomika, privátní život a politika: plánováním úspěšně vyvolalo hospodářské potíže a několik velkých hladomorů, dokonce i v někdejších světových obilnicích /Ukrajina, Kuba, Indočína/; jako prototyp nového člověka stvořilo vězně Gulagu (nedejte se zmást optickým klamem, že Souostroví mizí: to se jen pozvolna mění v pevninu), v lepším případě pogramotného konzumenta televizních reklam; jako vzor ideálního uspořádání společnosti nabídlo totalitní státy, které se navíc neustávají teoreticky i prakticky zaměstnávat myšlenkou, že k dosažení naprosté dokonalosti je nezbytné, aby se rozšířily /aby revoluce zvítězila/ po celém světě. Vydatně si přisadila i věda a technika, která náhle předložila

účet za všechno, co nám po staletí zdánlivě tak nezištně nabízela: bez ní by nebyla možná úplná kontrola nad životem jednotlivců ani metodická výkonnost vyhlazovacích táborů, to ona způsobila, že se dílčí ekonomický omyl může stát hrozbou pro celé skupiny států. Také nám dala do rukou fyzikální, biologické a chemické prostředky k úplnému celosvětovému vyhlazení: V případě, že bychom se jich rozhodli nepoužít, můžeme si zvolit suchou cestu ekologické katastrofy, vydatně v tom podporováni návykovými drogami od heroinu po automobily. Dnes již je téměř každému jasné, že se v čemsi pohnulo, že se běh událostí jaksi vymkl kontrole. Je však těžké vzdát se iluzí a zakořeněných představ, jimž jsme obětovali značnou část svého života a v jejich jménu jsme tolikrát umlčeli své svědomí: proto se mnozí stále ještě snaží redukovat problém na nápravu nahodilých chyb, které zkomplikovaly jinak skvělou a v zásadě neotřesitelnou cestu pokroku, popřípadě vyhánějí ďábla Belzebubem a navrhuji ještě radikálnější způsoby léčby.

Možná, že načrtnutý obraz působí příliš černě. Chtěl bych zdůraznit, že osobně chovám tu nejlepší víru a naději: nejen eschatologickou, spjatou s koncem časů a Kristovým druhým příchodem, ale i velice obyčejnou pozemskou naději v zásadní dobré směřování tohoto Bohem stvořeného a Bohem vykoupeného světa, v lidskou možnost vzít si poučení ze všech těchto negativních zkušeností a využít jich ku svému prospěchu. Nanáším-li černé barvy, pak s čistě didaktickým záměrem: víme totiž /a nemusíme k tomu nutně být věřící/, že čas a pravá chvíle jsou čímśi nadmíru významným, že z nevyužití možnosti dneška může zítra zůstat již jen nezbytnost splácet příslušnou pokutu. A dále: nepropaguji nějaké staromilství, nevybízím k drastickému odmítnutí duchovních, kulturních, civilizačních a společenských trendů posledních století - vždyť podle mé víry v nich dobro daleko převažuje nad zlem. To, oč běží, je pokání, které přivodí změnu smýšlení a vrátí smysl minulým skutkům, nikoli jejich zoufalá a sebevražedná negace či svalování viny na někoho jiného /proto jsou mi velice cizí různé "zelené" doktriny, které si bežou z obojího něco, které neúctu ke zděděným hodnotám kombinují s jakýmsi principiálním fatalismem/. Jediná, co si zaslouží být opravdu radikálně odstraněno, je nezměrná pýcha člověka na sebe sama a na svůj rozum: v jejím jménu byly totiž dvě nesmírně cenné věci, člověk a rozum, degradovány na pouhé

prostředky k dosažení jakýchkoli pofidérních vyšších cílů a znásilňovány až po samu mez zničení.

Kdo alespoň zhruba sdílí výše řečené, musí vaši formulaci otázky po "politickém krédu" odmítnout jako neadekvátní /ostatně existují i značně odlišné pozice, ze kterých lze dospět k obdobnému závěru/. Vtip je v tom, že stejně jako v privátním životě lze i v politice celkem přesně stanovit, čeho se je nezbytné vyvarovat /i to je ovšem relativní: Ježíšovo "Bůh nestvořil člověka pro sobotu, ale sobotu pro člověka" či "bude jí mnoho odpuštěno, protože mnoho milovala" ukazují, že také doslovné uposlechnutí zákazu se může stát hříchem/, že však "pozitivní" politické počínání může být vymezeno toliko rámcem nanejvýš neurčitým: což není nedostatek, nýbrž výraz respektu ke svobodě člověka a k lásce řídící jeho volbu, která se odehrává tváří v tvář nezměrnému bohatství a složitosti stvoření, myslím si proto, /a docela určitě nejsem sám/ že každou politiku, která se příliš honosí "určitými, jasně vyjádřenými cíli, dosažitelnými určitými, jasně definovanými prostředky" a která je jenom "esencí /politikových/ dosavadních zkušeností", je možno předem pokládat za špatnou nebo alespoň podezřelou, aniž bychom museli podrobněji zkoumat tyto cíle a tyto prostředky. Neboť je pouhou svévolí, pouhou snahou přetvořit obec podle svých představ a ke svému obrazu /mimořádně podotýkám, že platnost zásady "corruptio optimi est pessima" je historicky velmi dobře dosvědčena! čím ušlechtilejší byly tyto představy a jejich nositelé, tím horší bývaly konce - připomeňme např. teokratické státy/. Pravá politika je však výlučně službou obci, službou společenství svobodných občanů: služba pak nespočívá ve vnucování a vynucování vlastních představ o tom, co je pro druhého dobré /takovým způsobem lze snad vychovávat docela malé děti nebo ještě spíš dozírat na vězně/, nýbrž v pozorném naslouchání a v hlubokém respektu k tomu, co pro sebe pokládají za dobré ti druhí /dokonalý služebník arciž občas přeslechne něco, co pokládá za zjevně škodlivé, nebo naopak iniciativně napraví nějaké opominutí - takovéto zásahy jej však ctí jen potud, pokud zůstává věrným služebníkem/. Politika není esencí dosavadních zkušeností, nýbrž vůlí stále se učit; není hotovým programem, nýbrž hledáním cesty ve složitých a rychle se měnících

podmínkách. Politik dneška ani zítřka se podle mého názoru neobejde bez pokory /aby byl dobrým a zároveň úspěšným politikem, bude ovšem potřebovat víc - důmysl, štěstí, schopnost odhadnout pravou chvíli/: vůči realitě, vůči důstojnosti svých bližních /i těch nejhorších/ a dokonce i vůči jejich mínění /i tomu nejšílenějšímu/.

To je tedy druhý důvod, proč pochybuji o vhodnosti vaší ankety respektive použitých formulací. Abych však předešel eventuelním nedorozuměním, pokládám za nutné poznamenat následující. Především neche výše řečené v žádném ohledu zpochybňovat naprostou podřízenost politiky základním etickým principům: pokud by snad některá místa takový závěr umožňovala, nechť jsou přičtena výlučně na vrub mé vyjadřovací neobratnosti. Je ovšem pravda /bohužel? bohudíky?/, že stejně jako v "privátním" životě nevystačíme ani v politice jen s prostou aplikací etických pravidel, kterou by mohl obstarat např. počítač, že nám nezbývá než rozhodnout mezi větším a menším zlem respektive menším a větším dobrem, zkrátka že nám sebedokonalější etika nezbaví problému volby a odpovědnosti, daného naší svobodou. Dokonce se v tomto ohledu "politická" etika poněkud liší od "soukromé", alespoň co do povahy nejčastěji vystávajících problémů. Dále bych rád zdůraznil bytostný radikalismus svého konceptu: přidržuji se definice politiky jako "umění možného", vidím jediné možné pokračování jakékoli politiky v zásadním odstranění současného stavu věci. Není to z toho důvodu, že bych věřil v možnost definitivní nápravy, ve vyřešení všech problémů, v uskutečnění pozemského ráje silami čistě lidskými. Politika se však - nejprve díky jistým neblahým novodobým konceptům, později díky jejich praktické realizaci, jskou poznalo až toto století - jaksi vymkla svému podstatnému určení, dá-li se to tak říci "zešílela": jejím jediným smyslem se stalo dobytí a udržení moci, ztratila svou přirozenou důstojnost, která spočívala ve službě čemusi vyššímu /obci, společenství, hodnotě individua/. Bohužel vše nasvědčuje tomu, že za této situace bude o navrácení k normálnímu řádu věcí rozhodovat spíše počet divizí než pravda, spíše branný odpor než sebeodhodlanější morální postoje /pro danou chvíli pokládám ovšem tyto čistě "morální" a "občanské" postoje za mnohem efektivnější přípravu k budoucímu brannému střetnutí než nějaká složitá spiknutí či ukvapeně zoufalé akce/. Rád

bych zde ocitoval jednoho z význačných polských opozičních myslitelů, který až do svého nedávného zatčení publikoval pod pseudonymem Maciej Poleski: "Pokorou a milosrdenstvím lze bojovat za svobodu křesťanského náboženství. Ale křesťanská civilizace se vždy bránila ohněm a mečem." V tomto smyslu je nezbytné jisté "černobílé" vidění, v tomto smyslu jsme zavázáni podporovat a povzbuzovat demokratické síly Západu, byť bychom měli sebevětší výhrady k jejich praxi i k opravdovosti jejich duchovních hodnot - a v posledku stejně spoléhat především sami na sebe, na vlastní schopnost nejen nějak přežít, ale zvítězit, smést nápor zla zpátky do oněch temnot, z kterých povstal. Chceme-li myslet a jednat politicky, nesmíme se tohoto důrazu na vítězství vzdát: pouze obrana před zlem může vůbec ospravedlnit politiku a stát jako nadřazení obecného zájmu nad zájmem a svobodu jedince. Připomeňme si zde výrok sv. Augustina, že "státy bez spravedlnosti jsou jen velkým lupičstvím", který sehrál v dějinách nemalou roli a posléze se paradoxně - zfalšován do podoby, že všechny státy jsou jen velkým lupičstvím, - stal ideologickým základem jednoho z nejpršíšernějších známých typů státu. Chceme-li současně myslet a jednat jako křesťané, neměli bychom navíc zapomínat na dvě věci: že takové vítězství nám může propůjčit jedině Bůh /příčemž čas i míra odražení zla zůstanou Jeho úradkem před nímž má náš rozum raději zmlknout/ a že záležitostem spjatým s královstvími tohoto světa /"politickým" se sice často nedokážeme a ani nesmíme vyhnout, neměli bychom však s nimi spojovat přehnané naděje /a samozřejmě ani obavy/.

K tomuto poněkud obšírnému úvodu se pokusím připojit o to stručnější odpověď na vaše dvě otázky:

ad 1/

Mé politické názory a postoje v roce 1968 byly zhruba stejné jako dnes, byť asi méně artikulované. Daný vývoj jsem uvítal a podle svých sil podporoval, byť jsem byl od počátku silně pesimistický co do jeho výsledků: sebekriticky musím přiznat, že jsem s přímou zahraniční intervencí začal vážně pociťat až od června 1968, do té doby jsem se obával pouze zvratu "polského" typu /také jsem k tomu v květnu 68 cosi napsal a přednesl na česko-německém semináři v Západním Berlíně/. Je to však zřejmě již nenapravitelně ztraceno. Má politická a občanská činnost /a tedy i odpovědnost/ byla ovšem značně limitována postavením

jednadvacetilétého studentíka. Nicméně se mi již v roce 1967 podařilo vzbudit nelibost moci, za což jsem díky rychlým změnám nepykal, ale naopak získal jistý kredit vyjádřený např. funkcí předsedy studentské organizace na filozofické fakultě. V duchu svého tehdejšího pesimismu jsem raději ponechával veřejné vystupování i přílišné naděje jiným a věnoval se spíše organizační a vůbec "drobné" práci. Pokud snad některé z těchto organizačních prvků či technik práce přežily ruskou okupaci a staly se tak či onak podnětem do budoucna, nebylo by jistě ani dnes moudré pouštět se do podrobností. Kajícně se doznávám, že krátce po srpnu 1968 jsem svou politickou i občanskou aktivitu omezil na minimum, převážně z rodinných důvodů /narození prvního dítěte prožívá člověk dramatictější než třeba šestého - tehdy jsem byl mluvčím Charty 77 se všemi povinnostmi a průvodními nepříjemnostmi - aniž by tím byla nutně vyjádřena míra lásky a odpovědnosti/. Duchovní základy, o něž se snažím opírat své přesvědčení a svůj celý život, se doufám nijak neliší od tehdejších. Vždyť nebe a země pomínou, ale Jeho slova nepomínou. Změny mé "politické" osobnosti lze snad omezit na následující charakteristiku: tehdy bych zřejmě necouvl před možností slavně padnout v pouličních bojích, zatímco třeba představa mnohaletého věznění byla něčím, evidentně přesahujícím mé síly a mou trpělivost; dnes bych velice váhal, zda ta či ona barikáda opravdu stojí za to, jsem však myslím mnohem připravenější na jisté dlouhodobé strádání. Prostě stárneme a bačkrovatíme! Protože teoreticky je jasně, že bez nějakých dramatických činů se to nakonec stejně neobejde, prakticky se dalších let kriminalu obávám snad více než dříve.

ad 2/

Mnohé bylo již řečeno v úvodu, proto jen několik víceméně dílčích poznámek. Především je politika veliké riziko a nejistota /stejně jako např. víra, věda, rodina a koneckonců život sám/: vzdát se části své svobody, delegovat kontrolu nad jistými aspekty vlastního bytí na vykonavatele moci je krok s mnoha úskalími, navíc ze samé své podstaty převážně nevratný. Ovšemže jej nečiníme - výklady o společenské smlouvě jsou jen mýtem, majícím osladit tuto hořkou pilulku - nýbrž jsme do područí státu a politiky vrženi už pouhým svým zrozením! Z toho

přímo vyplývají některá zásadní vymezení, jimž se podle mého názoru musí podřídít každá politika, která chce být vskutku hodná svého jména. Na jedné straně je to přísné respektování rozdílu mezi sférou privátní a veřejnou - ba nepřekročitelnost hranic mezi nimi /ovšemže existují mimořádné situace, např. válka nebo jiná bytostná ohrožení celého společenství, kdy nelze než tyto hranice posunout nebo vůbec zrušit, vtip je však v tom, že takové opatření musí být pocítováno jako nouzové a z principu zhoubné: řecké obce zhusta zcela nevděčně vypovídaly skutečné "zachránce vlasti" z preventivní obavy, že by jejich mimořádné zásluhy a s nimi svázané pozice mohly rozvrátit demokratickou strukturu polis/. Nejen v příslibu ráje na zemi /jak jsem o tom hovořil výše/, ale také v každém paternalistickém státě, který ochotně a neodbytně snímá z beder jednotlivce odpovědnost za to či ono a posléze za všechno, se podle mého mínění tají čertovo kopýtko: lidské problémy v nějaké podobě stejně zůstanou, svoboda však velmi rychle vezme za své. Do jisté míry - a paradoxně - je však rubem téže mince liberální představa "minimálního státu", politiky jako nutného zla, které jest omezit na co nejmenší míru. Stát by zajiště neměl zasahovat do privátní sféry: její přesnější vymezení si ce závisí na historických okolnostech, k prazákladnímu minimu by však mělo patřit alespoň to, že neexistují "myšlenkové zločiny" a že posláním státu nikterak není "činit jedince dobrým" - ať již tím, že bude trestat jeho čistě "soukromé" hříchy, či tím, že mu bude vnucovat nějaký systém hodnot, víru, pravdu, nebo něco podobného. Na druhé straně však stát nemá a nesmí rezignovat na svou odpovědnost /a řekněme to přímo: na svou moc/ ve "veřejně", politické" sféře, nemá a nesmí být pouhým bezmocným pozorovatelem, který postrádá jakýkoli systém hodnot a slepě se poddává výsledkům hry nahodilých sil. Neboť sama existence /a nezbytnost/ státu je ospravedlnitelná jen a jen díky tomu, že do sféry společenských vztahů vnáší jisté dobro, respektive /a hlavně/ že čelí různým zlům, která ji stále ohrožují. Jakmile se příliš liberálně chápaný stát vzdá možnosti efektivně /to jest také mocensky/ porovnávat hodnotu různých politických názorů, programů a jednání /např. snaha o zvolení jiného poslance oproti atentátu na volební místnost, požadavek likvidace nezaměstnanosti oproti požadavku likvidace Židů/,

ztrácí tím v teoretické rovině smysl své existence a prakticky má velice dobrou šanci být rychle vystřídán zřízením, v němž se již za pouhé vyslovení slova "svoboda" nenávratně mizí v táborech toho či onoho druhu.

Nijak nepodceňuji hloubku krize, do které politika zabředla v celém současném světě, včetně západních demokracií. Spatřuji však tuto krizi především ve "vyprázdňení obsahu" a "ztrátě smyslu" politiky, v nedostatku naděje nebo naopak v přemíře nadějí v ni kladených. Pro naše poměry /neplatilo to vždycky a ani v současné době to nelze mechanicky aplikovat mimo euroamerickou sféru: odtud pramení např. značná část hloupostí v americké zahraniční politice a stejně tak obavy, které vzbuzuje ruská nacionálně-pravoslavná opozice/ nelze doporučit nic jiného než návrat k tradičním strukturám parlamentní demokracie. Nehledě na to, že samy tyto struktury skýtají dosti rozmanitý výběr, je zajisté možno uvažovat /byť se osobně domnívám, že "jádro pudla" spočívá v tom, aby byl politice navrácen její obsah a smysl, že při dostatečné míře občanské odpovědnosti a současně samostatnosti mohou "klasické" demokracie fungovat stejně dobře ve stamiliónových státech - jako v někdejších nepatrných obcích - a že pro překonání zmíněné krize jsou mimořádně příznivé podmínky právě v zemích, které prošly totalitní zkušeností/ o různých jejích vylepšeních, např. prvky samosprávné organizace, samosprávné republiky /RES PUBLICA = věc veřejná/. Trvám však na tom, že tento návrat k východisku tradičních demokratických forem je nezbytný, že každý pokus přeskočit jej nebo obejít hrozí rozmnožením stávajícího zla - a protože nám již mnoho prostoru k světské, "politické" záchraně nezbývá, nemůžeme si dovolit příliš experimentovat.

Závěrem ještě pár víceméně disparátních poznámek, osvětlujících, co těmito "tradičními demokratickými formami" míním a co mezi nimi preferuji či pokládám za naprosto nezbytné. Především bych rád podotkl, že i demokracie podle všech pravidel může být velice šerednou diktaturou, zvláště vůči menšinám etnickým, náboženským, sociálním, politickým i jiným /koneckonců se hitlerovský režim dostal k moci poměrně demokratickými cestami a u nás se v roce 1946 komunisté k podobné možnosti maximálně přiblížili/: "vláda lidu" má k totalitě mnohem lepší technické předpoklady, než kterákoli jiná vláda 1/ a právě proto je nesmírně

důležité, aby byla její působnost předem tvrdě limitována /"vůle lidu" nesmí být za žádných okolností nejvyšším zákonem/ a aby existovala jakási "demokratická kultura", jakýsi trvalý respekt k pluralitě, k lidské důstojnosti a svobodě, k přijatým principům otevřené společnosti. Je jasné, že jakmile je hromadně zrazena zmíněná demokratická kultura, sebelepší formální garance mnoho nepomohou: mohou snad přechod od demokracie k totalitní společnosti poněkud pozdržet, nemohou mu však zabránit. Současně je však jasné, že kterýkoli politik může sice morálně apelovat /slovy a svým vlastním politickým chováním/ na demokratické cítění svých spoluobčanů, prakticky však může k zachování demokracie /respektive oné z jejích janusovských tváří, která se stala dědictvím a nadějí Západu/ přispět hlavně vytvářením a respektováním jejích formálních garancí a limitů. Z nich bych jako nezbytný chtěl zdůraznit princip naprostého oddělení moci zákonodárné, výkonné a soudní /ona poslední se v nejnovější době často opomíjí k veliké škodě věci - připomeňme, že parlamenty byly v severozápadní Evropě původně především soudními dvory a že ve Francii nakonec na pouhé soudní dvory degradovaly/. Zdá se být spíše ku prospěchu, pokud je alespoň /a také nanejvýš!/ jedna z těchto mocí odvozena z "lidu" /tj. z voleb/ nepřímě - to je však již věc individuálního politického názoru a místních tradic. Dále bych zřejmě dal přednost toliko časově limitovanému delegování osob, v jejichž schopnost správně rozhodnout vkládají voliči důvěru, před možností přímých zásahů do vlády /např. pomocí referend či nějakou formou korporativního systému/, odvolávání poslanců nebo jejich striktní povinností řídit se nějakým předem daným programem /např. stranickou linií/. Na to navazuje preference většinového systému v jednotlivých volebních okresech před poměrným zastoupením v celostátním měřítku, které prakticky

+1/ Nemnozí zajisté mohou znásilňovat ve velmi nepříjemné míře zdaleka se to však nevyrovná zotročení, jemuž mohou mnozí podrobit nemnohé /např. menšina nemůže dost dobře vyhubit podmaněnou většinu, zatímco naopak jsme to již vícekrát zažili/. Pro tuto dvojsečnost slova "demokracie" dávám přednost poukazování na "parlamentarismus", který se jak etymologicky tak historickou tradicí váže na pluralitu názorů jako na cosi nezbytného a trvale přítomného. Bližší diskuse této otázky však přesahuje rámec mé úvahy.

vyřazuje nezávislé kandidáty ve prospěch stranických mašinérií. Je ovšem pravda, že nabyl-li již jednou politický život výrazně partajního charakteru, může jej tento systém naopak dále prohlubovat a uvádět v život četné disproporce /z čistě matematického hlediska lze takto při vhodném rozložení získat nadpoloviční většinu v parlamentě na základě pouhých 25,1% odevzdaných hlasů/. Prezidentský systém je pravděpodobně lepší zárukou než pověřování premiéra parlamentní většinou /v předválečné ČSR byly sice pravomoci prezidenta formálně nevalné, jeho faktická role však byla určována mimořádnou autoritou Masarykovou/. Atp., atp., námětů tohoto druhu by se dalo uvést ještě mnoho a až na požadavek oddělení jednotlivých mocí jsou stejně diskutabilní.

Obyčejně se proti podobným konceptům uvádějí dvě námitky. Není to celé v našich podmínkách jen bláhové tlachání, není nutno vytyčit skromnější, realističtější cíle? Nuže, domnívám se, že jakýkoli polovičatý cíl, jakékoli spoléhání na různé transformace stávajících forem moci nejsou ničím jiným než bezpodmínečnou kapitulací před touto mocí /a nemohou vyústit než v novou tragédii/. Ovšemže nevíme, kdy uspějeme a zda půjde o zvrat v několika málo dnech nebo o léta trvající proces: nesmíme však ani na okamžik spouštět s očí, oč skutečně usilujeme a co jednou provždy odmítáme. Druhá námitka se týká toho, že vzniklá prázdnota by mohla přinést věci horší předcházejících. Existují mnohé signály, že většina obyvatelstva by mohla mít sklon vykoupit desetiletí ponižování a vnucené spoluviny orgiemi pomsty /tento jev má ovšem i pozitivní aspekt: znejšštuje stávající vládcy/. Tomu je třeba za každou cenu zabránit nejen z důvodů morálních, ale i utilitárně-politických? vítězové, kteří nejsou schopni projevit dostatečnou velkomyslnost, připravují již svou příští porážku. Pokud ovšem jde o budoucí vývoj, o možnost začít znovu a lépe, pociťuji k "lidu" /na rozdíl od těch teoretiků, kteří se jím ohánějí vždy a všude/ a k jeho oprávněným zájmům natolik velkou důvěru, abych se neobával, že by po odstranění totalitní moci hrozilo demokratickému vývoji nějaké vážné nebezpečí.

Mladí přátelé,

ve svém dopise ze srpna 1985, na který odpovídám s dvouměsíčním zpožděním - za které se omlouvám - které bylo zapříčiněno mnou neovlivnitelnými osobními okolnostmi, jste mi položili dvě zásadní otázky a to:

- abych vám vyložil své politické názory, postoje a činnost v roce 1968 a zda s odstupem času jsem dnes, po všem, co se stalo, subjektivně přesvědčen o jejich správnosti, zda duchovní základy, o něž opírám své současné přesvědčení, jsou stejné jako tehdy;
- zda se dá vymezit politika v určité svébytnosti a jedinečnosti pojmu, co v ní je pro mne elementárního, obecného.

Dříve, než konkrétně a podle všeho požadavku jasně, přímo a nevyhýbavě odpovím na vámi položené otázky, chtěl bych říci, že tyto otázky nepovažuji v žádném směru za drzost a plně vám přiznávám právo nahlédnout mi, jako příslušníku generace, která svým způsobem nese odpovědnost za to, že "vlastní kůži platíme za politické krachy minulé a předminulé generace, do svědomí. Otevírám vám poctivě své svědomí s přímým a otevřeným pohledem do očí, neboť mé politické i životní snažení v minulosti i současnosti má stejný základ a řídí se stejným kredem - vytvořit společnost sociálně spravedlivou, humánní, respektující lidská práva, uznávající všechny svobody včetně svobody názorů, slova, víry, vyznání, shromažďování a spolčování, společnost, ve které lidská a občanská rovnost všech občanů, vláda lidu není jen politickým zaklínadlem, ale skutečností. Toto jsou zhruba ideály, se kterými jsem již ve věku svých 17 let nesměle vstupoval do svého prvopočátečního politického myšlení před druhou světovou válkou v politicky bouřlivém roce 1938 a se kterými jsem v květnu 1945 vstoupil do konkrétní politiky. Mou chybou bylo, že jsem ve své mladistvé zapálenosti a nezkušenosti věřil, že i ostatní, zejména vedoucí političtí činitelé, nezištně usilují o totéž, že jejich slova se nerozcházejí a nebudou rozcházet s konkrétními politickými činy.

Zbývá mi ještě říci, že má stanoviska, která vyslovím k druhé otázce - k otázce politiky - nejsou jen mými původními stanovisky, ale vedle svých vlastních představ a formulací jsem

převzal za své představy a formulace, které již byly vysloveny a napsány jinými, s kterými se plně ztotožňuji. Domnívám se, že pro vás je rozhodující, z jakých východisek vychází můj pohled a že pro toto pojetí vašeho dotazu není rozhodující, v kterých směrech jde o můj vlastní názor a kde o názor převzatý, protože svou podstatou mi mluví z duše. To je důvod, proč ve své odpovědi z hlediska původnosti své názory o politice nerozlišuji.

Samozřejmě v odpovědi na prvou otázku jsou vyjádřena jen má vlastní stanoviska, přístupy a názory, jak jinak ani není možno.

A teď tedy k vaší první otázce.

Dříve, než vám vyložím své politické názory, postojte a činnost v roce 1968 a vše ostatní, co s touto vaší otázkou souvisí, domnívám se, že je třeba, abych vás stručně seznámil se svou osobou, s prostředím, které formovalo můj charakter. Vyrůstal jsem v rodinném prostředí, které nepřipouštělo neupřímnost v myšlení i jednání, nepřipouštělo, aby se vystupovalo a jednalo jinak doma i jinak na veřejnosti. Nappak, zdůrazňovalo a podtrhovalo soulad a jednotu vystupování doma i na veřejnosti, vštěpovalo mi pevné a nesmlouvavé životní zásady, které byly v souladu a na úrovni vysokých morálních a charakterových hodnot. Vyrůstal jsem v prostředí, které formovalo můj smysl a cit pro sociální spravedlnost i pro svobodu myšlení. Proto již v době mého dospívání bylo proti mé přirozenosti smířit se na jedné straně se sociální nespravedlností a na druhé straně s privilegovaností majetných vrstev ve společnosti předmnichovské republiky. Již v době mého středoškolského studia v posledních letech před Mnichovem vyústil tento můj vztah k řešení a uspořádání sociálně spravedlivé společnosti k přijetí materialistického světového názoru. Citově jsem inklinoval a později přijal za své zásady a ideje komunistické výstavby společnosti. Proto 14. května 1945 - v mých 24 letech - byl můj vstup do KSČ přirozeným počínem mého vnitřního politického vývoje, ke kterému mne přivedlo hluboké přesvědčení, že vědecký komunismus představuje v současné době ten nejprogressivnější program přestavby společnosti ve společnost sociálně spravedlivou, beztřídní, ve které všichni občané jsou si rovni a mají rovná práva i povinnosti, rovné možnosti uplatnit plně

svou osobnost ve prospěch duchovního i hmotného rozvoje společnosti.

S těmito perspektivami jsem hned v květnu 1945 vstupoval, jako tehdy mladý a nezkušený, do politického života. Má nezkušenost a důvěřivost v poctivou snahu a úsilí vedoucích komunistických funkcionářů a ne v poslední řadě i snažení celé řady nekomunistických politiků v letech 1945 - 48 navázat se vším všudy, tedy i se sociální nespravedlností, privilegiemi majetných, na předmnichovskou republiku, byly příčinou, že ještě v padesátých letech - při procesech s tak zvaným Slánského centrem - jsem stále ještě věřil v poctivou snahu vedení KSČ vybudovat u nás - stručně vyjádřeno - společnost beztřídní, sociálně spravedlivou, bez privilegovaných vrstev nebo skupin, se všemi lidskými a občanskými právy členů této společnosti.

Proces se Slánského centrem, v jehož přímém přenášení rozhlasem ze soudní síně všichni obžalovaní ve svých výpovědích potvrzovali údaje obžaloby, mě utvrdil v přesvědčení, že jde opravdu o zrádce a lidi, kteří vyvíjeli úsilí proti realizaci socialistické společnosti.

Současně však tento proces zviklal mou naivní důvěru v to, že komunistický funkcionář ve všem svém počínání nejen musí být, ale také je příkladem ostatním. Od této doby jsem začal kritičtěji sledovat metody práce a řízení ve straně.

Zejména jsem nahlédl hlouběji do nesprávných forem a metod stranické práce v období let 1958-60, kdy jsem pracoval ve funkci politického pracovníka v placeném aparátě krajského výboru KSČ v Brně. Tyto metody a formy práce mi byly cizí, byly v rozporu s mými představami politiky KSČ, považoval jsem je za nesprávné a také jsem jich sám nikdy nepoužíval, vystupoval jsem proti nim a nenechal si je vnutit. Tyto metody stranické práce byly v této době hluboce zakořeněny, pracovníci aparátu strany si již příliš zvykli na výsadní a svým způsobem i mocenské postavení v oblasti, kterou stranicky řídili. To byl také vlastní důvod, proč jsem po dvou letech práce ve funkci placeného politického pracovníka požádal o uvolnění.

V tomto období, začátkem šedesátých let, již narůstala také mezi členy KSČ nespokojenost s politickou a řídicí prací strany. Poprvé se tato nespokojenost a kritický přístup k hodnocení politické i řídicí práce KSČ otevřeně projevila na XIII.

sjezdu KSČ v roce 1964. Sjezdu jsem se zúčastnil jako delegát s hlasem rozhodujícím a podpořil myšlenku, kterou ve svém vystoupení rozvedl Ota Šik a která se v roce 1968 potom stala základní myšlenkou dubnového Akčního programu: je nutné změnit nejen systém ekonomický, nýbrž i politický, tj. je třeba plně rozvinout demokratickou podstatu socialismu.

Byl jsem tedy již před XIII. sjezdem KSČ a na sjezdu samotném stoupencem za nápravu chybných metod v politické a řídicí práci strany, byl jsem ještě před vyvrcholením krize v lednu 1968 na straně progresivních sil, angažoval jsem se ve prospěch nápravy chyb ve stranické práci jako člen předsednictva MěstV KSČ v Brně. Proto jsem byl také koncem roku 1967 a začátkem roku 1968 na dubnové krajské konferenci KSČ Jihomoravského kraje zvolen delegátem s hlasem rozhodujícím na XIV. sjezd KSČ připravovaný na září 1968 a členem předsednictva KV KSČ.

K plnému pochopení mých postojů v průběhu roku 1968 a v letech po dubnu 1969 do dnešních dnů je třeba ještě uvést:

V prvních měsících roku 1968, kdy jsem se poprvé dověděl otřesnou pravdu o inscenovaných politických procesech padesátých let, jsem se hluboce zamýšlel nad příčinami, které vedly k tomuto hrůznému vývoji v naší společnosti a kdo nese na tomto vývoji vinu. A právě tehdy jsem dospěl k závěru, že:

1. Přímoou odpovědnost za hrubé deformace ve společnosti i straně nesou všichni ti, kteří ve státě, v krajích, okresech osobní i skupinovou moc bezostyšně ve svém osobním zájmu a s pominutím celospolečenských zájmů vědomě uplatňovali a vědomě ji zneužívali až do zrádné a hrůzné podoby padesátých let.

2. Nepřímoou odpovědnost za tento vývoj včetně padesátých let pák nesou všichni řadoví komunisté včetně mě, kteří sice neznali a nevěděli do prvních měsíců roku 1968 k jakému hrubému zneužití osobní a skupinové moci dochází, ale svým mlčením anebo málo energickým bojem proti narůstání osobní moci stranických tajemníků a placeného stranického aparátu dopustili, aby osobní a skupinová moc ve straně narostla do této zrádné podoby.

3. Po uvědomění si těchto skutečností jsem si jako komunista řekl, že do budoucna nedám nekontrolovanou a kriticky nehodnocenou důvěru žádnému stranickému funkcionáři, že do budoucna nebudu nejen mlčet, ale naopak tvrdě bojovat proti každému, byť sebemenšímu náznaku pokusu o snahu likvidovat demo-

kratická práva ve straně i společnosti a snaze nastoupit tak opětovně cestu k obnovování osobní nebo skupinové moci ve straně a v řízení naší společnosti. Toto se stalo mým životním kredo člověka i komunisty.

V tomto duchu jsem proto také vystoupil v diskusi na krajské konferenci v dubnu 1968, když jsem reagoval na některé předřečníky, kteří se snažili zprostit jakékoliv odpovědnosti za padesátá léta s pravdivým poukazem na skutečnost, že jsme o tom nic nevěděli, že to vše byla záležitost úzkého okruhu nejvyšších stranických funkcionářů a že tedy jen ti nesou za všepnou odpovědnost.

Toto své životní kredo nemlčet k sebemenším nesprávnostem a deformacím v řízení rozvoje naší společnosti v socialistickém a široce demokratickém směru беру do všech důsledků vážně a nikdy v životě od něho za žádnou cenu neustoupím. Důsledkem nekompromisního dodržování mého životního kredo je skutečnost, že jsem byl vyloučen z KSČ, bylo mi znemožněno pracovat ve svém oboru, dále politický proces v roce 1972 a mé odsouzení.

Tolik tedy ve stručnosti k seznámení se mnou, což si vyžádalo sice nějakou stránku navíc, ale co vám snad pomůže lépe pochopit má stanoviska a postoje po roce 1945, v roce 1968 a po srpnovém zásahu až do dnešních dnů.

a teď tedy k vaší první otázce týkající se mých postojů, názorů a činnosti v roce 1968.

Domnívám se, že mnohé jsem již napověděl vpředu. Přesto však se stručně pokusím ještě konkrétně vypovědět mé postoje, činnost v roce 1968 a po srpnu 1968.

Po lednu 1968 jsem usiloval jako člen předsednictva KV KSČ spolu s ostatními o důsledné překonání totalitního, nedemokratického řízení společnosti, o nastolení socialistické demokracie - nebo jak se tehdy říkalo - o socialismus s lidskou tváří v naší společnosti. Jinými slovy, usiloval jsem a usiluji o naplnění ideálů socialismu, oproštěných od všech deformací v oblasti lidských práv a rozvoje osobnosti v demokratické socialistické společnosti.

Výchozí základnou mého usilování se mi stal "Akční program KSČ" přijatý na dubnovém plenárním zasedání ÚV KSČ v roce 1968. Abych vám přiblížil, za jaké myšlenky jsem se postavil, pokusím

se vám ve stručnosti vyložit základní myšlenky tohoto programu.

Akční program z 5. dubna 1968 - stručně shrnuto - vytýčil tyto hlavní politické cíle:

1. Odstranit mocenské postavení KSČ ve společnosti a zajistit její vedoucí úlohu ve společnosti cestou přirozené autority, cestou dobrovolné podpory většiny obou našich národů při realizaci její politiky při rozvoji naší socialistické společnosti.

O tuto dobrovolnou podporu většiny musí komunisté v rámci demokratických pravidel stále a opětovně usilovat. Komunistická strana si svou autoritu nemůže vynutit, ale musí ji neustále získávat svými činy. Svou linii nemůže prosazovat nařizováním, ale prací svých členů, pravdivostí svých ideálů.

2. V řízení společnosti uplatnit pluralitní systém, tj., aby se na politickém řízení společnosti rovnoprávně podílely všechny politické strany a společenské organizace lidu a všechny měly své samostatné postavení.

3. Ústavně zakotvit taková zákonná opatření, která neumožní monopolizovat socialistickou státní moc ani jediné straně, ani koalici politických stran a zajišťí, aby k ní měly přístup všechny politické organizace lidu.

4. Vytvořit takový politický systém, jehož základní vazby musí poskytovat pevné záruky proti návratu ke starým metodám subjektivismu a mocenské libovůle. Všechny tyto změny a záruky zakotvit v nové ústavě ČSSR.

5. Socialismus nemůže znamenat jenom osvobození pracujících lidí a nadvlády vykořisťovatelských třídních vztahů, ale musí přinést plné uplatnění osobnosti víc, než dává kterákoli buržoasní demokracie.

6. Právními normami je třeba přesně zaručit svobodu i menšinových zájmů a názorů v rámci socialistických zákonů a v souladu se zásadou, že rozhodnutí se řídí vůlí většiny.

7. Právně přesně zaručit svobodu pohybu, zejména výjezd našich občanů do zahraničí. Zároveň je nutno zákonem chránit i zájmy státu, např. pokud jde o odliv některých kategorií specialistů apod.

8. Provést do všech politických a občanských důsledků rehabilitaci lidí - komunistů i nekomunistů - kteří byli obětí nezákonnosti v minulých letech.

9. Široké demokratické pojetí politických a osobních práv

občanů, jejich právní a politické záruky považuje strana za nezbytný předpoklad nutného upevňování společenské kázně a řádu, stabilizace socialistických společenských vztahů.

10. Socialismus se může rozvíjet jen tím, že otevře prostor pro uplatnění různých zájmů lidí a na tomto základě bude demokraticky vytvářet jednotu všech pracujících. To je hlavní pramen svobodné společenské aktivity a rozvoje socialistického zřízení.

V zájmu toho vypracovat a uplatnit novou politickou soustavu našeho života, nový model socialistické demokracie.

Toto jsou tedy myšlenky a politické cíle, za které se postavila KSČ po lednovém zasedání ÚV KSČ v roce 1968, které byly přijaty většinou - a to drtivou - obou našich národů, a které mnozí z nás probojovali i v podmínkách po srpnu 1968.

Za prosazování a uvedení těchto zásad do života jsem intenzívně usiloval po celé období obrodného procesu. V této době jsem se jako člen předsednictva JKV KSČ podílel na realizaci demokratizačních opatření v kraji i na politickém působení a ovlivňování tohoto demokratizačního procesu v duchu Akčního programu. Jako ředitel Služeb města Brna /zhruba 1800 zaměstnanců/ jsem dal podnět k ustavení "Rady pracujících" v podniku v souladu s politickou koncepcí Akčního programu v ekonomice. V tomto směru byl náš podnik mezi prvními.

Realizaci tohoto Akčního programu ztěžovala stále napjatější situace v ÚV KSČ mezi představiteli obrodného procesu, kteří měli v předsednictvu ÚV těsnou většinu, a konzervativními členy předsednictva tohoto ÚV. Stál jsem v řadách těch, kteří volali po urychleném svolání XIV. sjezdu KSČ naměsíc květen v zájmu vyřešení krize ve straně a odstranění zábran v realizaci přijatého Akčního programu. ÚV KSČ po určitém váhání na svém květnovém zasedání proto také rozhodl svolat mimořádný XIV. sjezd KSČ na 9. září 1968 do Prahy. Známé srpnové události uspíšily konání tohoto mimořádného sjezdu. Sešel se 22. srpna 1968 v podniku ČKD v Praze-Vysočanech pod záštitou 60.000 dělníků a milice. Sám, jako delegát s hlasem rozhodujícím, jsem byl spolu ještě se dvěma delegáty tohoto sjezdu předsednictvem JKV vyslán do Prahy jako předvoj osobním autem kolem 18. hodiny dne 21. srpna 1968, zatímco autobus s ostatními delegáty brněnského kraje odjížděl v nočních hodinách z 21. na 22. srpna.

Vysočanský mimořádný XIV. sjezd KSČ, jehož jsem byl aktiv-

ním účastníkem, přijal v závěru svého jednání dva dokumenty: "Prohlášení mimořádného XIV. sjezdu KSČ ke všem členům strany a všem občanům naší republiky" a "prohlášení mimořádného XIV. sjezdu KSČ ke komunistickým a dělnickým stranám". V obou těchto dokumentech energicky vyjádřil své odmítavé stanovisko k intervenci a porušení suverenity vojsky pěti zemí.

Po podepsání moskevského protokolu jsem podpořil stanovisko Kriegla, souhlasil s ním a byl toho názoru, že protokol neměli podepsat ani ostatní. Nevěřil jsem totiž tomu, že za existence okupace ČSSR sovětskými vojsky a sovětského pojetí konsolidace poměrů u nás nám bude do budoucna umožněno realizovat polednovou politiku a demokratizační proces naší společnosti. Víceméně jsem tušil, že Sověti ve spolupráci s našimi protivníky polednového vývoje a těmi, kteří budou ochotni prodat své přesvědčení za dobré bydlo, dosáhnou dříve nebo později zvratu a znemožní zcela realizovat polednovou politiku, zakotvenou v Akčním programu.

Přesto však jsem se plně angažoval v posrpnovém období za využití každé možnosti k realizaci polednové politiky tak, jak ji řídil a usměrňoval ÚV KSČ v čele s Alexandrem Dubčekem. Úsilí o likvidaci polednové politiky se projevilo - byť zatím v menší míře - již v rezoluci listopadového zasedání ÚV KSČ v roce 1968, kam se vlivem členů, kteří nepřáli polednové politice, vloudily formulace, které ve své podstatě byly prvním krůčkem k ohrožení polednové politiky a jejích zásad. Ve svém kritickém vystoupení k této rezoluci na plenárním zasedání KV KSČ dne 16. prosince 1968 jsem otevřeně kritizoval mimo jiné zejména náznaky toho, že v posledních zasedáních a usneseníh ÚV jsou opětne náznaky toho, nebrat v úvahu názory a stanoviska velké většiny, že rezoluce hovoří o pravicových silách, aniž tyto nějak vymezila, takže v důsledku toho pod pojmem pravičáka, ať již jde o jednotlivce nebo organizaci, může být zahrnut a může jím být označen kdokoliv, kdo má např. odlišný názor na cesty a důslednost realizace polednové politiky.

Obdobně jsem se v období po srpnu angažoval za polednovou politiku a poukazoval na všechny nedůslednosti při její realizaci v podmínkách po 21. srpnu i v základních organizacích strany a na veřejných schůzích.

V boji s politickou linií v duchu Akčního programu a její realizaci v našem kraji jsem pokračoval i po dubnovém zasedání ÚV KSČ /17.IV.1969/, na kterém bylo zvoleno nové předsednictvo na čele s Gustavem Husákem. Boj s tímto novým předsednictvem ÚV KSČ a s malou skupinou tak zvaného "zdravého jádra" v krajské organizaci vyvrcholil na plenárním zasedání JKV KSČ dne 26.května 1969 za silné účasti zástupců ÚV. Na tomto zasedání byla snaha za každou cenu prokázat v krajském orgánu a zejména v jeho předsednictvu tak zv. "pravičáckou činnost". Proti neobjektivním a tendenčním vývodům předložené zprávy jsem - mimo mnoha jiných - vystoupil a tendenčnost a neobjektivnost dokladoval řadou konkrétních faktů. Z těchto důvodů jsem také odmítl předloženou zprávu jako neobjektivní a tendenční. Se zprávou, kterou k projednání předložila komise ustavená z popudu ÚV KSČ, plenární zasedání KV KSČ nesouhlasilo a nepřijalo ji.

Tento zásadový přístup krajské organizace i jednotlivců k realizaci polednové politiky v podmínkách po 21. srpnu 1968 trval v našem kraji až do plenárního zasedání JKV KSČ dne 30. června a 1. července 1969, které - dá se říci - bylo posledním zasedáním, kde stoupenci polednové politiky mohli naposledy otevřeně vystoupit a odsoudit snahy stávajícího vedení ÚV KSČ o likvidaci polednové politiky a návrat k předlednovým poměrům. Po otevřeném střetu a nakonec přijatých kádrových změnách - v krajském orgánu, předložených předsednictvem ÚV KSČ, jsem vystoupil v diskusi a abdikoval jsem na funkci člena pléna JKV KSČ s odůvodněním, že situace v tomto orgánu se vyvinula tak, že v něm nemohu dále setrvat, neboť se již zjevně staví proti polednové politice a přechází na stranu těch, kteří se opět uchylují ke starým zprofanovaným formám stranické práce a řízení společnosti. Říjnové plenární zasedání JKV KSČ pak již jen dokončilo tak zvanou "očistu" JKV KSČ od "pravicově" orientovaných členů a kandidátů /bylo vyloučeno celkem 22 členů a kandidátů/. Začátkem roku 1970 - přesně 10. března jsem byl vyloučen ze strany proto, že jsem stále setrval, a setrávám dosud, na stanoviscích, že zásady polednové politiky, vyjádřené Akčním programem, byly a jsou správné a že okupace našeho území vojsky pěti zemí Varšavské smlouvy je hrubým porušením suverenity našeho státu a odporuje všem zásadám vzájemných vztahů mezi státy.

Skutečnost mého úplného rozchodu se současným vedením a politickou linií KSČ, mé setrvání na mých názorových přístupech k realizaci polednové politiky jak ve vnitrostranickém životě, tak i na úseku řízení rozvoje socialistické společnosti, mezilidských vztahů i vztahů mezi státy měla odraz i na funkčním zařazení na pracoviště, na možnostech využít svou odbornost i v hrubém šikanování mé osoby, které se nezastavilo ani před vykonstruovaným politickým soudním procesem v roce 1972. Byl jsem odsouzen pro trestný čin podvracení republiky podle § 98 tr. z.

Ani po propuštění z výkonu trestu jsem se nevzdal své angažovanosti ve prospěch zdravé socialistické společnosti. Mimo různých písemných projevů v tomto směru jsem také jedním z 24k občanů, kteří signovali Chartu 77 před jejím prvním zveřejněním 1. ledna 1977.

Tímto jsem se snažil, ve smyslu vašeho požadavku v dopise, vyjádřit své základní politické názory, postoje a činnost před a po lednu 1968.

Zbývá mi jen, ve smyslu vámi položené otázky dodat, že ani odstupem času a po všech proběhlých událostech nemám důvod zásadně měnit názor na svůj přístup a postup v období před 21. srpnem 1968 ani po něm. Rovněž jsou totožné duchovní základy, o něž opírám své současné přesvědčení. Je třeba však dodat, že se za uplynulé období v mnoha směrech prohloubily v důsledku probíhající názorové výměny na uspořádání společnosti. Jinak můj postoj a úsilí o důslednou realizaci zdravé, demokratické společnosti byl vždy a zůstává i nadále pevný. Mým kredem zůstávají principy života a řízení společnosti, které jsem uvedl vpředu.

Závěrem k tomu, co jsem dosud uvedl. Neslučoval jsem tehdy a neslučuji ani dnes komunistickou ideologii - vědecký komunismus s jejími nositeli, s lidmi. Mezi ideologií a jejími nositeli nemusí být vždy rovnítko. I sebelepší ideologie - a historie zná v tomto směru nejeden příklad - může být lidmi, jejími nositeli, zneužita a těmito při realizaci na život společnosti hrubě deformována.

Proto i dnes - v současné době - vyznávám komunistickou ideologii, neboť do této doby jsem se dosud nesetkal s progresivnější ideologií ve smyslu pojetí marxismu jako absolutního

humanismu namířeného proti naturalistickým deformacím i proti deformacím marxistické filosofie i praxe v období kultu osobnosti a existence totalitního řízení společnosti.

Snažím se, aby můj přístup k marxismu byl tvůrčí a vycházel ze základní téze, kterou vyslovil již Galileo Galilei - cituji: "Teprve smrtí dogmatu začíná věda". Souhlasím s Galileem, že každá věda, která ustrne v dogmatech, přestává být vědou. Týká se to i marxismu a v jeho podmínkách vědeckého řízení společnosti ve všech oblastech společenského života.

V rozvoji vpravdě socialistická společnost nemá místo systém totalitního řízení společnosti, který ve svých důsledcích potírá vše pokrokové, co je zahrnuto do pojmu socialistická společnost, a nemá se socialismem nic společného. Jde mi tedy o naplnění tužeb a ideálů, o které v minulosti i současnosti usilovali a usilují všichni, kterým je svatá věc vybudování spravedlivého společenského řádu pro všechny občany bez výjimky, oproštěné od svárů, vyvoláných mocenskými choutkami ovládnout druhé, a kteří nevidí svůj životní cíl jen v naplnění vlastních hmotných potřeb. Jsem si vědom, že toto úsilí, tento boj není snadný, ale jsem přesvědčen, že se postupně podaří vaší generaci i generacím příštím optimálně se přiblížit k tomuto ideálnímu soužití všech občanů, národů a ras na této zemi. A tomuto cíli - podle mého názoru - stojí za to věnovat veškeré úsilí a snažení v životě člověka.

K druhé vaší otázce, ve které se ptáte, zda se dá vymezit politika v určité svébytnosti a jedinečnosti pojmu, co v ní je pro mne elementárního, obecného.

Na vymezení politiky v určité svébytnosti a jedinečnosti pojmu si netroufám. Rás de však s vámi podělím o svůj názor na politiku, co v ní považuji za elementární, obecné.

Politika=správa polis, účast na správě veřejných věcí, na státních záležitostech, správě státu, určení formy, úkolů a obsahu činnosti státu.

V tomto pojetí je tedy politika vše, čím společnost žije, dotýká se proto přímo všech členů společnosti, buď pozitivně nebo negativně. Z toho prostého důvodu by se tedy měl každý člen společnosti v rámci svých možností zajímat o politické dění ve společnosti, aktivně se na něm podílet ve směru správy věcí veřejných ve prospěch všeobecného blaha.

Politika - politická činnost - by tedy měla být takovou správou věcí veřejných, která bude mít na zřeteli jen a jen rozvoj společnosti ve prospěch všeobecného blaha.

V historii lidské společnosti, třídně rozdělené, se v praktické činnosti obsah politiky zvrhl. Na místo úsilí o správu věcí veřejných ve prospěch všeobecného blaha nastoupilo úsilí, které převážně směřovalo k udržení výsad vládnoucích tříd v třídně rozdělené společnosti, úsilí o celkový rozvoj společnosti bylo nahrazeno úsilím o udržení moci, nadvlády jedněch nad ostatními. Politika se postupně prakticky začala realizovat jako boj o moc jedněch nad druhými.

Toto pojetí politiky - politiky jako "hry o moc", jinými slovy, úsilí o získání nadvlády jedné skupiny občanů nad širokou masou ostatních občanů, je charakteristické pro všechny současné společnosti, nevyjímaje společnosti tzv. "reálného socialismu". Je tak silné, že se s ním setkáváme i u lidí, kteří přemýšlejí o zdravém, vpravdě socialistickém uspořádání společnosti.

Takové pojetí politiky nemá - podle mého názoru - s původním významem tohoto slova nic společného, naopak je mu cizí. V tomto případě nejde o politiku v pravém slova smyslu, ale o politikaření, které nemůže svou podstatou - jak uvádíte - souviset s vírou člověka o existenci hodnot, jež dávají tvar a strukturu našemu životu, ať již se tato víra opírá a vychází z jakéhokoliv základu. V každém případě však platí, že odepíšeme-li tyto hodnoty, odepisujeme sami sebe.

Má-li politika - správa polis souviset s podstatou víry člověka v hodnoty, jež společenství lidí pozvednou opravdu na úroveň společenství "homo sapiens", musí se v podmínkách opravdové, nikoliv jen slovně proklamované vlády lidu chápat a realizovat jako činnost a úsilí o - vašimi slovy - zlidšťování této víry člověka v lepší život. Dále musí usilovat o vštěpování úcty k člověku; nastolování hodnot lidskosti v mezilidských vztazích; překonání růzností východisek a nalézání společného rámce spolupráce ve vytváření způsobu života a prostředí cestou polemiky nutné k vyjasňování stanovisek; plné naplnění lidských práv; naplnění všech pokrokových norem všelidské morálky, jejímž základem musí být: láska k bližnímu, odpovědnost vůči druhému, kolektivu a lidské společnosti vůbec; humanismus, jako projev uznání hodnoty člověka jako osobnosti, jeho

práva na svobodu /chápanou především jako svobodu lidí s jinými názory, svobodu vyznání, víry apod./, štěstí a mír, na rozvoj jeho sil a schopností, jako úplné uplatnění zásad rovnosti, spravedlnosti a lidskosti, vlastenectví, vědomí povinnosti vůči společnosti, úsilí o dorozumění mezi národy a v nepřeslední řadě úctu k ženě, rodičům a stáří vůbec.

Musí usilovat ve společnosti o život v pravdě, tedy vést správu věcí veřejných tak, aby ve společnosti byla nastolována atmosféra plná pocitu bezpečí, jistoty, důvěry, slušnosti a vřelosti vztahů, ve které občané otevřeně a bez obav vyjadřují v souladu se svým svědomím /chápano svědomí jako nejvyšší forma morálního sebeuvědomění, které vede člověka ke smyslu pro čest a vlastní důstojnost a současně ho zavazuje i ke službě společnosti, lidstvu /své názory na všechno dění ve své vlastní zemi, na způsob správy a řízení společnosti vládou, kterou pověřili výkonnou správní mocí ve společnosti, a která jim plně odpovídá za výkon této správní moci. Výkon této moci musí na jedné straně směřovat k naplňování všech zásad takto chápané politiky uvnitř vlastní společnosti i ve vztahu k jiným zemím, tedy v mezinárodní politice. Na druhé straně však tato výkonná správní moc musí zajistit ochranu jednotlivce a celých skupin občanů před jakýmkoliv útlakem, před ohrožením zdravotním a mravním, před jakoukoliv anarchií jednotlivců, případně skupin občanů.

Život v pravdě také vyžaduje, aby politika:

- usilovala o vědecký, objektivně pravdivý výklad vlastní historie i historie jiných národů a zemí?
- bezpodmínečně nepřipouštěla klam a přetvářku a zajišťovala objektivní a pravdivé informace svým občanům o všech současných vnitřních událostech, hospodářství, ekologické, kulturní, zdravotní a pod. situaci v zemi, stejně jako o událostech v mezinárodních vztazích, o hospodářské, sociální, kulturní, ekologické, zdravotní a pod. situace v jiných zemích.

Politika musí usilovat také o to, aby ve veřejném občanském životě, i soukromém životě se cestou výchovy v rodině, školách a společenských organizacích neustále usilovalo o nastolení a prohlubování mezilidských vztahů na ideálech humanity, rovnosti, svobody a sociální spravedlnosti při plném uplatnění lidských práv.

Stručně shrnuto: mně osobně jde o politiku jako:

1. o vyjádření vztahu lidí - občanů ve společenství s cílem:

- zajistit takové vztahy, které budou respektovány a podporovány naprostou většinou občanů společenství;
 - naplnit optimálně všechny potřeby společenství, jeho různých vrstev, zájmových skupin i jednotlivců v duchovní, ideové, kulturní, materiální, občanské sféře i v oblasti lidských práv /právo: na vzdělání, volný pohyb, svobodného projevu, vstupu do politiky a správy věcí veřejných, na přesvědčení, na vlastní názor, víru a vyznání atd./;
 - uvolnit cestu plnému naplnění v praktickém výkonu státní moci skutečnosti, že v demokratické socialistické společnosti lid je nositelem státní moci, že vláda, jako výkonný orgán této moci - její členové, jsou lidem pověřováni funkcí, lidu odpovědní a lidem případně z funkcí odvolání na základě přesných politických regulí, které si stanoví sám lid, nikoliv některý z orgánů lidem pověřených výkonem státní a veřejné správy.
2. otevřenou /nikoliv kabinetní/ činnost ve všech směrech správy a řízení společenství jak vnitřně, tak i zahraničně politicky, jasnou a srozumitelnou všem občanům, vycházející z představ a reálných přání většiny občanů, opírající se o uvědomělý politický přístup občanů společenství ke všem vnitřním i zahraničně politickým otázkám, respektující práva každého národa a společenství na svobodný, nezávislý život a rozvoj, směřující k bratrství národů a společenství ve svobodě, k rovnoprávnému postavení všech národů a společenství bez ohledu na jejich velikost, respektující a usilující o zachování práva všech národů a společenství na život v míru a vzájemnou spolupráci pro všestranný rozvoj všech národů a společenství v Evropě i mimo ni.
3. všestranné úsilí o:
- mírové soužití národů a společenství všech stávajících společenských zřízení
 - maximální předcházení ekologickým škodám
 - o dosažení jednoty v různosti ke všem principiálním otázkám rozvoje společnosti
 - spoluvytváření vědomí, že každý postoj občana, ať aktivní či pasivní ke kterékoliv z otázek, týkajících se společnosti jako celku, nebo jednotlivých skupin a vrstev, případně k otázkám vnitro - mezinárodně politickým, k otázkám prostředí, lidských práv a pod., je projevem politic-

kým buď s kladným nebo negativním dopadem na celkové řešení vývstavších problémů, a tedy bezprostředně se dotýká občanské odpovědnosti za řešení těchto otázek.

Jde mi tedy o takovou politiku, která opírajíc se o společenské vlastnictví výrobních prostředků, prosazuje zájmy lidu a společenského pokroku, je zaměřena na prosazování a upevňování vztahů rovnoprávnosti, spolupráce, vzájemné pomoci a na zvyšování blaha všeho lidu, přičemž to vše realizuje v bezprostředním souladu se zájmy nejširších lidových vrstev a za jejich přímé aktivní účasti.

Odmítám na druhé straně tak zvanou politiku jako: samoučelný, mocenský boj mezi profesionálními politiky nebo politickými stranami, případně jinými skupinami, za účelem získání mocenského postavení ve společenství, které má posloužit k nekontrolovanému nebo nedostatečně kontrolovanému řízení a správě společenství, která se více či méně zvrtné v kabinetní, lidu a veřejnosti uzavřenou činnost, vymykající se jeho kontrole a součinnosti, tedy politiku, za jejíž existence si lid vládne jen podle veřejně prohlašovaných politických frází, pronášených uchvatiteli politické i správní moci.

Tedy velmi stručně: politika nikoliv jako "boj o moc" jedněch nad druhými, ale jako všestranné úsilí o správu věcí veřejných ve prospěch všeobecného blaha.

Z uvedeného je zřejmé, že politiku, jak se na ni dívám já a mnozí jiní, mohou realizovat jen lidé čestní, mravně vyspělí, kteří přijali za své životní krédo řídit se ve všem svým počínání hluboce zažitou morálkou i svědomím a spolu s tím i hluboce vyvinutým smyslem pro odpovědnost vůči druhým - vůči občanům.

Takto pojatá politika se může realizovat v socialistické společnosti s demokratickou strukturou.

Z uvedeného pohledu odbýt problémy, související se současnou praktickou činností tzv. politiky, že politika je pouhým svinstvem, ve skutečnosti znamená vzdát se nezadatelného práva občana na správu věcí veřejných, na spoluúčast tvorby duchovního, životního prostředí i hmotných podmínek života společnosti, v níž žije, a vyklidit tak pozice těm, kteří mají zájem na realizaci deformovaného pojetí politiky jako politikaření, tedy jako úsilí o získání nadvlády nad ostatními v zájmu preferování té skupiny občanů, do které zahrnují sebe. Můj názor je, že žádný občan není oprávněn vzdát se svého nezadatelného občan-

ského práva spoluúčasti na tvorbě politiky a správě věcí veřejných, jinak by zásadně, že lid si vládne, zůstala jen slovně proklamovanou frází.

Zbývá ještě zaujmout stanovisko k otázce, zda můžeme najít společnou mluvu.

Přesto, že můj duchovní základ pro uspořádání společnosti je zcela jiný, než duchovní základ váš - mladých křesťanů - jsem hluboce přesvědčen o tom, že budeme-li oboustranně usilovat pozitivě a bez jakýchkoliv postranních úmyslů o socialistickou, hluboce demokratickou, všechna občanská a lidská práva ctící společnost, sejdeme se, přes rozlišnost výchozích duchovních základů, na všech základních principech této společnosti. A o to takováto společnost musí jít: nalézt a neustále nalézat jednotu v různosti.

Osobně se domnívám, že rozdílné výchozí duchovní základy nás v tomto soužení nejen nerozdělují, ale spojují ve všech oblastech života společnosti, které jsou rozhodující pro vybudování a rozvíjení zdravé společnosti jako socializující demokracie, založené na svobodném občanství, svobodně se rozvíjející vědě, kultuře, umění, svobodě náboženství, víry a svědomí, svobodě a rovnoprávnosti národní, společnosti založené na hospodářské prosperitě souladu znárodněné a soukromé ekonomiky. Přitom socializující demokracie musí vycházet z priority svobodného občanství a suverenního občana, jednoty společnosti adekvátně zrcadlící pluralitu ekonomicko-sociální, sociálně politickou, kulturně zájmovou, duchovní, náboženskou atd. respektující právo a nutnost svobodného politického a společenského vyjádření vůle občana apod.

Jsem o tom přesvědčen, neboť sám ve svém životě jako ateista a komunista nejen ctím, ale usiluji a snažím se realizovat všechny principy všelidové - a tedy i křesťanské - morálky, jejímiž atributy jsou mravní zákon, morálka, svědomí, kultura, humanita. To jsou základy, na kterých se vždy sejdeme, které pro principiální rozvoj zdravé společnosti jsou nevyhnutelné. Přitom vůbec není rozhodující, zda je v životě společnosti a jednotlivce uplatňujeme a vyžadujeme zprostředkovaně - cestou víry v Boha, nebo přímo cestou mravní síly jednotlivce - jako ateistické. Vyžaduje to ovšem, abychom navzájem byli k sobě tolerantní a naplnili ve společnosti v plné šíři, bez jakýchkoliv

omezení, svobodu myšlení, názorovou a svobodu vyznání. Zdravá společnost najde a musí nalézt modus vivendi pro všechny své svobodné a suverenní občany, v celé šíři plurality jejich přístupu k pojetí duchovního života společnosti, skupin i jednotlivců. Jinak bychom se stále potáceli mezi totalitními systémy, jednou v černém, podruhé v bílém.

Jsem rád, že také duch vašeho dopisu a na jeho konci vyslovené přání, svědčí o vaší snaze nalézt společná východiska pro budování zdravé demokratické socialistické společnosti.

Této naší společné snaze přeji do budoucna mnoho úspěchů.

Váš

Karel Čejka

Mladí přátelé,

odpovědět jakžtakž vyčerpávajícím způsobem na váš dopis by vyžadovalo alespoň knihu, například paměti. Snad se i k nim někdy dopracuju, dožiju-li.

Chcete totiž hodně: vyznat se v minulosti i současnosti a k tomu ještě zjistit, co dělat dál. Chcete to právem a nepůjdu na vás s laciným bonmotem typu "Kdo se vyzná?" nebo klasickým "Co je pravda?" Avšak i takové otázky si raději připusťte vždycky, když vás napadne žádat příliš jasné definice. Vždyť definice skutečnosti je pouze jejím zvláštním osvětlením. Jakmile cokoli vypovíme, vyčleňujeme část z celku, osvěcujeme celek z určitého úhlu, osobně rozhodujeme, co je pro jev důležité a zastíňujeme, co považujeme za vedlejší. Mnohé přitom ani nevidíme nebo nechápeme vůbec. Samozřejmě to neznamená, že se máme nebo můžeme vzdát formulace vlastních postojů, že všechno je relativní a že tedy nemá smysl o něco usilovat, politika by však měla vycházet z porozumění potřebám a motivacím všech členů polis. Starou průpovědku madame de Staël - "Tout comprendre, c'est tout pardonner" - bych jen trochu upravil: chápat neznamená jen odpouštět, ale respektovat.

Z toho plyne první zásada, kterou bych já stanovil pro politiku. Není vůbec důležité, jak kteří lidé ideově zdůvodňují své veřejné vystupování za Koho? Co?se označují. Podstatné je, zda chtějí svoji soustavu idejí ostatním vnutit jako jediné správnou, pravdivou, užitečnou či mravnou nebo zda chtějí své postoje, o jejich pravdivosti, mravnosti a užitečnosti se ve styku s ostatními přesvědčují, prosazovat tak, aby stále více lidí pociťovalo svůj život jako svobodný a plnohodnotný a podílelo se rovnoprávně na správě věcí, které se jich týkají.

Samotná formulace politických cílů by proto neměla být konfrontační. Abych použil jednoho z nejvykřičenějších příkladů: Je jistě možné v rámci usilování o beztřídní společnost chtít "likvidovat" kulaky jako "třídu". Teoreticky to lze chápat jako snahu osvobodit a fakticky zrovnoprávnit vesnické obyvatelstvo, vytvořit všem, včetně "kulaků", rovné možnosti a přitom účinně využít znalostí a energie všech ke společenskému, sociálnímu, kulturnímu a shospodářskému vzestupu v in-

terakci svobodně se spravující komunisty. Anebo je možné vyvraždit milióny lidí s tragickými důsledky pro všechny, dokonce i pro politickou moc, která to zinscenovala, když tím na desetiletí ohrozila i vlastní utilitární cíle; sama zemědělská produkce katastrofálně poklesla. Jakmile tedy hovořím o "likvidaci", a ať to jakkoli chápu bona fide jako likvidaci např. "třídnosti", stěží pak zabráním, aby si to alespoň nevyložili tak, jak tomu v dějinách nejčastěji bývá. Proti kacířství se málokdy bojovalo vznešeněji než vymycováním kacířů; a pak ovšem i těch, které se někomu hodilo z kacířství nařknout. Stále se mi vracejí příšerné indonézké události z let po roce 1965. Náhle se stali psanci "komunisti". Krevní msta, po generaci pronásledovaná zákonem, se ihned chopila příležitosti. Prababička uřkla sousedům studnu. Po půlstoletí stačilo popadnout mačety, v sousedním domě podříznout všechny od dědečka po nemluvněta a obhájit to dalším vítězstvím v boji proti komunistům. Že ti negramotní vesničané o komunismu nic nevěděli? Takto a podobně zahynuly statisíce lidí.

Uvedl jsem příklady drastické, u nichž je navíc pochybná i politická účelnost záměru, i kdyby jeho původci byli chtěli postupovat humánně. Platí to však i tehdy, je-li cíl nesporně pozitivní. Politické vítězství se perspektivně znicotňuje, stává se vítězstvím Pyrrhovým, je-li zapláceno přílišnými obětmi a /nebo/ prosazeno prostředky, zejména násilnými, jejichž negativní dosah je ve společnosti závažnější než sebepozitivnější cíl, k němuž měly směřovat.

Je to vůbec otázka vztahů mezi prostředky a cíli. Maxima "účel světí prostředky" je nejen nemorální, ale i politicky neúčelná, protože prostředky směřují k cíli či k účelu jen tehdy, jsou-li prvkem cíle v čase a místě. Ostatně sám cíl může být jen vzdálenějším prostředkem společenského usilování. Ne-ní-li pragmatický, např. dosažení úplné gramotnosti nebo vlastní byt pro každou rodinu, je utopický. To není samo o sobě škodlivé. Můžeme si stanovit^x utopické cíle: např. res-^{x/různé}pektování lidských práv, společenskou samosprávu atd. Utopie se stává nebezpečnou tehdy, určuje-li závazně budoucnost, a tím nebezpečnější, čím konkrétněji se jí snaží stanovit jako normu, v níž mají všichni občané věřit nebo být o ní přesvědčeni. Všechny podobné historické pokusy vždy selhaly a vždy

stály mnoho zmařených lidských životů. Stanovíme-li tedy jakýkoli politický cíl, neměli bychom být jeho obětí, vláčenou logickou cíle a poměřující každodenní lidské jednání tím, jak s touto logikou ladí. Cíl by měl být něco jako vědecká hypotéza, kterou výzkumník upravuje a případně i zcela změnil podle toho, jak se vyvíjí jeho poznání.

Chcete však na nás osobní zpověď. Budiž.

Podle názoru lidí, kteří sem tam komentují některá moje stanoviska, patřím tu mezi "reformní komunisty", tu mezi "euro-komunisty", jindy k Eлевici" /dokoncě i "nové"/. Někdy to má být zařazení, jindy snad náznak, že moje názory není třeba brát moc vážně. Tohle mě netrápí. Mně je téměř jedno, za co jsem označován. Sám se nejraději nezasunuji do žádné krabičky, protože všechny jsou pomačkané a pomíchané a často se nepozná, která je která. Vždyť kdo je dnes "komunista", "socialista", "liberál", či "demokrat". A co je komunismus nebo liberalismus? Trápí mě spíš to, že mnozí lidé ta šuplata potřebují. Dokud to bude důležitější než konkrétní postoje každého člověka, je málo naděje na překonání domácích i mezinárodních bariér, které dávno nejsou intelektuálně politickými bábovičkami na pískovišti, ale nejspíše zárukou "konečného řešení" lidské otázky.

Myslím si, že od dětství se moje základní postoje nezměnily. Nezrelativizovaly se moje hodnoty, nýbrž terminologie. Do deseti jsem byl věřící katolík, do patnácti věřící malý stalinista. Obě víry byly stejně dětské jako dětská víra v pohádkové bytosti. Obě jsem opustil proto, že jsem byl, jak se postupně shodně vyjádřili representanti obou opuštěných vyznání, "neukázněný" anarchista. Tím jsem však nikdy nebyl. Nikdy jsem však nepřijal žádnou autoritu jako vrchol arbitra veškerého mého myšlení a konání. Skutečnost byla vždy jiná, složitější, barevnější, živější, záhadnější, než jak jsem ji měl podle různých katechetů zakoušet. Zkrátka jsem viděl, že všichni bozi se mýlí, aspoň občas. Ale právě tak jsem potkával dobré a obětavé lidi, křesťany, komunisty, demokraty sociální a jiné. Nemohl jsem se podříditi žádné absolutní odeji či pravdě, ale nemohl jsem se i proto také stát nepřitelem "jinak" smýšlejících. Diskutoval jsem, přesvědčoval o správnosti svých správných i zpozdilých názorů, mohl jsem se dokonce hloupě a nebezpečně zeptat spolužačky, jak slučuje vstup do komunistické strany se svatbou v kostele, ale nevadil mi kostel, nýbrž kom-

binace, která se mi zdála vyjadřovat pokrytectví stále více prostupující celou společnost. Dnes ovšem, kdy ideologie už ani nevyvolává zdání, působí možnost někdejší ideové schizofrenie jako zcela absurdní. Co mi zbylo, je snaha pochopit, proč druzí myslí, cítí a věří tak, jak to činí, a odpor vůči absolutizaci idejí, ať jsou jakkoli krásné a půvabně poetické, a tedy i odpor k antiidejím, k honům na čarodějnice, ke známkování lidí podle jejich ideové orientace a víry.

Domnívám se, že základ k takovému životnímu a politickému postoji jsem získal ve zvláštní atmosféře kladenského komunistického prostředí, nebo přesněji té jeho části, v níž jsem se jako dítě pohyboval. Když čtu například u Škvoreckého popis postav komunistů, připadají mi jako trapné karikatury. Také takové pamatuju a s léty jich bylo čím dál víc. Avšak nikdy ne všichni a rozhodně ne po válce v mém kladenském okolí; tam byli svými soudruhy považováni za darebáky nebo za blbce.

Vyrůstal jsem mezi dělnickými dětmi a jejich rodinami, ale také jako syn primáře, komunistických lékařů a mezi jejich intelektuálními přáteli. Tato prostředí byla vzájemně propojená a obě byla autentická. Jejich zájmy a sny byly odůvodněné, reálné, zdály se realizovatelné a vylučovaly proto doktrinářství. Dělníci tu nebyli zajatci omezených třídních zájmů. I pro ně byla myšlenka sociální spravedlnosti spojena s myšlenkou osvobození člověka. Cílem nebyla nivelizace na úroveň zaostalých, ale kulturní a společenský vzestup ve všech oblastech. Měřítkem dobra a zla nebylo přibližování se abstraktním ideálům či postojům vůdců. Tito lidé nebyli součástí "stáda". Nevyžívali se v pseudopolitickém žganění o nejlepším ze všech světů, svou energii věnovali konkrétní přeměně života. Jak vám to dnes ještě přiblížit?

Tak třeba: moje matka otevřela po válce v chudé dělnické čtvrti bezplatnou poradnu pro matky s dětmi. Dnes jsou takové poradny dokonce povinné. Tehdy to bylo tak převratné, že matky se nejprve bály přijít. Když však zjistily, že ta doktorka skutečně léčí a vážně za to nic nechce, stály tam fronty dávno před otevřením ordinace. Nebo: hned v roce 1945 začaly v Dělnickém domě pravidelně kulturní programy. Kladenští intelektuálové, úzce spojení s nedalekou Prahou, pro ně získávali špičkové umělce. Koncertní pořad Dělnického domu se příliš nelišil od programů Rudolfiny.

Toto kladenské prostředí odvozovalo svou autoritu také ze své vlastní předválečné síly a role v komunistickém a levicovém hnutí a ještě několik let po válce, až do byrokratizace na přelomu čtyřicátých a padesátých let, bylo živým politickým společenstvím, v němž se zcela volně a otevřeně diskutovalo o jakýchkoli politických krocích a kritika členů vedení KSČ, bez ohledu na osoby, byla zcela běžná. Proto se mi strana nemohla stát ani v období dětské víry neosobním a nadosobním fetišem a slova vůdců něčím víc než tu správným, tu chybným výkladem situace.

Mnohé jsem jistě nevnímal, třeba plíživý postup temných sil v aparátech. Chápu však ještě dnes, že ani ty starší nemuselo napadnout, že v této atmosféře nadšení, opravdovosti a tvorby by mohli nakonec převládnout šediví, podprůměrní a lokajští lidé, kteří stráví ovzduší svobody plyny mocenské manipulace, puchem kriminálů, kouřem pálených knih a nakonec i krví zavražděných.

Vliv prostředí, v němž jsem vyrůstal, mi tedy natrvalo vštípil vědomí potřeby sociální spravedlnosti, bez níž nejsou předpoklady osvobození člověka úplné, respekt ke každé tvůrčí práci, intelektuální i manuální, a k osobnímu přesvědčení každého člověka. Vše ostatní jsou obecnější nebo konkrétnější prostředky k dosažení svobody. Je zřejmé, že to nemohou být prostředky jakékoli. Teror, státní, skupinový nebo individuální, omezování myšlení, bránění tvořivosti, potlačování názorů a přirozené potřeby sdružovat se názorově a zájmově k osvobození nevedou.

Tím se vlastně dostávám k vaší větě: "Vyložte nám jasně své politické přesvědčení /ne obecně občanské, to známe/".

Politika je správa vztahů v obci. Politické a občanské přesvědčení se proto mohou sotva příliš lišit. Mohu se klidně považovat nebo být považován za komunisti či socialistu, pokud se tím rozumí, co jsem dosud formuloval. Mohu se také považovat za demokrata. Všechny tyto pojmy, a další, se ovšem znejasnily, mnohé zdiskreditovaly, pro různé lidi označují různé pozitivní nebo negativní hodnoty. Jde tedy vždy o to, jaký konkrétní význam jim bude přiřazen v určité historické situaci. Důležité je, že původní ideje, které s nimi byly nebo jsou spojovány, vycházejí z evropské kulturní a civilizační tradice, jejíž hlavní nosnou myšlenkou je právě jednota svobody a odpo-

vědnosti každého jednotlivce.

Snažím se vytušit, co máte svou větou asi na mysli. Nechcete zřejmě slyšet, že usilujeme o respektování lidských práv, chcete vědět, jak toho dosáhnout; jakými prostředky o to usilovat dnes. Na to ovšem žádný jistý recept neexistuje. Bylo řečeno, že politika je umění možného. Ono "možné" zahrnuje mnoho různých konkrétních okolností, vnitřních mezinárodních a také osobních. Jako každá tvorba, jako každé umění, zkrátka jako každá činnost, působící na lidské vztahy, vychází politika ze společenské a přírodní materie, užívá fyzických i duchovních nástrojů, které má k dispozici nebo které si je schopna nově vytvořit. Závisí také samozřejmě na myšlení, cítění, vzdělání, energii, zaujetí, pozorovacích a kombinačních schopnostech, tedy na talentu svých tvůrců. "Politika znamená chtít" řekl Olaf Palme.

To vše má některé velmi praktické důsledky.

Koncem padesátých a v šedesátých letech bylo možné a účelné zúčastnit se konkrétní politické hry uvnitř vládnoucích institucí. Nevládla tu žádná dokonalá demokracie. Ze hry byli vyloučeni četní spoluobčané, mnozí seděli ještě ve vězení /někteří až do roku 1968/, další nemohli vykonávat ani své povolání v důsledku poučovacíh čistek, tím méně se podílet na veřejných nebo i vnitřních politických zápasech. Kdo považoval svou účast za užitečnou, musel přijmout základní pravidla hry, což se mnohým právem přičilo. Avšak my, kteří jsme vstoupili do komunistické strany, nebo ti starší, kteří v ní zůstali, abychom usilovali o překonání stalinismu a přenesli nebo vrátili myšlenku socialismu na půdu její evropské tradice, jsme vnímali své rozhodnutí jako smysluplné. Přistupovali jsme na četné kompromisy s tím, že úspěchy byly četnější. Každý propuštěný vězeň, každý další rehabilitovaný, ~~žá~~ každá nová kvalitní kniha, prosazení překladů Zdenka Urbánka nebo Uhdeho Krále Vávry, Havlova Zahradní slavnost, stále živější komunikační prostředky, postup k ekonomické reformě atd., to vše přinášelo nová a nová uspokojení a opravňovalo i kompromisy v postupujícím politickém zápase. Ludvík Vaculík musel být členem komunistické strany a určitě Svazu spisovatelů, aby mohl z tribuny jeho sjezdu pronést v roce 1967 svůj památný projev.

Pokud jde o nástroje, volím tedy pragmatický přístup. Možná, že např. pojem komunismu je už zdiskreditován natolik,

že nebude politicky účelný. V současné době ho skutečně většina lidí považuje za nadávku, a to včetně členů KSČ, kteří tak chtějí odlišit sebe jako ty, kteří do strany vstoupili z potřeby získat např. vedoucí místo v obecně prospěšném pracovním oboru, od těch, kteří členství chápou jako základnu parazitní kariéry. Je pozoruhodné, že se přitom vůbec nehovoří o "uhlířské víře". Komunistická strana už dávno není svazek lidí spojených stejnou ideologií, není dokonce už vůbec stranou v ideových a politických střetech, ale jen mocenským nástrojem, jakousi zájmovou organizací držitelů a podílníků moci plus těch, kteří se, často s nechutí, rozhodnou vstoupit, protože moc stanovila^{pro} určité místo v jejich oboru členství jako povinné. Tím ovšem paradoxně vzniká i nová možnost vývoje tohoto organismu: nikoli už z důvodů ideových či lépe ideologických, hýbrž z touhy po fungující společnosti. Proto si myslím, že užitečnost a "nosnost" současných politických institucí, včetně komunistické strany, se zcela pragmaticky ukáže v konkrétní historické situaci, v níž pozitivní, tvůrčí a dynamické síly společnosti budou nebo nebudou moci těchto pojmů a institucí využít pro obnovení politických, hospodářských a občanských svobod. V roce 1968 jsme byli svědky takového vývoje. Ten ovšem nemohl prokázat své možnosti a navíc v něm bylo ještě mnoho ideologické naivity.

Moc se z této situace poučila po svém. Už sedmnáct let volí stagnaci a dnes už i zřetelný vlastní úpadek, aby znemožnila každý náznak svobodného společenského vývoje. Navíc my, kterým posíláte svůj dopis, jsme dnes v podobné situaci jako lidé, kteří byli z konkrétní politické hry vyřazeni po únoru. Pro nás z toho plyne, že naše politika je politikou svědomí, obrany a předkládání základních kulturních nároků naší civilizace. Čeština nemá onen rozdíl, kterým angličtina odlišuje "policy" jako koncepci od "politics" jako konkrétního výkonu politiky. My v zásadě můžeme jen to první, obecné. Musíme si dokonce často dát pozor, abychom se do každodenní "politics" nevhodně nezamíchali. Máme-li pocit, že někdo v mocenských strukturách činí něco užitečného a prochází mu to, mohli bychom veřejnou podporou způsobit jeho prohru. Hrají-li někde dobré divadlo, neženeme svou chválou cenzora, aby je běžel zakázat. Naše účast v každodennosti je ovšem tam, kde moc porušuje své zákony,

nedbá společenských zájmů, zkrátka kde poškozuje společnost, na jejíž správu si činí nárok.

Jaké jsou za této situace možnosti mladé generace?

Můžete si dobrovolně zvolit naši cestu. Chci přitom jen upozornit, že naše volba byla důsledkem naší předchozí činnosti. Dali jsme se na ni často dlouho po školských letech s pracovními výsledky v zádech. Pustit se na ni bez zkušeností je daleko obtížnější a mnozí na to doplatili. Ne nadarmo profesor Patočka odmítal v roce 1977 studenty, kteří chtěli podepsat Chartu 77. Ať nejdřív dostudují. Není nic horšího než stát se profesionálním revolucionářem či obhájcem lidských práv, tedy vlastně jakýmsi neplaceným aparátčíkem bez solidního a profesionálního zázemí.

Můžete usilovat o důstojný život ve vlastní obci nebo na pracovišti, trvat na slušných vztazích mezi lidmi, na profesionální kvalitě, na tom, aby organizace, jejichž jste členy, plnily své poslání. Vytrvalé a kompetentní působení v tomto smyslu brzy ozřejmí, že závady jsou vysystému, a může podnítit spolupracovníky a spoluobčany, kteří dávno rezignovali, k nové víře ve smysluplnost osobního úsilí. Každý pozitivní návrh, každá kritika nespravedlnosti ve vašem okolí, každá poskytnutá informace, rozšíření znalosti a vzdělání působí proti rezignaci a průměrnosti, které jsou hlavní oporou zlých poměrů.

Osobně neodmítám ani ty, kteří vstoupí do svazu mládeže nebo i do komunistické strany, aby v ní usilovali o pozitivní změnu. V dnešních poměrech je to mnohem obtížnější než před dvaceti lety. Byrokratická moc pečlivě hlídá své prány. Avšak trvalá stagnace je nemožná a nutně přijde okamžik, kdy budou i ve vládnoucí straně s oficiálních institucí potřební lidé, připravení a schopní úsobot na struktury moci zevnitř. Chce to hodně odvahy a sebezapření a také vnitřní síly, protože člověk může skončit tím, že už jen uchovává pozici a brání změnám, pro které ji původně chtěl získat.

Bylo by možné uvažovat i o jiných variantách praktických kroků, doporučovat vám však nemohu nic. Rozhodnout se musí každý za sebe.

Chybí vám politická diferenciacce a Charta vám funguje jako děvečka pro všechno. Charta funguje někdy lépe, někdy hůře, podle našich možností a schopností. Máte ovšem pravdu, že

Charta politiku nedělá, že jí pouze otevírá prostor. To však platí jenom v onom užším významu slova politika. Charta je už deset let živá proto, že si neklade konkrétní nedosažitelné cíle. Můžete ovšem namítnout, že si klade cíl ještě nedosažitelnější: respektování lidských práv, jejichž úplná realizace je^asi vždycky bude utopie, k níž lze i v těch nejdokonalejších společnostech jen směřovat. V naší konkrétní situaci to však je, ať už to dokonce mnozí signatáři Charty chápou a přijímají či ne, politikum první důležitosti. Teprve tehdy, až se alespoň otevře prostor k diskuzi, tvůrčí práci, k veřejnému vyjadřování alespoň některých názorů na některé otázky, stane se aktuální i tvůrčí politická názorová diferenciacce.

To neznamena, že Charta je nějaký názorový monolit. Naopak, je vlastně malou laboratoří demokratického názorového střetávání. Avšak vůči společnosti jako celku jsou v této chvíli převládající politické zájmy společné. Je to dokonce trochu ošidné. Lze v určitém, tj. politickém, smyslu říci, že jsme dnes osobně svobodnější ve vyjadřování svých rozporných a protichůdných názorů než bychom byli v situaci, v níž bychom mohli o realizaci svobody v celospolečenském měřítku reálně usilovat. Cena může být i krutá, např. dlouholeté vězení, ztráta zdraví atp. Odmyslíme-li však persekuci rodinných příslušníků, obtěžování přátel atp., je to cena převážně osobní. Při obnově společenské dynamiky by musely všechny názorové proudy mnohem důsledněji zvážit svou odpovědnost za politický vývoj. Bezprostřední politické cíle je třeba formulovat tak, aby se v nezbytných kompromisech nerozplynul smysl, kterému směřují, avšak také tak, aby neplodná konfrontace neusnadnila reakční zvrát, který by zaplatili všichni. Dějiny i tak vedou k četným porážkám. Avšak také k vítězstvím.

Osobně si činím naději, že zkušenost z interakce různých názorových proudů v Chartě 77, překonávající tradiční frontovou mentalitu levice a pravice nebo jiných konfrontačních společenských vztahů, se přece jen nějak přenese do budoucích politických zápasů. Že už nikdy nebudeme posuzovat lidi podle toho, k jakým proudům se přiřazují nebo jsou řazeni, ale podle toho, zda a jak chtějí spolupracovat s ostatními nebo zda chtějí

propašovat omezující příkazy svých ideologií a víry prostřednictvím politiky a státní moci do života ostatních.

Váš

Jiří Dienstbier

Milí přátelé,

kdybych měl nějakým uceleným a vyčerpávajícím způsobem odpovědět na vaše otázky a podotázky, musel bych asi napsat zvláštní knížku, v níž bych všelijak dovysvětlil leccos, co jsem už napsal, a vnížd bych musel i leccos dalšího teprve sám sobě ujasnit. Třeba někdy takovou knížku napíšu, třeba se témat, o něž jde, dotknu v různých jiných souvislostech. Což tu říkám zaprvé proto, aby bylo jasné, že tato má odpověď bu de jen kusá a částečná, a zadruhé proto, abych zdůraznil vážnost a šíři tématu, které otevíráte.

1/ Na sebe sama v roce 1968 se rozpomínám jako na velmi podivnou směsici velmi různorodých pocitů, dojmů, prožitků a náhledů. Především jsem byl - tak jako snad všichni - rozradostněn a okouzlen holou skutečností, že se ledy prolomily, okna pootevřela, že mizí strach, lidé mohou svobodně mluvit, psát i se sdružovat, padá jedno tabu za druhým. Bylo to mámi-vé, krásné, vzrušující a nikdo asi nemohl zůstat tím vším nezasažen. Do této radosti se ovšem připlétalo množství nejružnějších rozpaků. Předně jsem byl asi dost rozpačitý z rozpačitosti, kterou se vyznačovala politika politického vedení státu. Tehdejší vedení si počínalo totiž opravdu dost rozpačitě: na jedné straně chtělo reformovat a radovalo se z podpory, které se mu dostává od veřejnosti, na druhé straně se veřejnosti v podstatě bálo a trvale a na prvním místě si lámalo hlavu otázkou, jak ji udržet na uzdě: bezpočetná témata a nároky, které se objevily, ho děsily, protože překračovaly všechny horizonty toho, co si jeho členové byli schopni představit jako možné a přípustné. Chtěli vyvětrat, ale zároveň se báli čerstvého vzduchu. Chtěli dosavadní systém zlepšit, ale za určitou hranici nesmělo to zlepšení podle jejich mínění jít. Nejen proto, že si sami nedokázali představit, co by za touto hranicí mělo být a že vůbec za ní lze jít /svět jim u té hranice prostě končil/, ale i proto, že se báli Kremlu. Nacvičený strach podřízených se u nich organicky snoubil s velkými iluzemi o nadřízených. Zvyklí na dosavadní způsob "politiky" v sovětském bloku, domnívali se, že si to nějak zákulisně se svými moskevskými soudruhy vyříkají, že jim to všechno nějak rozumně vysvětlí a zároveň jim něco přislíbí a že pokud to celé nebude veřejnost svou bezuzdností příliš komplikovat, nějak to

projde. Ale doba už byla jiná a čím dál bylo zřejmější, že tímhle tradičním způsobem a takhle snadno se ta záležitost nevyřeší. Ten pocit byl dost obecný a měl jsem ho i já.

/Vzpomínám si, jak jsem někdy v červenci 1968 prolomil pomocí koňaku svůj ostych ze slavných lidí a jak jsem se pokoušel ai dvě hodiny tohle všechno při jakési příležitosti vysvětlit Alexandru Dubčekovi. Dával jsem mu tisíc všelijakých konkrétních rad; nevím už, jak moc byly blbé; mám ale na tu věc jednu krásnou vzpomínku: že mne po celou dobu pozorně poslouchal! Zkuste si to představit dnes - že by Dr. Husák dvě hodiny poslouchal rozumy nějakého dvaatřicetiletého autora absurdních her, který by se mu pokoušel vysvětlit, jak to má všechno udělat!/. O roce 1968 v Československu byly už napsány desítky knih, nemíním ho tedy teď znovu analyzovat. Zkrátka a dobře: nadšení se ve mně mísilo s rozpaky, pochybnostmi, ba občas se zoufalstvím. Proti podivné ideologii reformního komunismu, plné vnitřních rozporů a protiřečení, jak se tehdy v rychlosti rodila, se ve mně cosi bouřilo: nejen, že mi byla cizí svou duchovní podstatou, to bylo víceméně samozřejmé a méně důležité, horší bylo, že šlo - jak já to cítil - o hrozný slepenec, který neuspokojí ani československou veřejnost, ani Kreml. Zároveň se ale ve mně cosi bouřilo proti různým chytrým rádcům, s nimiž jsem se setkával v cizině /hlavně v USA/, kteří tvrdili, že to všechno špatně skončí, protože to tady všichni špatně děláme. Důvodů k rozpakům bylo daleko víc a jemnějších, ale o tom všem tu nemá cenu teď mluvit. Já sám jsem v žádném centru dění nebyl - nebyl jsem "mužem Ledna" - to byli všechno reformní komunisté a já komunistou nikdy nebyl - angažoval jsem se jen v tehdejší Svazu spisovatelů /byl jsem předsedou "Kruhu nezávislých spisovatelů", což byla jakási dočasná opozice ve Svazu spisovatelů, respektive protiváha jeho stranické organizace, která do té doby o všem rozhodovala sama a předem a která musela mít jakousi trochu institucionalizovanou protiváhu, aby mohla brát ty ostatní s vážností, kterou zasluhovali/. Mimoto jsem napsal do Literárek jeden větší a zřetelně politický článek. Jmenoval se "Na téma opozice" a zamýšlel jsem se v něm o možnosti vytvořit nějakou novou politickou stranu demokratického zaměření, která by mohla být vážným politickým partnerem straně komunistické. Dnes mám k tomu článku značné výhrady:

nemyslím si už, že vytvoření nové strany by bylo samo o sobě tehdy něco vyřešilo a že by bylo reálné; vůbec už moc nevěřím na sám princip politických stran v tradičním slova smyslu; navíc mi na tom mém tehdejší článku vadí, že jsem v něm sice navrhoval založení strany, ale zároveň nebyl ochoten a ani schopen ji vskutku zakládat: cítil jsem se spisovatelem a ne politikem a své poslání jsem viděl v tom, že pozoruji svět a vypovídám pravdivě o jeho mizerii, nikoli v tom, že sám prakticky organizuji jeho zlepšení. Když ale tu stranu nejsem ochoten zakládat, proč o tom vůbec píšu? To mi na tom dnes vadí. Na svou obranu proti těmto svým vlastním námitkám musím ovšem uvést, že to téma bylo jaksi ve vzduchu, že se o tom všude mluvilo, že ti nejosvícenější komunisté sami nabádali nekomunisty, aby něco takového podnikli, že jsem zkrátka byl - když jsem to psal - tak trochu "funkcí doby" či dobové atmosféry. Požadavek opoziční strany není ostatně nic tak zvláštního a neobvyklého; kdykoli se ocitá totalitní systém v krizi, zákonitě se tento požadavek někde vynořuje; v Polsku se vynořuje téma opoziční strany snad každý rok a mnohdy dokonce nejen jako požadavek či návrh, ale přímo jako akt založení. Vskutku politicky jsem se začal angažovat až po srpnové intervenci, v tom slavném týdnu a v těch několika měsících po něm; ale to už je jiná kapitola. Celkově bych o sobě řekl: zdá se mi, že celý život, ~~když~~ tedy v dobách temnějších i světlejších, jsem měl kupodivu víceméně tytéž názory. Co se měnilo, mění a bude měnit, je způsob a intenzita jejich artikulace. Mám prostě takový divný pocit, že celý svůj dosavadní život - spíš, než hledáním něčeho nového - zaplňuji opakujícími se pokusy lépe, přesněji, výstižněji a promyšleněji říct cosi velmi "starého", totiž něco, co jsem jaksi cítil vždycky, jen si to dost dobře neuvědomoval a tím méně to dokázal dobře říct. Pletu se co chvíli, to je přirozené, potěšitelné na tom ale je, že dost často bývám první, kdo přijde na kloub svému omylu a pochopí - byť třeba pod tlakem nějakého impulsu či kritiky zvenčí - pravou podstatu svého spletení. Totiž v čem jsem špatně vyjádřil něco, co jsem prapůvodně myslel či cítil dobře. Zní to neskromně? Pokud ano, velmi se omlouvám.

2/ Politika je zapeklitý pojem, hlavně u nás. Na Západě to je celkem jednoduché: politici spravují polis; polis si je

volí a zároveň je různě kontroluje a ovlivňuje, ať už prostřednictvím tisku nebo demonstracemi. Jejich činnost se týká všech, proto všichni mají právo jim do toho do jisté míry mluvit, aniž by to znamenalo, že každý občan je politikem. Politici jsou svého druhu profesionálové, specialisté na spravování věcí obecných, a k jejich profesi patří i to, že musí přihlížet k mínění ostatních a že se naopak sami pokoušejí toto mínění ovlivnit. V totalitním státě je ale všechno jinak: politika jako by v něm vymizela - místo politiků jsou tu jacísi administrátoři; volby nejsou volbami; parlament není parlamentem; veřejné mínění je potlačeno; vládnoucí úředníci si sami určují, co mají noviny psát. Politika jako by tu tedy skončila a už neexistovala. Jenomže co neskončilo je život. Společnost žije dál, má i dál své různé složitě stratifikované zájmy, názory, nálady, pocity atd. atd. Život a totalitní systém se pochopitelně ocitají v trvalém rozporu či napětí. Slovo politika tu tedy má dvojí význam: vládnoucí úředníci si ho pro svůj způsob správy dál ponechávají /mluví například o "politickém rozhodování/, díl čemuž veřejnosti to slovo splývá s jejich počínáním a získává jednoznačně negativní smysl: "politika je svinstvo". Druhý význam toho slova je ten původní, ten, který mělo v dobách "před zrušením politiky". Právem se dožadujete nějakého nového vymezení politiky v tomto původním a nezprofanovaném významu, takového, které by odpovídalo našim poměrům. Ano, i tato skutečná politika, ta, která není ex definitione svinstvo, v totalitním státě nějakým zvláštním způsobem je. Jenomže to není - jako na Západě - činnost nějakých profesionálů a veřejná kontrola této činnosti, ale je to - co to vlastně je? V tom je právě ten problém! Spíš než oblast lidské činnosti, to je oblast konfliktu totalitní moci a života. Kde se ale odehrává ten konflikt? No přece všude! Tím, že politika v onom tradičním slova smyslu /tj. jako určitá oblast lidské činnosti/ byla zrušena, rozlila se jaksi "do okolí" a všechno zaplavilanebo aspoň lehce orosila: stalo se jí zároveň tak trochu všechno a zároveň nic úplně. Všechno je přece u nás "krypto-politické" - od zdražení vína, přes rockový káncert, protest proti úřední svévoli, pouť na Velehrad až po poslední nejapný hospodský vtip, a nic z toho vlastně není "čistě" politické nebo politikou jako takovou. Na tomto paradoxním terénu všichni stojíme a na něm kladete své otázky. Zdá se, že by se měla politika nějak obnovit

v tom původním smyslu, že by měla ppět vzniknout jako realita, jako konkrétní oblast lidské činnosti, jako určitá veřejně kontrolovatelná profese. Zdá se, že čas zraje k tomu, aby ji někdo zkusil v tomto plném a závazném slova smyslu dělat. Jak ji ale dělat na tomto podivném terénu? Jak ji obnovit? Myslím, že prvním krokem k její obnově je začít říkat pravdu, artikulovat nahlas své názory, ať se vládě líbí nebo ne, artikulovat různé reálné potřeby a zájmy společnosti, pojmenovat její rozpory. Čelit prostě zlu, kterým je oficiální lež. Co je špatné a co nechceme, víme vždycky dřív a lépe, než co je dobré a co chceme. A snadnější se na tom můžeme domluvit. Tento první krok už byl učiněn. Po léta se různí lidé snaží říkat i v těchto podmínkách pravdu, bez ohledu na následky. Všechna hnutí za lidská práva v sovětském bloku, včetně Charty 77, vyrostla z této půdy a jsou jakýmsi výsledkem tohoto "prvního kroku": slouží pravdě a jsou založena na úmluvě /"chartě"/ o tom, co je špatné a co nechceme. Od toho je vošem ke skutečné obnově politiky v původním slova smyslu ještě velmi, velmi daleko. Ale jednu důležitou výhodu tato zdlouhavá a nepřímá cesta k obnovení politiky má: mravní, neúčelový, existenciální původ těchto hnutí, všech těchto pokusů říkat pravdu či "žít v pravdě", předznamenává velmi smysluplně a dobře i další směr. To je naše veliká váhoda v celé téhle bídě. Mám dojem, že bude-li někdy učiněn i "druhý krok", ponese nevyhnutelně na sobě toto mateřské znamení svého původu a ponese to nevyhnutelně i všechny další eventuální kroky. Zdá se mi prostě, že bude-li u nás někdy zase obnovena politika v původním slova smyslu, pak bude vždy spojena touto pupeční šňůrou s onou zvláštní "polo-politikou", kterou dnes děláme tím, že se pokoušíme srozumitelně říkat, co si myslíme o poměrech. Konkrétněji: umím si těžko představit, že by se po Chartě 77 mohli stát mluvčími zájmů společnosti či jejími reprezentanty /nějakými českými či slovenskými Walesy/ lidé, kteří pouze touží po moci nebo mají nějaké jiné postranní cíle. Ten druhý krok - totiž začátek práce politicko-programové a prakticko-politické - bude na první krok logicky navazovat, bude jeho dítětem a plodem, a už proto nebude zřejmě myslitelné, aby v sobě nenesl i něco z jeho "ducha" či "etosu". Možná, to nebudou vůbec chartisté, kdo tento krok u nás učiní - a přesto cosi z mravního východiska Charty budou i oni nutně dědit; ba asi to bude víc, než jen

tento mravní rozměr /Solidarita převzala od KORu taky víc, než jen nebojácnost/, nicméně tento rozměr se mi jeví jako nejdůležitější. Tolik obecně. A teď - na závěr - několik slov konkrétně o mně: už jsem se zmínil o tom, že se považuji především za spisovatele, tedy za "svědka doby"; jevím-li se někomu zároveň jako nějaká politická veličina, pak prostě proto, že - jak jsem psal - jsme na terénu, kde politika jako taková byla vymýcena a díky tomu se "tak trochu" stalo politickým vše - a tím spíš svobodné psaní nebo dožadování se lidských práv. Za území sobě vlastní považuji jen to, co jsem nazval "prvním krákem". Zde je mé místo, zde působím a cítím se být povolán působit. Jít dál si netroufám; nevím, jestli bych to uměl, a hlavně nevím, jestli bych to vůbec chtěl. Moji podporu, sympatii a hlas dostane všechno, co se na území "druhého kroku" objeví a co se mi bude zdát dobré; já už ale asi nebudu tím, ~~ž~~ kdo bude nějakým "motorem pohybu" na tomto území. Každý bychom měli znát své meze a čím blíž bude ta naše zvláštní "polo-politika" nějaké obnovené politice v plném slova smyslu, tím větší roli by v ní měli hrát skuteční politikové. Beletristé můžou tu káru táhnout snad v dobách, kdy jde hlavně o to něco napsat, jakmile půjde o něco víc, musí natoupit povolanejší. To celé neznamená, že bych neměl ve svých téměř padesáti letech své poměrně vyhraněné politické názory, tj. své představy o tom, jak by měla polis být spravována, v jakém duchu a podle jakých principů. Na to mám názory dost určité. Ale zdráhám se o nich mluvit - mimo jiné proto, abych neopakoval tu svou chybu z roku 1968, kterou jsem tu kritizoval: abych totiž nevytyčoval programy, které nejsem schopen a ochoten sám také proměňovat v živoucí činy. Chystám se časem v jiné souvislosti vyjádřit se sice i v tomto směru konkrétněji, nicméně i to bude vyjádření velmi opatrné a zdrženlivé. Já skutečně nemám rád, když někdo říká "měl by být přeskočen tento potok" a přitom ho sám nezkusí přeskočit. Žijeme v poměrech, kde má slovo zvláštní závaznost: na Západě mohou tisíce politologů či žurnalistů rozvíjet své nejrozmanitější představy o tom, jak by měl svět fungovat a co by měli politici dělat, a celkem nic jiného z toho nevyplývá, než že dotyčný si myslí dotyčnou věc. U nás tomu je ale jinak: když řeknu například, že by měly být zakládány nezávislé odbory, a odmítnu je přitom ve své dílně založit, stávám se trochu šaškem. Odtud tedy ta má opatrnost.

12/11/1985

Váš Václav Havel

O politice vlivné a mocenské

/Odpověď na otevřený dopis mladých křesťanů/

Milí přátelé!

Váš dopis je sympatický a odpovídám na něj, nikoli, že bych se cítila politikem. "Zájmy obce" ale mohou být pro někoho natolik zajímavé a vzrušující, aby se jimi - třeba jen v myšlenkách - zabýval. Zdá se mi, že je to můj i váš případ. Z dopisu jsem vyčetla, že máte plnou hlavu politiky a nevíte co s ní. Co stou pšínavostí, která kalí svět.

Nechci vzbudit dojem, že vím, "co s ní". Riskuji v tomto dopise názor pouhého zájemce o věci obce. A taky bych nerada uvízla v obecných pravd, jako že politika je umění možného, ale taky neumění nemožného, to podle toho, kdo vládne mocenskými pákami a v jaké době to činí. Mysleme si jen, že politika je zacházení s mocí, tedy s čímśi člověku bytostně nepřátelským, čemu se podřizuje v nutnosti kolektivity; a mysleme si, že vývoj různých podob politiky, způsobů vládnutí nad obcí a v obci, od starověku po dnešek není než hledání /a také obnovování/ co nejpřirozenějšího vztahu člověka k moci, vztahu k síle fascinující a odpudivé, gravitačnímu poli lidského kolektivního chování. Někdy má toto hledání podobu velice krvavou, jak můžeme dnes vidět třeba v Jihoafrické republice. Ale ať si to přejeme nebo ne, ať před tím utíkáme nebo se tomu bráníme, ať tomu odporujeme, všichni žijeme tou fascinací, veřejné jevy se všechny hned po svém vzniku začnou chovat v poli této gravitace jako mocenské, to jest mocí zneužitelné či moc využívající. V dobách vlády moci pro moc, absolutizace moci až na pozici boha, jak to prožíváme my dneska. se moc začne lidem jevit jako zcela samostatná, tajemná a odpoutaná síla, a lidé si v pudu sebezáchovy začnou hledat svá osobně přijatelná řešení? uchylují se do soukromí, hledají oporu v etických hodnotách, nebo se naopak pouštějí na dravou cestu kariéry a dupání po těch druhých; taky v bezradnosti cyničtí nebo naopak si začínají vytvářet vědomá paralelní společenství, náboženská, kulturní i jiná. Budu-li psát o politice /a chtít odpovědět na vaše otázky/, budu vlastně psát o tom, jaké jsem si já v této říši mocenského zla našla osobní řešení.

Začnu tím, že nevyznávám radikálně otevřený odpor, /čímž myslím například vytváření ilegálních organizací a protilehlým politickým programem, než je vládnoucí; ba četla jsem dokonce radu, že bychom měli pomýšlet na to, jak se ozbrojit/. Jak se domnívám, takový byt jen úmysl, neřku-li jeho realizace, by bylo přesně to, do čeho by chtěla své oponenty vehnati a moc, aby s nimi mohla zkrátka zatočit. Jsem spíš pro pevnost a stálost postojů a jednání z toho plynoucího, nezmatkového a nezmatkujícího. Kolem člověka, chtějícího působit veřejně, má v povědomí ostatních vznikat třeba i složitý, ale rozhodně jasný obrys. Proti radikální iluzívnosti jsem nejen z taktických důvodů, jsem asi ten typ, jemuž negace nic neřeší, je to jen převrácení téže věci z rubu na líc nebo naopak. Jsme často svědky takového měnění znamének z kladných na minusová - a za touto slovní změnou se nenachází nic významného. V našem světě, myslím si, je taky dost dobrého, co bychom měli chránit /i kdyby si to v současné době přivlastňovala moc/, a tak jsem i z tohoto důvodu spíš pro pozitivní přístupy k problémům, pro jejich pozitivní pootáčení. Svět nejde rozlousknout jako ořech, svět nemá svoje Kolumbovo vejce, každé řešení čehokoli je jedním z mnoha a nikdy není jisté, že když se některé prosadí jako platný názorový trend, že události se pak jeho vlivem vyvinou zrovna tak, jak si přál. Z čehož plyne, že i přitakávání, pozitivní zájem by měly být obezřelé a uvážlivé. Vy se ovšem ptáte, čemu v politice věřím. Odpusťte mi vlastně odmítnutí té otázky - ale v politice se, podle mého, nedá věřit: kdo v politice "věří", ten dosvědčuje možná čistotu úmyslu, ale rozhodně též to, že je člověkem ovládaným. V politice se jedná /nebo nejedná, podle toho/, s politikou člověk nějak zachází. Jede na ní jako na koni, taky ale může spadnout pod její kopyta - anebo ji střídě využívá v zájmu obce. /Zde mějte na paměti stále ono základní vymezení, že odpovídám v poměrech, v nichž žijeme my; odpovídat v jiných podmínkách tvorby veřejného života, jistě bych psala o jiném a jinak/.

Aby mohl člověk politiku střídě užívat /čili nebýt jí podroben jako otrok, ale ani na ní nejet na koni jako privilegiovaný nabob/, zajisté váží, k čemu a jak to - o to mi ale teď neběží; chtěla bych vysvětlit, že vnímám politiku jak dvojí možnou. Jako onu mocenskou /v sedle nebo pod kopyty/ a jako

onu střídnou, vlivnou. Co je to mocenská politika zakoušíme denně na své kůži: ideologickými žvásty, jímž nevěří už ani děti, zastřená tyranie mocenského monopolu. Moc tak umocněná, že se jí bojí i tí, kteří jí vládou. Činnost neschopná sebe-reflexe. Vůle k moci dovedená do absurdna a plod své vlády sklízějící samé paradoxy. Mocenskou politikou se vošem vládne i v demokraciích; v obci, do níž se slověk soustředil, se prostě musí vládnout. Popisují ale stav u nás, kde má mocenská politika tvář vzteklé přidušenosti: ti na koni jsou vzteklí, protože mohou spadnout pod koně; my ostatní, z donucení pasivní diváctvo, jsme přidušení z prachu kopyt. Je to jedna z nejobludnějších podob toho, že se člověk příslušností k obci vzdal části svojí svobody: tady mu ji seberou celou a nejraději by ho ovládli i s jeho duší. A přece i tady, myslím si, existuje způsob, jak si uchovat vnitřně svobodný a vnějšně důstojný řád života - a to právě i oním druhým způsobem politiky. Je to veřejné chování, jež taky zachází s mocí, ale ne bezprostředně, mocensky ovládaně, jen zprostředkovaně: moc se v něm zrcadlí jako v odrazovém sklíčku. To ovšem musím vysvětlit.

Jsmo vychováni v myšlení, a to nejenom marxisty, ale celým stylem politického vnímání a jednání, jak se vyvinuly v moderní době, jako by v mocenské sféře, tedy v politice, nemělo nic jiného význam, než právě moc, postavení, právo vládnout, rozhodovat, instituce, úřad. V ideologii, která zasmraďuje náš svět, je to kodifikováno přímo jako jedno ze základních dogmat, neboť je to ideologie vítězů, lidí, kteří nedávno dobyli moc. Nejtěžší provinění u nás, sáhnout byt jen myšlenkou na stranu, na stát. Největší podezření, že někdo usiluje o jejich moc. I ta vojska přišla, aby ochránila moc nemnohých. Se Solidaritou zametli, že se otrásala jejich moc. A dokonce i můj fejeton, článkuček na tři stránky, cítí jako nebezpečný, když se otře o jejich moc. Moc je tu fantóm, bohužel ne opery.

A přitom vůbec není pravda, že mimo moci už v politice neplatí nic dalšího; platí v ní, tedy ve sféře veřejného působení, i vliv lidí, kteří moc nemají a ani ji někteří nechtějí mít, ale kteří jsou, a jsou právě takoví, jací jsou, a podle toho i jednají. A zde, aby nedošlo k omylu, nemám na mysli

onen havlovský "život v pravdě", onu nadřazenost etického mocenskému, politickému. Ne, mám na mysli zcela určitý a dobře fungující druh politiky, s nímž neumíme ještě dobře zacházet, protože si jej málo uvědomujeme, ale který se zdárně rozvíjí a s nímž si - paradoxně, jako vše, co dělá - neví ani příliš rady sama moc. Ta, kdy si nemůže dovolit nositele tohoto druhu politiky rovnou zabít, vidíme ji, jak si na ně pomaličku zvyká. Tuto střídou, vlivnou politiku provádějí lidé, kteří moci nenásilně odporují. Je to zvláštní společenské postavení. Je zvláštní třeba tím, že působí vlivně i v době své vnější porážky; vždyť například si zvažme, který čin Václava Havla, jednoho z výrazných účastníků vlivné politiky, byl nejvlivnější: mně aspoň se zdá, že ten, když po nabídce na únik do bezpečí v New Yorku zůstal ve vězení. Řeklo by se, že je to argument z negace: co to je za úspěch, dostat se do kriminálu a pak v něm zůstat! - ale za argument z negace to považuje jen člověk myslící mocensky /tedy jako vládce nebo jako otrok/. Kdo myslí vlivně, má úspěch i porážku jen za různé možné etapy a projevy svého veřejného působení.

Z toho mi pak nutně plyne, že kdo myslí mocensky, je i v politice slabší; ne třeba zrovna v tuto chvíli, kdy drží pevně bič a praská jím, až nám naskakují jelita; ale historicky, čili svou společenskou oprávněností, slabší je. Mocenská politika, všimněte si toho dobře v dějinách, splývá hlavně s konci určitých vývojových etap, je to politika vládnutím zakládající zas novou krizi; kdežto vlivná politika, jak je to i logické, se víže zejména k opravným hnutím. Raný socialismus byl například takovou vlivnou politikou, vlivné politiky užívá i Charta 77; Charta vůbec nemá mocenské aspirace, mít je, rozpadla by se, ale vliv v naší společnosti mít chce: říkat o společenských poměrech nahlas pravdu.

Je to hodně? Je to málo?

V mé představě je to jedno z čestných východisek pro člověka, kterého veřejné věci zajímají, chce se na nich podílet a který vůbec netouží zacházet s mocí, to jest dělat profesionální politiku. Přičemž politika vlivná má před mocenskou tu výhodu, že se jí může podle svých možností a přání zúčastnit každý /vy například se jí účastníte svým otevřeným dopisem/ a že se při tom nepotřísni násilím na druhých/. Ostatně: v oblasti mocenské politiky u nás zcela zdegenerovala, rozpadla se;

je hanebné a trapné líčit kupříkladu "mělé hnutí brigád socialistické práce jako "pčást našich pracujících na řízení", o způsobu našich voleb radši nemluvě. Veřejné dění je záměrně vytvářeno jako masová kolaborace s režimem; až bude někdo číst po letech noviny, ať, probůh, nevěří, že naše dějiny šly až sjezdu ke sjezdu; naše dějiny se odehrávají i někde jinde. Před našima očima, aniž může kdokoli z nás potlačovaných, či-li většina národa, cokoli mocenského, to jest politického podniknout, se potají, za dveřmi sekretariátů, vládních aparátů a kabinetů, ale i úřadoven národních výborů, ředitelství koncernů i správ JZD vytváří privilegovaná vrstva, která nemá oporu v ničem pro společnost pozitivním, je sama sobě sociální základnou, těžíc z monopolu vlastnictví a moci; a jak tedy potom, dopovím svou myšlenku, by bylo pro člověka vyřazeného z této privilegovanosti, možné pomýšlet na politiku jinou, než vlivnou?/

/Přičemž nevylučuji, neboť nejsem fantasta a svět je složitý, že i u nás může vzniknout situace, kdy se v zájmu obce mudrou muset nebo budou moci chopit mocenských pák i lidé s odporem k moci. A při čemž současně vzdávám hold všem politikům, kteří umějí zacházet s mocí tak, že to slouží zájmu obce, a nikoliv zájmu jejich kapsy či jejich osobní prestiži, že prostě své postavení nezneužívají./

Dál. Z vašich otázek lze odvodit i jiný naučený stereotyp myšlení: účelovost. Cílovost dějinného dění. Tento stereotyp úzce souvisí s mocenským pojetím věcí veřejných. Je to zřejmě hlavně z dotazu na rok 1968: jaké byly vaše postoje a jste ještě přesvědčení o jejich správnosti? Je to asi věkem, ale já bych se varovala pro posouzení historických skutečností použít slova "správný" nebo "nesprávný". Bylo vyvrácení Říma barbary "správné". Prostě bylo. Stalo se. Mělo své důvody, své nositele. Tím nechci říct, že oprávněné je v dějinách to, co se prosadilo, co se stalo, nezabývají se etického odstupu od historických událostí; ale je to můj odstup, mé řešení, mé hodnocení tehdejší situace /ex post-je každý kaprál generálem je to moje poučení z dějin, chcete-li; ti lidé však tehdy jednali, jak mohli, jak uměli, jak jim bylo znalostmi, schopnostmi, ale taky vzájemnými poměry sil dovoleno.

Události jsou kruté, nesprávedlivé /od koho ke komu?/, nepřehledné, nahodilé /to zejména!/, složitě strukturované nej-různějšími vlivy a zájmy - a aby mohlo být v politice něco

správné nebo nesprávné, musel by pro všechny zúčastněné platit jediný "vyšší princip". Ale tak tomu, jak známo, není. Dokonce i ve středověku, tak krásně uzavřeném do celistvého pojetí světa i kosmu jako do vajíčka, tomu tak nebylo: jedni vyznávali autoritu instituce, druhí se odvolávali na přímou autoritu Krista, a náboženskými válkami se časy netrhly. Ale vezměme bližší příklad. Ti muži, kteří pozvali spojenecká vojska za arbitry českých dějin a za zachránce své osobní moci, budou umírat se "svatou myšlenkou", že jednali "správně". Proč bychom se jim měli v této politické naivitě /ať faktické nebo předstírané/ podobat? V politice platí princip síly, moci, vlivu. /I vlivná politika, nezacházející s mocí, ji užívá jako odrazové sklíčko, čili definuje se jejím prostřednictvím/. Mohu se tisíckrát cítit "správně", když jsem neměl tu sílu správnost prosadit. Ale neprosadit správnost není zas tak velké neštěstí, jak se to mocenskému myšlení zda. Jestli jste si všimli, v dějinách reformní a opravná hnutí, která by nám třeba i byla svou správností sympatická, měla málokdy dost sil prosadit se hned napoprvé; a když se konečně prosadila napodruhé nebo napotřetí, byla už trochu něčím jiným. Rozvážný člověk, aniž zapírá svou mocenskou slabost, řekne: bylo, jak bylo. A v tom, co bylo, já měl takový postoj a takový vliv. A pozice vlivná, ne-mocenská třeba zrovna k tomu roku 1968 dodá: "No právě, že přišli." Poslyšte, jakou scénu nám v dopise vylíčil Jaroslav Šabata, též typ politika vlivného. Sešli se po srpnu s Ludvíkem Vaculíkem a ten prý řekl: "Vidíš? Tvůj optimismus! A oni přišli!" A Šabata odpověděl: "No právě, že přišli." Čili byli jsme natolik vlivní, že se pohnuly divize, aby umlčely naše myšlenky. To je skutečně vysoké politické myšlení. Stoupenci a tvůrci Pražského jara, onoho podle mého úžasného pokusu o demokratický socialismus, se nemohli proti tankům bránit tanky; ale tak byli vlivní, že povychýlili mocenský svět z rovnováhy.

Je to málo? Je to dost?

/Zde mi v poznámce dovoluje upozornit na novou samizdatovou práci: profesor Vladimír Kadlec, ministr předsrpnové vlády a jeden z tvůrců ekonomické reformy, shromáždil z materiálů stranických orgánů a z Dubčekových projevů obraz o oficiálním, tehdy zákonně platném záměru roku 1968. A i tam čtete formule, které se dnes zdají neuvěřitelné: Například: "Komunisté bu-

dou stát v čele vývoje a budou mít vedoucí postavení v takové míře, v jaké si je v demokratických poměrech získají a udrží. Autorita se nedává jednou provždy, ani jednotlivci, ani stranické organizaci, ani straně." Ve straně bylo zavedeno tajné hlasování/!/. Nebo dál: "Socialismus, a zvláště socialismus budovaný na širokých demokratických základech, musí vytvořit nový humanismus moderní epochy, takový, jaký jiné systémy přes veškerou technickou vyspělost nejsou schopny dát lidstvu. Nebo: "Socialismus by byl prázdnou abstrakcí, kdyby do něho nevcházely tradice, historické zkušenosti a myšlenkové ovzduší národa." Nebo: "Protože v předcházejícím období nebyli naši lidé spokojeni s prováděním politiky v naší zemi, nebyli spokojeni s tím, jaký byla praxe při uskutečňování politiky naší strany - tak je jen samozřejmé, že strana, když chce uskutečňovat politiku, nemůže vyměnit lid, ale musí vyměnit vedení, a toto vedení musí změnit metody politiky, aby politika skutečně odpovídala zájmům a přáním našich národů, naší republiky." Toto řekl Dubček v televizním projevu v červenci 1968. Je to dost? Je to málo? Je to stále jistě řeč mocenské politiky; ale dovedete jistě uhodnout, jak velký prostor by vedle ní získala politika vlivná./

Ale vraťme se k myšlence o účelovosti. Kdo myslí na správu věcí obce jako na mocenské ovládnutí, kdo myslí mocensky-účelově /a toho se může dopouštět i kritika moci, když genom převrátí znaménka z minus na plus a obráceně/, ten cítí "správnost" u sebe: on se přece prosadil! Tak jsou i celé dějiny vykládány jako dějiny těch, kteří tak dlouho usilovali o to, prosadit se, až zvítězili velikou /či menší/ revolucí. Toto mocenské pojetí výkladu světa a dějin, pojetí účelové, kdy smyslem dějin je určitý ~~si~~ vytčený cíl, k němuž jako by dějiny směřovaly a jímž jako by končily, cíl, kterým není nic jiného, než dobytí moci, aťsi se kolem dosažení tohoto cíle odehrává cokoli, třeba i jeho zvrácení v opak toho, o čem hnutí původně usilovalo, tedy toto pojetí dějin pak i těm, kteří prohráli v mocenském zápase přízná jen "nesprávnost". A přesně v intencích a v důsledku tohoto myšlení, které očekávalo od dějů cíl a nikoli děje, změnu moci a nikoli její ztrátu, se o roce 1968 šíří názor, jako by to bylo jen mrtvé rameno řeky. A ti, kteří se zasazovali o zdemokratizování země, jsou líčeni jako zločinci a jejich zločinnost se odvozuje přímo od toho,

co je samotné provokovalo k jejich úsilí. Právě trauma z procesů, lágrů, věšení politických protivníků, násilnosti vyvlastňování, trauma viny bylo hnacím momentem těchto dnes kaceřovaných "reformistů: bitých z obou stran, neboť svůj spor o to, že už nikdy vraždy!, už nikdy zločiny!, prohráli se spojeneckými tanky. Po porážce pak jsou vymazávání ze "správnosti". Jaký to ale je zlý omyl!

Potlačena, myšlenka vstane znovu. Neřešený, problém se znova otevře. Vždyť si přečtěte v dějinách, jak dlouho to trvalo například reformaci, než se prosadila vedle katolického Říma jako církev reformovaná, a jak dlouho pak ještě trvalo, než obě církve sáhly ke smíření, když se reformní motivace prosadily i jako katolicky "správné". A jak dlouho trvalo a kolik revolucí stálo, než se francouzská demokracie od Velké revoluce, brodící se v krvi, vyvinulo do dnešní podoby. Obec žije v rozporech a zkusmo. A každý, kdo přistupuje k tvorbě přítomnosti jako k čemusi, co chce tvarovat k cíli svého programu, splácí ve zklamání. Věci se nikdy nevyvinou tak "správně", jak bychom si přáli a chtěli. Věci se vyvinou. A člověk si má dát pozor na dvě věci: aby rozpoznal, co se to právě vyvíjí a hlavně: aby se nedostal mezi jezdce na koních. Jízdu na mocenském koni, i kdyby ji vyhrál, neočistí žádná "správnost". Jednou mi napsal v takvéto podobné souvislosti Josef Zvěřina: "Některé věci je lépe prohrát."

V poslední době, to cítíte dobře, se vzduchem se šíří nákaza potřeby formulovat politický postoj, program, názor. Za mou osobu se mi zdá, že člověk nevyskočí z poměrů pevně ustavených vnitřními a vnějšími vazbami a že se může pokoušet jen je zlepšit. Není hanbou, myslím si, vzít i od protivníka do svých rukou jeho dílo a napravit ho. Pohyb není ani tak v tom, že si ozkoušíme síly "proti" něčemu, ale že hledám nová myšlenková rozlousknutí situací, než na jaká jsme zvyklí. Pro současný svět, zdá se mi, pro jeho duchovní zázemí i společensko-politickou praxi postupně přestává platit onen řez, jak je veden oficielně: východ-západ, sever-jih, prvně svět-třetí svět, imperialismus jeden - imperialismu druhý. Lidstvo stojí před horšími nebezpečími, než je různost systémů, žez vertikální se postupně naklání v horizontální: záchrana životního prostředí, odstranění hladu, vztah k vesmírnému prostoru. Stejně i v na-

ších poměrech se vytvářejí fenomény, dosud ne dost jasně pojmenované a prozkoumané. Když čtu například v oficiálním podání, jak se naše společnost idylicky člení na tři spolupracující třídy, dělnictvo, družstevní rolnictvo a pracující inteligenci, pomyslím si, kam ale potom zmizelo ono rozdělení, které prožíváme na vlastní kůži, rozdělení na podmaněný zaměstnanec-ký lid a privilegovanou policejné-byrokratickou vrstvu. Prostě politika - vždy pole znovu neorané. Ale přednesla bych v této souvislosti ehválu na realismus a umírněnost.

My Češi máme silný sklon k iluzívnosti, která je vždy ochotna myslet si, že co si nepřeje, to není. A přitom v politice je velice důležitá stálá přítomnost vědomí, že protivník nepřestal existovat tím, že jsem ho názorově /nebo i mocensky/ potřel. To je asi základní obsah umění možného. Této iluzívnosti se ovšem mohou dopouštět i ti, kteří nám vládou, jejich iluzívnost ale není tak nebezpečná. Když v jejich očích, například, protože zmizela z biografů, knihkupectví a divadel, celá jedna kultura zmizela vůbec, přestala existovat, pomyslím si, že ať. Ať jen si to myslí, aspoň nám budou zabavovat méně knih, zakazovat méně koncertů a mší, a méně nás budou zavírat. Kdežto iluzívnost potlačených nebezpečná je. Chiméričnost úsilí do levných radikálních gest anebo do demagogického žvanění, a ubírá energii skutečně vlivnému konání. Kdybyste chtěli ode mě slyšet dvě nejsoučasnejší iluze, o nichž nejsem rozhodnuta, která je horší, pak mám za iluzivní spojovat jakýkoli pohyb směrem k demokratismu a vnitřnímu uvolnění u nás s tím, co se dnes děje v Sovětském svazu /i když se z pozitivního pohybu tam jenom raduji/, a za stejně iluzivní mám představu, že v zájmu "věci obecné" tu poměry nejsou reformovatelné, ale jen určeny ke zničení. Myšlenka letí jako pták, pomyslet a představit si mohu cokoli. Politické snění se od politiky odlišuje zejména svou bezmocností a z ní plynoucí radikality. Jsme všichni děti svojí doby; i kdybychom ji přijímali sěbekritičtěji, i naše kritika je jen její reflexí. Děj dějin se sune tak pomalu a lidský život je tak krátký. Usuzuji, že v našich dnešních poměrech je i málo hodně. A proto jsem si pro závěr dopisu pro vás vypsala příhodný citát z Konfucia: "Lépe je zažehnout jednu svíčku, než proklínat temnotu". Přeji vám, abyste zapálili kaž-

dy po svíče v temnotách. Zahřejeme se a navzájem se lépe
uvídíme.

Listopad 1985

Eva Kantůrková

Politika a já

/Odpověď na otázky mladých křesťanů/

1. Mé názory a má činnost z roku 1968. Jak se na to dnes dívám.

Mé politické názory z roku 1968 se dají stručně vystihnout dvěma slovy: demokratický socialismus. Byl jsem přesvědčen o tom, že společnost nemůže být svobodná, pokud se v ní neprosadí pluralitní demokratický systém s tolerancí mezi politickými i ideovými směry a pokud nebudou respektována lidská a občanská práva každého jedince stejně jako svrchovanost států a sebeurčení národů. Byl jsem dále přesvědčen o tom, že společnost nemůže být spravedlivá, pokud mezi lidmi existují propastné majetkové rozdíly, pokud rozhodující část průmyslu a peněžnictví je v soukromých rukou a pokud existují skupiny lidí se zvláštními privilegii. A konečně jsem byl přesvědčen o tom, že k svobodě a sociální spravedlnosti sotva může vést systém založený na komunistické ideologii. Přitom jsem nebyl utopista a maximalista. Vítal jsem každý krok vedoucí správným směrem /i když jej dělali komunisté/ a byl jsem ochoten jej podporovat.

Většinu šedesátých let jsem politicky nevystupoval, hrabal jsem se v literatuře a v písemnostech týkajících se našich středověkých dějin. Když se ale u nás počátkem roku 1968 začal politický život hýbat, řekl jsem si, že bych se měl politicky hýbat také. Po jistých rozpacích, co mám vlastně dělat, jsem v březnu 1968 vstoupil do Československé strany socialistické. Byla to taková zvláštní organizace, jakýsi relikv starych časů, o němž nikdo pořádně nevěděl, k čemu vlastně je. Členů mnoho neměla, v Brně jich byly počátkem roku 1968 necelé dvě stovky. Roku 1968 dostala kupodivu spousta lidí stejný nápad jako já: pokusit se z "operetní" strany vytvořit nezávislou a demokratickou politickou organizaci. V Brně vstoupilo roku 1968 do strany během několika měsíců kolem osmi stovek nových členů. Naše úsilí nebylo snadné. Neznali jsme se, brzy vznikly konflikty mezi novými členy strany a dosavadními funkcionáři a mezi lidmi různých názorů a různého temperamentu. Přesto naše činnost dost slibně rozvíjela. Hráli jsme si ovšem na vlastním písečku, celkový vývoj jsme ovlivňovali minimálně. Na podzim byl zvolen nový městský výbor, v němž převažovali přívrženci

nové linie. /Já jeho členem nebyl, o funkci jsem nestál, ale uzce jsem s ním spolupracoval/. Roku 1969 jsme se ocitli v obtížné situaci, působili jsme potíže vedení strany v Praze i normalizátorům v Brně. Těsně před koncem roku byl brněnský městský výbor sesazen, a proto jsme od svých stanovisek neustoupili a nadále vyvíjeli jakousi činnost, bylo nás šest počátkem roku 1972 zatčeno a v červenci odsouzeno pro "podvracení republiky" /proces MUDr. Šilhan a spol./. Za dvě léta dostali další čtyři podmíněné tresty. To byla tečka za naší činností v socialistické straně.

Co tomu říkám po sedmnácti letech? Základní zásady mého politického přesvědčení se nezměnily. Na základě zkušeností, nových poznatků a dalšího vývoje u nás i ve světě se jen rozšířily o další prvky: 1. Uvědomil jsem si, že nejde jen o to, kdo výrobní a finanční prostředky vlastní, ale také o to, kdo je ovládá. 2. Jsem přesvědčen o tom, že pro společnost je nezbytná výrazná demokratizace a decentralizace, představovaná principem samosprávy. 3. Vzrostl můj odpor proti planému radikalismu. 4. Za jeden z nejvýznamnějších úkolů dneška pokládám ochranu životního prostředí.

Na svou politickou činnost z roku 1968 se dívám kriticky, uvědomuji si mnohé chyby a hlupoty, které jsem tehdy dělal; ale v jádře pokládám svá tehdejší rozhodnutí a svou tehdejší činnost za správné. Pokusím se vysvětlit, v čem toto jádro spočívá.

Demokracie není dar, který spadne jakémukoli společenství do klína bez jeho úsilí, a to trvalého úsilí. K tomu, aby mohl fungovat demokratický systém, nestačí dobrá ústava s písemnými zárukami občanských práv. Vybudovat demokracii je dřina. A to mezi jiným i proto, že demokratický systém nemůže existovat bez demokratických struktur, tj. bez sdružování lidí majících totožné nebo podobné názory na problémy /třeba i dílčí/ života společnosti. Některé takové struktury nemusejí mít formální charakter. Ale vzhledem k tomu, že politického života se mohou v demokratickém státě účastnit všichni a tím je dána i složitost vztahů i komunikace mezi občany v politickém životě, neobejde se demokracie bez organizací. Demokratické organizace /demokratické už tím, že členství v nich je dobrovolné/ mohou mít různé podoby, různý účel a různé funkce. Nezbytnou podmínkou pro pluralismus v politickém životě a tím i pro fungující

demokracii je však existence několika politických stran. Trvale je nemohou zastoupit organizace jiného charakteru /např. odbory nebo církve/, protože by se svou vyhraněnou politickou činností vzdalovaly od své vlastní funkce. Jestliže jsem tedy roku 1968 chtěl něco udělat pro demokracii, jednal jsem správně, když jsem se snažil spolupůsobit při budování demokratické politické strany.

Na tomto místě musím udělat malou odbočku. O politických stranách se někdy říká, že jsou to organizace, které usilují o moc /nebo o podíl na moci/. Jako definice tato charakteristika nedostačuje, ale nepochybně vystihuje jeden z rysů politických stran. Jeden z našich mladých křesťanských přátel /podepsaný "-pel-"/ však napsal, že "budoucí politika už nikdy nemůže být hrou s mocí o moc". Kdyby tvrdil, že by politika neměla být jen hrou o moc, že je nutno usilovat o to, aby moc nebyla předním cílem politiků a že musíme bojovat za to, aby mocí nebylo zneužíváno, vřele bych s ním souhlasil. Ale s tím, co napsal, souhlasit nemohu. Mám-li vysvětlit proč, musím se nejprve zastavit u pojmu "moc". Je nutno si uvědomit, že moc určitých institucí a tím i lidí, kteří v nich jsou, je pro společnost nezbytná, a to tak dlouho, dokud ve společnosti budou nezbytné hierarchické struktury /jakkoli omezené/ a pokud bude nezbytný stát. Přitom moc sama o sobě je eticky neutrální, může sloužit dobru i zlu. Už v pohádkách se setkáváme s kouzelnou mocí, která lidem neškodí, ale plní jejich přání. Také ve skutečnosti může moc prosazovat věci dobré a užitečné. Usilovat o moc /tedy účastnit se "hry o moc"/, proto, aby se dosáhlo něčeho dobrého, nelze podle mého mínění odsuzovat.

Existence a nezbytnost moci přináší ovšem dva problémy. První spočívá v tom, že na řešení konkrétních politických problémů mají lidé různé názory. Proto i ve společnosti skládající se z mravně dokonalých jedinců by se politika bez boje o moc neobešla. Každý přece usiluje o realizaci toho, co pokládá za správné, a k této realizaci potřebuje moc nebo podíl na moci. "Hru o moc" lze odstranit jen zavedením totalitní diktatury. Odmítneme-li tuto možnost, zbývá jediné: přijmout existenci "hry o moc" s tím, že budeme usilovat o to, aby se účastníci této "hry" řídili pravidly, která platí pro všechny; že tato pravidla lze vystihnout slovy demokracie a tolerance, je

snad samozřejmé. Ta pravidla jsou nesmírně důležitá. Máme bohužel bolestnou zkušenost s tím, že i mravní lidé mohou páchat zlo nebo zlu napomáhat, protože svůj cíl /a to třeba cíl spravedlivý/ nadřídili všemu ostatnímu, tedy i zmíněným pravidlům. Že přitom nakonec cíle nedosáhli, a dosáhnout nemohli, odpovídá podstatě jejich chybného postupu.

Lidé ovšem mravně dokonalejší nejsou a někteří jsou nemravní nebo ještě nemravnější. Vždy se najdou takoví, kteří usilují o moc také /nebo především/ ze zjištěných důvodů: Někdy se ostatně i slušní lidé změni v méně slušné, jakmile dosáhnou moci. Tvrdit, že "budoucí politika už nikdy nemůže být hrou s mocí a o moc" je hezké. Ale podle mého mínění takové obecné formulace zastírají problém, který čeká každého, kdo se zasazuje o etiku v politice. Komunistická ideologie se problémem moci po vítězství revoluce nezabývala; boj o moc u ní existoval jen v souvislosti s třídním bojem. Známe ty konce. Poučme se z minulosti alespoň tím, že boj proti zneužívání moci neobudeme heslem, ale budeme jej pokládat za součást neustávajícího úsilí po spravedlivém uspořádání společnosti.

Omlouvám se, že "malá odbočka" nebyla nakonec malá. Vráťím se ke své činnosti v roce 1968. Když už jsem se rozhodl působit v politické organizaci, bylo správné, že jsem vstoupil právě do socialistické strany? Tady bych odpověděl spíše negativně: své rozhodnutí nepokládám dnes za nesprávné. Vzhledem k svému politickému přesvědčení jsem měl v březnu 1968 tři možnosti: existující Čs. stranu socialistickou, v Praze právě založený KAN /Klub angažovaných nestraníků/ a dosud neexistující sociální demokracii. O KANu jsem mnoho nevěděl a byl mi nesympatický svým názvem. Zbylé možnosti mi byly obě blízké - v letech 1946-1948 jsem byl členem národně socialistické mládeže, v padesátých letech jsem se pokládal spíše za sociálního demokrata. Nakonec jsem dal přednost tomu, co bylo. Ale kdybych zvolil některou z dalších možností, také bych asi dnes řekl, že jsem nejednal nesprávně. Mé politické přesvědčení bylo a je pro mne vyšší hodnotou než stranická příslušnost. Dnes se ozhačuji za nezávislého socialistu nebo za "zeleného" demokratického socialistu.

Zbývá ještě jedna otázka. Kvůli své politické činnosti v roce 1968 jsem ztratil své zaměstnání vědeckého pracovníka, kvůli své činnosti po roce 1969 jsem strávil téměř tři léta

ve vězení; dnes jsem zaměstnán jako nekvalifikovaný dělník. Stála má politická činnost za tyto mé životní zvraty? Mohu upřímně říci, že svých rozhodnutí nelituji; myslím, že byla správná a stála za všechno, co po nich následovalo. K tomuto mému postu ji mne vedou dva důvody. Ten jeden spočívá v tom, že sve v životě řídím Nerudovým "čím jsem byl, byl jsem rád". Ve vězení jsem se cítil docela užitečný a v továrně pracuji rád. Všechny mé životní "maléry" přispěly k tomu, že jsem poznal nejen nová prostředí, ale také nové a cenné lidi. Druhý důvod vyplývá z mého vztahu k politice, ale o tom bych se rozepsal až v druhém oddíle této stati.

2. Politika a já

Kdybych měl vypočítat své hlavní životní zájmy, neuvedl bych politiku na jednom z prvních míst; určitě bych před ní uvedl přinejmenším historii a hudbu. Dovedu si proto těžko představit, že bych se delší dobu plně věnoval politice. Ale za určitých okolností jsem ochoten věnovat přemýšlení o politických problémech a politické činnosti hodně času a za své politické přesvědčení jsem ochoten něco také obětovat; politika se tedy může u mne načas posunout na prvé místo.

Čím vysvětlit tento paradox? Snad zde jistou roli sehrála událost, kterou jsem prožil ve věku, kdy je člověk zvláště vnímavý na vnější podněty. Když mi bylo dvanáct let, zahynul můj otec v koncentračním táboře. Matka mi jednou řekla: "Buď hrdý na svého otce, zahynul za svůj národ." Snad už tehdy jsem dospěl k názoru, že některé věci v životě jsou důležitější nejen než vlastní dobré bydlo, ale také než rodina i vlastní život. A tento názor se u mne s přibývajícími léty a desetiletími jen prohluboval.

K smysluplnému životu patří podle mého mínění zaujetí pro ~~přp~~ hodnoty, které má sice člověk v sobě, ale které existují i mimo něj a jaksi nad ním; s Erazimem Kohákem bych mezi těmito hodnotami jmenoval především dobro, krásu a pravdu. Zaujetí pro hodnoty znamená také úsilí o hodnoty a službu hodnotám. Žijeme ve společnosti a mělo by nám jít tedy také o to, aby se hodnoty, pro které jsme zaujati, uplatňovali v rámci společnosti. Stav společnosti je však závislý na politickém dění, na politickém klimatu a na politickém systému. Politika není jen bojem o moc, ale také bojem o hodnoty; v tom pro mne spočívá podstata politiky. Služba hodnotám by pro mne byla nedostatečná,

kdyby se vyhýbala problémům společnosti. A problémy společnosti bez politiky řešit nelze, je tedy pro mne mravní povinností zabývat se politikou.

K témuž závěru docházím i jinou cestou. Jsem přesvědčen o tom, že v moderní době každý z nás ovlivňuje nebo může ovlivňovat - i když třeba jen nepatrně, ale i velký pohyb se skládá z nepatrných pohybů - běh dějin. Jestliže je tomu tak, pak je každý z nás také odpovědný za stav a vývoj společnosti, ve které žije. A mám-li odpovědnost, nesmím se jí vyhýbat. Pohled na lidi, kteří se snaží být jen kritickými a povýšenými diváky dramatu, který je ve skutečnosti i jejich dramatem, je pro mne dosti nechutný.

Svůj postoj nikomu nevnučuji. Lidé ostatně mohou sloužit hodnotám, aniž by se zabývali politikou. Za určitých okolností je ovšem zachování apolitičnosti dost obtížné a někdy může být i nemravné: i apolitický člověk se musí za určitých okolností rozhodnout mezi dobrem a zlem nebo spravedlností a nespravedlností v otázkách, které mají v podstatě politický obsah. Já se s apolitickým postojem spokojit nemohu. Trvalou a pánou politickou činnost přenechám milerád těm, pro něž je politika hlavní náplní života. Ale nemohu stát stranou, když dospěji k přesvědčení, že mohu být užitečný při usilování o nějaké hodnoty ve společnosti, že bych se měl k nějakému politickému problému vyjádřit a že se rozhoduje o osudu společnosti a situace vyžaduje i mou účast.

7.12.1985

Jaroslav Mezník

Odpověď na dopis z Moravy ze srpna 1985

Milý příteli,

dostal se mi do ruky dopis ze srpna 1985 - a moc se mně líbil. Mladým lidem prý chybějí zkušenosti, píše se v dopise. Vždyť však je tam trefně postiženo cosi celmi podstatného, totiž potřeba politicky se orientovat a vymanit se z té kaše, do níž nás boří politické tlaky posledního údobí.

Vyznáv-áte se ze svého křesťanského založení. Mám tedy situaci ulehčenou, neboť sám jsem praktikujícím katolíkem: je tudíž zřejmé, čemu věřím a oč se opírám - snad bych měl jen upozornit na to, co protinábožensky zaujatí moderní osvětáři nejen opomíjejí, ale přímo zavrhuji: mám hluboký respekt k Tajemství, oné výsostné skrytosti výšin i hlubin bytí. Nemyslím, si, že tajemství lze redukovat na to, co ještě nebylo probádáno, jak činili a snad ještě činí někteří nevyлéčitelní hlasatelé osvětového pokroku. Tajemství je kouzlem domova, divy lásky a zázraky stvoření. Je to hluboké vědomí vlastní vnořenosti do dění světa, respekt k nezbadatelné všeobjímající ruce, jíž jsem odpověden a - vděčen.

V oblasti, na niž se ptáte, potom odmítám všechny projevy politické namyšlenosti. Jako velmi škodlivé a nebezpečné se mně jeví přesvědčení, že ten či onen člověk v tom či onom nápadu či teorii nalezl klíč k tomu, aby společensky jednou provždy zařídil definitivní ráj na zemi - je prý pouze třeba jeho nález jakýmkoli způsobem, tj. třeba násilím, univerzálně uplatnit ve společenských strukturách. Prosazují totiž potřebnost plurality /pozor: ne proto relativismu!/: člověk nemůže mít nikdy ve svých rukou universální řídící páku k pozemskému ráji, nikdy nemůže pyšně a suverénně šoférovat dějinnou skutečnost, člověk se vždy vyznačuje nedefinitivností svých náhledů, vždy se mu pravda může sice zjevovat, nemůže ji však "mít". Člověku tedy podstatně přísluší skromnost, "pouhost". Jakkoli jsem přesvědčen o výbornosti právě toho či onoho svého politického řešení situace, smím uplatňovat své názory jen potud, pokud setrvám v pokoře vůči tomu, co mě nakonec činí partikulárním účastníkem univerzálního koncertu. Teprve ti, kdo přestupují lidskou pouhost a kdo se staví jaksi nad POLIS a nad dějiny,

uchvacející kormidlo dějin s nárokem definitivně rozhodnout o veškeré budoucnosti ze své moci, teprve ti jsou vyloučení z demokratické hry o správnost obce - lidského společenství. Ostatně pokud se někdo staví m i m o polis, ať už toto "mimo" nazývá "nad" nebo "před", potom není než obyčejnou spravedlností, když se toto jeho "mimo" vezme vážně a když takového všichni ostatní postaví mimo. Toto vyloučení je totiž jediný způsob, jak vyjádřit, že obec bere jeho slova vážně a že věří, že je tak opravdu myslí.

To je předběžný úvod. Chci však /"přímo a nevyhýbavě"/ jak si přejete, odpovědět na obě výzvy. Ovšem že mi tane na mysli, proč se asi v první otázce ptáte po politických názorech, postojích a činnosti v roce 1968. Chcete si tím ověřit jasnovidnost dotazovaného? Nebo snad jeho neměnnost? Nebo naopak jeho poučitelnost, flexibilitu a ochotu nahlédnout vlastní chyby? Těžko se mně odpovídá, neboť jsem se ve svém životě setkal s mnoha významnými duchovními podněty, které spolu-vytvářely můj aktuální habitus. Nevidím v provždy stejném, neměnném, zatvrdlém názoru nic zvlášť pozitivního, jakkoli odsuzuji oportunní fangličkářství. Zásadovost přece není zkor-natělost vůči živě se pohybujícímu okolí, vůči životu v duchu, je jen a jen zásadní odpovědností vůči tomu, co se jako pravé a správné zjevuje. Rok šedesát osm však pro mne neznamenal žádný obrat v politickém smýšlení. Ovšemže jsem tehdy byl - jako naprostá většina našeho národa - dychtiv proměn, které se na jaře začaly dít, i když jsem byl poněkud skeptičtější, pokud se týče kýžené hloubky obratu: tehdejší přední politič-tí nositelé pro mne nebyli zárukou takové politické otevře-nosti, o níž jsem se již zmínil. Držel jsem přirozeně palce té "lidské tváři", která se chtěla prosadit v našem společen-ském životě. Nebyl jsem a nejsem ovšem pro "lidskou tvář", jestliže není svou základní orientací přivrácena k tomu, co člověka radikálně překračuje, transcenduje. Ano, duchovní zá-kлады, o něž opírám své současné přesvědčení, jsou tytéž, ja-ko ony v roce 1968 - tu či onde se sice prohloubily či upřesni-ly, avšak co se týče lidské pouhosti a nutnosti subordinovat veš-keré lidské usilování Božím přikázáním, se nezměnily. Po-liticky jsem poněkud přesunul akcenty - kdybych řekl ke kon-zervativnějšímu pojetí, bylo by to poněkud záhadné, vždyť za

"konzeryy" jsou dnes považováni např. stalinisté. Tedy jednoznačněji: jestliže jsem dříve s jakousi předsudečnou samozřejmostí přijímal: "pokrokovost" jakožto něco automaticky pozitivního, dnes jsem podstatně opatrnější a vůči pokrokářství rezervovanější. Jeť výmyslem až posledního věku /slovo pokrok obdrželo svůj dnešní význam v 18. století/ a nesé s sebou velkou dávku falešného přesvědčení o zaručeně pozitivním toku času /"co je novější, to je lepší"/. Proto se ještě neobracím k minulému jako k zajištěné hodnotě, nýbrž pouze opatrněji vzhlížím k budoucímu: eventualita budoucího hříchu, provinění, katastrofy a zavržení /individuálně i společensky/ je pro mne reálnou možností. Ostatně toto stanovisko je potvrzováno, jak soudím, celkovou situací: donedávna lidstvo důvěřivé a bez hlubších pochybností vzhlíželo k "světlé budoucnosti", dnes eventualita krize a všeobecné katastrofy je běžně pociťovanou možností /viz např. zničující nukleární konflikt nebo ekologický kolaps/.

Asi vás tato má odpověď na první otázku příliš neuspokojí. Kdybych byl býval v roce 1968 v komunistické straně, mohl bych teď adekvátněji říci? dnes už komunistou nejsem; nebo dnes zůstávám komunistou už pouze v tom či onom smyslu; nebo zůstávám slespoň socialistou, čímž míním to a to. Takto vyhovující odpověď vám však dát nemohu. Rok 1968 jsem neprožíval jako člen nějaké politické strany - a ani vnitřně jsem nebyl a/ dosud nejsem/ nějak "partajně", tj. partikulárně laděn. Moje politické zaměření směřovalo a směřuje ne k částečnostem, ale k obecnosti, k obci, k polis, ba ještě dál: k celku světa - se všemi věcmi stvořenými, které zahrnuje. Ale to už se dostáváme k druhé vaší výzvě.

Požadujete svébytné a jedinečné vymezení pojmu politika. Tedy: starost o věci obce. Úkol každého svobodného občana být osobně odpovědný za to, co stojí v obci nad jejím členem, za ustavení /Ústavu/ společenského útvaru. Je toto vymezení dosti "svébytné", dosti "jedinečné"? Politikou se zpravidla přece běžně rozumí jistá specializovaná profese, jisté odbornictví, zatímco starost "o věci obecné" je odpovědností každého; avšak ve svém dopise akcentujete mimoděk političnost jakožto věc občanskou vůbec. Politiku v profesionálním smyslu - tak, jak se u nás v letech normalizace vyskytuje - máte za zvrácenost.

Nicméně asi už to v dnešních státních komunitách jinak nepůjde, než aby se někteří přece jen profesionálně věnovali politice a někteří jiným obecně nemálo smysluplným činnostem. Profesionál však zůstane jen potud v pravém slova smyslu politikem, pokud jeho starost o obec zůstane skutečně obecná a neklesne na úroveň partikulárních zájmů. Pokud jeho náhled a náhled jeho soupeřů /straníků/ zůstane vždy v rámci oné zmíněné lidské pouhosti, tedy respektu k tomu, co umožňuje dialog, co člověka neustále znovu subordinuje nároku pravdy, s pravdělností, správností, dobra. Znovu zdůrazňuji: nárok u, což je vždy uložený úkol, nikdy majetek, kterým lze příležitostně manipulovat. Takový politický profesionál nebude s občany - politiky - amatéry kalkulovat jako s rezervoárem přízně a hlasů, ale bude se i je mít vždy znovu ke zkoumání společného náhledu na to, co se pro danou polis sluší a patří.

Toto obecné dobré nelze jednou provždy určit. Napsal jsem teď vlastně totéž, co na konci předchozího odstavce: vždyť není-li možno nárok Dobrého jakožto s t á l ý nárok přeměnit na majetněný recept, zůstává-li pro každé lidské vědění znovu tím, co každé, tedy i toto vědění překračuje a poměřuje, potom "definitivně určit" je jen jiný výraz pro uchopení do vlastních rukou. Tedy: obecné dobré je a zůstává vždy pouhým nárokem, tím, co se sice inkarnuje v čase do té či oné politické skutečnosti, do toho či onoho politického činu, avšak tato skutečnost či čin nikdy nejsou oním nárokem, ale vždy jen poukazují k témuž nedosažitelnému bodu: k bytí ve vzájemnosti, k odevzdanosti k Stvořiteli a v odevzdanosti jeho stvoření, to jest lidem, přírodě, věcem, světu.

Co je na takové politice elementárního, ptáte se, a co dobrého? Elementární je právě ten respekt ke skutečnosti lidské i mimolidské. Řečeno politickým žargonem poslední doby: respekt k lidským právům a k "právům" přírody a celého světa. Člověk není majitelem světa, je jeho účastníkem a správcem. Chce-li spravedlivě spolužít, ba chce-li vůbec žít /a to jest mu uloženo!/, pak jedinou cestou je respekt k přirozeným /protože Bohem vrozeným/ právům veškerenstva. Tento elementární politický postoj zároveň odkazuje jediné k pravému obecenství, totiž právě k veškerenstvu. Není tedy účelem jen člověk či lidský rod! Tím vysokým cílem je respektuplná starost o celý svět!

Takovou starost je dnes možno uskutečňovat spíše v pluralitě koncipované společnosti. V totalitních režimech je možná jen formou riskantního protestu. Aby kterýkoli demokratický parlament mohl fungovat, musí všichni jeho členové, všechny politické "strany", zastoupené v shromáždění, uznávat a hájit demokratické ustavení tohoto parlamentu. Možná že se ještě i dnes najdou tací, kteří posuzují parlamentarismus negativně - a lze to pochopit vzhledem ke zkušenostem s pokleslými formami parlamentního života: jde zpravidla o to, že n ad věcným rozhovorem nabudou vrchu stranicko-politicky a osobně motivované machinace, totiž zájmy nikoli co nejlépe se poradit o řešení daného problému, nýbrž prosadit vůli své skupiny, pokyny svých voličů, a to bez ohledu na věčnost. Je potom paradoxem, když takoví manipulátoři se zvou členy parlamentu! Výraz "parlament" skrývá ono francouzské "parler" - mluvit, hovořiti. Rozhovor je jen tehdy v plném slova smyslu sebou samým, když účastníci mají na mysli "vyjádření jádra", totiž jde-li jim o věc, podřizují-li své úsilí předmětu rozhovoru. Jestliže dva či více lidí hovoří každý o svém, aniž by jeden naslouchal druhému, zda a jak souhlasí jeho výroky s tím, oč jde, potom nejde o rozhovor /dialog, o pronikání dia = skrz k logu = smyslu/, nýbrž o propagandistické výlevy, které co do věci lhostejně bytují vedle sebe; a pak vítězí nikoli věc, ale násilí toho silnějšího nebo šikovnost toho mazanějšího či svůdnost toho demagogičtějšího.

Ano, evropská tradice a tradice evropských dědiců zná nejen ten "pravý" parlamentarismus, ale i jeho karikaturu. Pro posouzení příčin úpadku parlamentarismu je nejdůležitějším předpokladem rozlišit dvě kategorie rozhodnutí, zákonů, předpisů apod., které se od sebe liší natolik podstatně, že přehlížení jejich odlišnosti vede ke katastrofě. První kategorii tvoří takové zákony, které obecně upravují řešení situací, v nichž se může ocitnout každý. Účelem těchto zákonů není něco přádat nebo ubrat konkrétním lidem /majetek, moc, povinnosti atd./, nýbrž určit, jak se mají nebo nemají, mohou či nemohou občané chovat v nějaké situaci. Do této kategorie spadají např. trestní a občanský zákoník nebo dopravní předpisy, též správní předpisy, především však ústava země. Tak např. esenciální aspekt všech trestně právních předpisů, týkajících se role obhagooby při trestním řízení, je myšlenka, že obviněný má mít právo

n a obhájce. Aplikace předpisů či zákonů této kategorie nemůže být nikým pocítována jako nevůle určitých osob obracejících se proti němu. Diskuse o takových zákonech se bude proto téměř výlučně týkat jejich obecných účinků: zda poklesne nebo stoupne počet autonehod, zda soudy jsou s to zjišťovat pravdu či zda s toupne kriminalita, zda budou ulice čistší či špinavější, zda zákon o dědictví je v souladu s obecně cítěnými zásadami rodinného života aj.

Demokratická tradice pocituje diskusi a schvalování esenciálních zákonů, popř. dohled nad esenciálními aspekty konkrétních správních nařízení jako vlastní úkol parlamentu. Je ovšem složitou otázkou, jak v dnešních masových společnostech volit reprezentaci. Po věcné stránce zdá se být vhodnější, aby členové parlamentu byli reprezentací hodnotových soudů společnosti a nikoli pouze politicko-ekonomických vrstev. Zřejmě je prospěšnější, platí-li mandát dlouhou dobu, počítanou na léta, a volí-li takový zastupitelský sbor spíše starší vrstvy obyvatelstva.

Kamenem úrazu parlamentarismu je rozhodování o prospěchu či škodě určitých skupin obyvatel typu např., zvýšení penzí, což třeba vede ke zdražení benzínu či k odsunutí platové úpravy učitelů či k uzavření nerentabilních státních podniků či ke snížení subvencí pro zemědělce; nebo celní ochrany domácích výrobců atd., která může znamenat zdražení či technické zaostávání a postihne všechny vývozce, kteří vyvážejí do zemí, z nichž se auta dovážela, neboť tyto země budou mít méně peněz na import. Sbor, v němž se takováto rozhodování přijímají, se stává nutně dějištěm nekonečných tahanic, ve kterých je často jazýčkem na vahách ta nejnepatrnější strana. Protože v parlamentu prostě z podstaty věci nelze uspokojit všechny požadavky jednotlivých občanských zájmových sfér, stávají se už samy volby delegátů příležitostí pro demagogy, pro falešné sliby a prázdné fráze. A k účasti na takové frašce bývá přinucen i ten nejryzejší člověk, neboť jinak by přišel o možnost prosazovat alespoň něco dobrého. Není bez zajímavosti, že čím více je hospodářství zespolečenštěno, tím je situace v tomto ohledu prekérnější.

V současné době řeší parlamenty zpravidla oba typy problematiky, tedy jak esenciální zákony, tak ono případkové rozhodování o určitých skupinách obyvatel. Poslanci bývají většinou

málo schopni plnit především základní, obecné poslání esenciálního parlamentu vzhledem ke způsobu svého výběru a svým vazbám. Parlamentu často zbývá málo času na první a základní okruh úkolů pro záplavu úkolů druhé kategorie. A tak Evropa byla a je svědkem, že postupně mizí sféra skutečné politiky jakožto hledání a konání obecného dobra, že mizí lidé, kteří jsou schopni politicky myslet a jednat, že se za politiku považuje handrkování o privilegia, dotace, příplatky, úlevy apod. že jedinou cestou, jak vytvářet majoritu, se jeví mocenská aliance stran, odborů, zájmových sdružení nejsilnějších hospodářských odvětví a expertů. Tak vznikají tlaky, které se za nepřítomnosti esenciálního shromáždění, jež by vetovalo nařízení neslučitelná se svobodou, skýtají půdu pro rozvoj totalitářství.

V tomto našem lidském světě však nelze odmítat parlamentarismus proto, že existují straničtí žvanilové - podobně jako neodmítáme demokracii proto, že známe její pokleslé formy, v nichž zájem partajní převyšuje zájem obecný. Jsme co národ zatím málo zkušený v tom, co pravá demokracie a pravý parlamentarismus vyžaduje - a to nejen od poslanců, nýbrž i od voličů. Jak často se považuje za přední povinnost volených zástupců, aby ty své zastupovali ve vyšších společenských strukturách tak, že budou hlava nehlava prosazovat jakkoli neobecné úzké požadavky svých volitelů. A přece pravý zájem každého občana má být starost o obec, a tedy má vysílat své zástupce, aby se p o r a d i l i a aby hledali vhodná řešení stávajících situací. Volení mají být takoví, kteří se umějí radit! Poslanci jsou vysílání, ne aby rozkazovali, bezohledně prosazovali a tvrdě uplatňovali, ale aby se účastnili vzájemné porady /odtud se někdy pro shromáždění zástupců užívá názvu "rada"/, aby na sněmu - parlamentu sněmovali - hovořili. Ovšem že každý zástupce musí dobře znát své zázemí a nesmí zanedbat oprávněných stanovisek, s nimiž na poradu přišel. Bez toho by byl při sněmování k ničemu. Jen jako znalý má v plném slova smyslu svůj "hlas". Avšak tento hlas je účasten dialogu jen tehdy, jestliže základní určeností je účast na hledání nejlepšího řešení. Poslanec se ze svého poslání vrací s úspěchem i tehdy, jestliže změnil své původní mínění - ovšem ne z oportunitity vůči vnějším tlakům, nýbrž z respektu k nároku předmětu,

o nějž šlo. Jsme dost připraveni přijmout takto "nepochodivšího" zástupce zpět mezi sebe, jsme s to ocenit jeho schopnosti se radit? Nebudeme zhrzeni, neobhájil-li naše původní přání? A přece takovýto věcně jednající poslanec je oprávněným členem sněmovny, takoví poslanci skutečný parlament zakládají. A ten řečník se vylučuje z pluralitního společenství, který přestává ve skutečnosti naslouchat, co ostatní říkají a setrvává se zacpanýma usima vykřikuje to své; ten je bořitelem parlamentarismu, ten podkopává základy pluralitního parlamentního rozhovoru. Tím se ovšem sám vylučuje z dialogického společenství, stává se činitelem protiústavním a musí být z parlamentu vypuzen - n e n í účastníkem rozhovoru o dobrém, správném etc. , i když je fyzicky přítomen. Jestliže potom se celé shromáždění zástupců nechá mocensky zmanipulovat, pak si říká parlament falešně! A samo jen potvrzuje vlastní neparlamentnost, když odhlasuje definitivní nadvládu jedné strany pro všechny případy a pro všechny časy. Zde končí otevřenost vůči nároku dobrého, obecně správné se přestává dávat všanc různým stanoviskům. Je jen v linii takového zapření vlastní podstaty parlamentního shromáždění, když se o to víc navenek mává hesly demokracie, když jednomyslné hlasování má zastřít princip hlasování vůbec, totiž existenci různých "hlasů", které se účastnily rozhovoru.

Zkoumám znovu váš dopis: nechcete snad, abych se vyjádřil, zda jsem či nejsem zastáncem socialismu či kapitalismu? Zda jsem pro řízené plánované hospodářství či pro volný trh? Zda jsem pro soukromé vlastnictví výrobních prostředků či pro zestátnění, znárodnění nebo zespolečenštění? Takové otázky ovšem prozrazují závislost na indokrinačních tlacích režimní propagandy. Nicméně přijímám je jakožto tázání, vyskytující se pochopitelně u velkého počtu našich občanů. Vždyť jsem v předchozím výkladu svého názoru na parlamentarismus naznačil, jak s ním úzce souvisí otázky politicko-hospodářské povahy.

I ekonomické záležitosti po mém soudu souvisí s tím, oč jsme se opírali výše; mravní "nadstavba" neplyne z jakési "základny" ekonomické povahy, nýbrž^{x/}hledisko je tím, co má^{x/} mravní určev-at naše rozhodování v ekonomických ohledech. Ve všech

třech otázkách je čertovým kopýtkem předsudek, že taková extrapolace je něco existujícího. Přijetí takového předsudku vede velice snadno k černobílému světu a ke kategorickým požadavkům: buď jsi s námi, těmi hodnými, nebo jsi proti nám s těmi zlými. Neboť kapitalismus - toť přece vláda vlčí dravosti nad lidskou bezmocí s bídou; volný trh, toť vláda monopolů nad celou směnou zboží; soukromé vlastnictví výrobních prostředků, toť základ všeho vykořisťování, hučí do nás už dlouhá léta. Svět má však již jisté zkušenosti a černobílé brýle j im neodpovídají. Známe rozličné podoby toho hodného socialismu - u nás se tak zve státní monopolismus. Avšak aktuálnípodaoba reálných socialismů nemusí být ještě argumentem proti socialismu jako takovému. Ve všech jeho realizacích a aktualizacích vždy na povrch proniká cosi, co doň vložili jeho duchovní otcové: na jedné straně sice odhodlání cosi podstatného podniknout ve prospěch lidí, ocitnuvších se bez své viny v tísnivé situaci bídy /všimněte si: žádný "přírodní" zákon, ale mravní rozhodnutí/, jednak jakousi suverenní znalost receptu, jak to ve společnosti definitivně zařídit, aby se uskutečnil - konečně a bez odmlouvání - spravedlivý pořádek. O tomto šéfofsko-kormidelnickém svedu jsem se zmínil už v úvodu. "Prohlédnuvší" potom nepřicházejí k poradě, ale hodlají to ve své dogmatické přesvědčenosti oktrojovat, volíce násilné revoluční prostředky. A než ten ráj vypukne, musí společnost vzít zavděk jejich nadvládou, dokonce třeba i diktaturou! Myslím si, že vizi bezvládného společenství, v němž všichni vládou všem a nikdo nikomu, nelze brát vážně; co lidské pozemské společenství existuje, vždy se nějak hierarchicky strukturovalo a bude strukturovat a diferencovat. Nediferencovaná hromada cihel je přece daleko méně vyvinutý stav uspořádání, než postavený dům. Pojmy socialismus a kapitalismus jsou velice důmyslné konstrukty pro postižení společnosti z určitého hlediska, aby byly k dispozici potřebné argumenty.

Lišit oba extrapolované společenské systémy podle sociální starostlivosti též nelze zásadně. Chtěli by nám namluvit, že v socialismu je např. společenská péče o školství, o zdravotnictví, o zabezpečení starých apod. jaksi naprosta, za-

tímco v kapitalismu je mizivá, ba téměř žádná. Víme dobře, že v těchto extrémech tomu tak není, a to ani na jedné, ani na druhé straně. Nadto "naprostost" péče či směřování k naprostému zabezpečení je věcí velice problematickou. Ve chvíli, kdy společnost dejme tomu převezme zcela školství do svých rukou, jaký potom zbude prostor pro rodiče a jejich třeba non-konformní vliv na školní vzdělání?

Má to tedy znamenat, že se společnost nemá vůbec starat o humánně důležité věci tohoto druhu? Už naše křesťanské založení nám velí, že o druhého jest se starat, a to právě co do jeho zdraví, ~~př/př/jěpř/~~ zabezpečení proti bídě, proti osamocení v stáří, co do jeho vzdělání - a to zajisté nikoli až n a základě dodatečného milostdenství, nýbrž i preventivně, totiž dříve, než je bez vzdělání, nemocen bez zdravotní péče, vysazen do bezmoci stáří, připraven o možnost jakéhokoliv výdělků! A tak se zdá, že je třeba, aby ustavení společnosti bylo takové, aby na jedné straně zajišťovalo možnosti pro svobodné jednání, na druhé aby toto svobodné činění znamenalo odpovědnost co do preventivní a aktuální starostlivosti ve všech naznačených směrech: aby jaksi existovalo takové uspořádání, které zabezpečí jistý stupeň neuspořádanosti - volného prostoru. Ne tedy vláda ve smyslu ovládnutí všech pohybů společnosti, nýbrž vláda jakožto garant prostoru pro svobodný společenský pohyb, fundovaný společenskou občanskou odpovědností.

Tím jsem vlastně u další otázky: řízené plánované hospodářství nebo volný trh? Tedy: i zde mám dojem, že přísná extrapolace zavádí. I "kapitalistické" hospodářství, tj. hospodářství západních zemí, je do jisté míry řízeno, a to jednak méně organicky rozhodováním vládních institucí a ukládáním různých preferencí, omezení a embarg, jednak organičtěji rozpoznáváním trendů, nebezpečí i nových výhledů a reagováním na ně - abych tak řekl - odzdola. Ekonomie volného trhu, ovšem že utvářená racionálními zřeteli, má významné pozitivní praktické účinky.

Konečně - co to vlastně jsou výrobní prostředky? Když majetník psací stroj a zapůjčím jej někomu, aby mně za úhradu přepsal nějaký text, jsem potom vykořisťovatelem? A bude-li všechny psací stroje majetnit společnost /nějaká půjčovna?/, to v tu chvíli ustane v tomto oboru opisování na psacím stroji

vykořisťování? A teď si představte, že za výrobní prostředek je dnes nutno počítat prakticky i tužku a papír, na nějž programátor vytváří program pro automatické obráběcí stroje - vždyť automat bez programu je nesmyslným přízrakem!

Jsem pro o d p o v ě d n é vlastnictví výrobních prostředků, nikoli tedy pro libovůli vlastníka, pro nějaké hamižnictví. Neposkytne-li se prostor pro svobodnou, ale niternou odpovědnost /ovšemže ne bez rizika/ a váže-li se vše mimo-tržním autoritativním rozhodováním a vnějším dirigismem a kontrolou, pak se tím otevírá cesta cizorodé nevěcnosti. Výroba nepotřebného či špatného a neprodejného zboží nemá žádoucí korektiv. Řízené hospodářství musí mít potom takový korektiv /výrobní inovaci aj./ čerpat ze svobodného světa. Nebýt konkurence odjinud by "společenské" vlastnictví vešlo ještě k větším a necitlivějším obludnostem a k ještě nápadnější retardaci, než s jakou se setkáváme průběžně. Nezažili jsme mnohokrát a periodicky, že máme třeba nadnormativní zásoby různých výrobků /všimněte si: nikoli "nadbytečné" vzhledem k poptávce, nýbrž přesahující jakési normy/? Chudáci, kdo měli stanovovat adekvátní normy, když přehlédnout a zakalkulovat to nové, co proměňuje vlastně samotné základy výroby, je tak obtížné, ba možné jen částečně, a tudíž právě bez oné podstatné úplnosti, kterou plánované řízené hospodářství inzeruje. Na druhé straně nám často chybí zboží běžně žádané - jednou kmín, podruhé prášky na nádobí, naprosto průběžně náhradní díly, člověk by řekl, věc přece tak snadno naplánovatelná vzhledem k existujícím počtům strojů a vypočítatelnosti jejich opotřebování.

Mám rád svůj domov a pečuji o něj. Protože vím, že lidé zacházejí s tím, co mají rádi a co jim není cizí, daleko zodpovědněji, myslím, že je nutno vážně brát argument, odvolávající se na to, že soukromé vlastnictví je co do společenské odpovědnosti nakonec daleko účinnější než anonymní zespolečnění. Jsem na základě své životní zkušenosti velmi opatrný, jakmile se vlastnictví začne anonymisovat, jakmile se začne vyhlášovat: bude to /či je to/ nás všech.

Vlastníkem může ovšem být jedna osoba či skupina osob. Tato osoba či tyto osoby se mohou více či méně podílet na fy-

zické produkci /je dnes ta "fyzická" produkce tak v popředí, není dnes vklad "duševní" práce vlastně rozhodující?/, plynoucí z činnosti majetných výrobních prostředků - podstatná je však odpovědnost za sociální uplatnění a uplatnitelnost výrobku, kterou kontroluje a řídí zřejmě přirozeněji konkurence pluralitních majitelů výrobních prostředků a ovšem především spotřebitel díky svému zájmu, jímž ovlivňuje trh, než křečovité a pánovitě zřizované kontrolní místo, které zcela nebo do značné míry odděluje výrobu od přirozených skutečností společenského života.

Konec konců svoboda je nedělitelná: nelze si ji vybrat a rezervovat pro kulturu, ale odmítat ji ve výrobě. Ostatně je skutečně kultura od výroby tak oddělitelná a pro výrobu v zásadě nevýznamná? Neslouží i ta co významný výrobní stimul, co studnice svobodného, nápaditého myšlení a co niterný průvodce k odpovědnému činění, neslouží i ta v tomto smyslu výrobě? A ovšem svobodná výrobní činnost kultura? Lze dnes ještě oddělovat lidskou invenci od jednotlivých oblastí a udělovat povolení, jak a kde smí vegetovat? Lze si ještě vůbec vážně myslit, že lidský duch není "výrobním prostředkem", totiž tím, díky němuž se tak či onak vyrábí, zatímco jediným výrobním prostředkem jsou stroje typu krumpáč a soustruh, dnes, v době, kdy věda je významným výrobním faktorem: Možná, že teď někdo vytáhne zaprášené ideologické návody a začne poučovat, co je to výrobní prostředek. Tedy: zprostředkujícím instrumentem je podle mého soudu čím dál tím zřetelněji lidský rozum, než zkosnatělá a stále překonávaná rekvizita. A rozum, lidský duch - to je cosi na výsost "soukromého", totiž ve smyslu niternosti, nikoli ve smyslu libovůle a svéhlavé neodpovědnosti.

Vypověděl jsem vše? Je pravděpodobné, že se na leccos ještě rozpomenu, až se seznámím s jinými odpověďmi a na váš dopis. Ale i to je přece dobře! V tom je právě přednost plurality. Na začátku jsem u tohoto slova hned poznamenal: ne proto relativismus. Pluralita otevírá pouze pole různosti, nemusí však ještě proto vést ke konfrontaci různých názorů a k odpovědnému hledání východisek. Tato konfrontace není přirozeně jen záležitostí "těch druhých", které mají sortiment stanovisek před sebou, ale i toho, kdo to své stanovisko předestřel; těším se, co jiní napíší, abych doplnil, co jsem zapomněl, či abych opravil, kde se mýlím.

Charta 77 má dialogický, parlamentní základ. Je společenstvím lidí sice různých politických názorů, avšak respektujících společný základ, týkající se především lidských práv. Tento společný základ, není mrtvým monumentem, ležícím kdesi v minulosti, nýbrž se o něm neustále dohadujeme, vedeme o něm neustále dialog. Není to dostatečný politický čin ve státě, kde parlamentarismus chybí? Říkáte, že se tím "pouze" vytváří prostor, ale že naplňování tohoto prostoru se může dít jen prostřednictvím politiky samotné. Tož - ano i ne! Již vytvoření a hájení parlamentarismu je přece politikum po výtce, a to nikoli nevýznamné. Ovšemže jest souhlasit s tím, že kromě tohoto politika jako takového jest nutno zabývat se politickými kroky - abych tak řekl - na objednávku dne. V prostoru pro hovor je nutno hovořit o něčem a nikoli jen o prostoru pro hovor. Zajisté chápete, že už samo vytváření a udržování takového prostoru odčerpává v naší konkrétní situaci mnoho sil, že tudíž jich na mnoho dalšího nezbude. Vězte, však, že vnější optika, v níž se jeví ty nebo ony počiny Charty 77 /např. dokumenty, ale třeba i "jen" pouhá přítomnost v soudní budově při politických procesech/ málo "politické", je nepřesné. Co jen námětů a diskusí v tom či onom směru se realizovalo, ato přesto, že jak je dnes vzhledem k persekuci často obtížné setkat se ve větším množství. leckdy je to díky policejním zásahům prakticky nemožné. Přesto je tu přece k dispozici už celá řada politicky významných témat, které Charta 77 po celou dobu své existence sledovala: protesty proti diskriminaci a politické represi, zastávání lidských práv, upozorňování na nedodržování ústavy a mezinárodních paktů a na náboženský útlak, na ekologické ohrožení, varování před jednostranným a falešným "bojem" za mír atd. Jsou to problémy a činy málo politické? Co to vlastně znamená, když se krom těchto politických záležitostí požaduje jakási "politika sama"? Snad ne jen nějaká "partijní hemžení"? Nadto vás mohu ubezpečit, že i v rámci Charty 77 existuje něco takového jako diskuse o různých výgodiscích a řešeních, různé "strany", tvořené zpravidla politickou genezí svých zastánců.

To vše, řeknete, je krásné, avšak co dělat - totiž co mají dělat ti, kteří ani nejsou konformními občany, ale ani signatáři Charty 77? Nu, myslím, že leccos už vyplývá z dosavadních řádek tohoto dopisu. Již samotné vykročení formou tá-

zání, již vstup do prostoru pocítované občanské odpovědnosti je počátkem politické angažovanosti, kterou moje odpovědi chtěly dále stimulovat a zdůvodnit. Řekli jsme si však již, že nějaké jednou provždy platné recepty nejen nemáme, ale mít nesmíme. To neznamena rezignaci, nýbrž odpovědnou účast v občanské aktivitě, v oné starosti věci obecné. Tato starost začíná už v bezprostředním okolí každého z nás: vždyť kolik chybí v naší společnosti objektivitu, slušnost, poctivost, odvahu, kolik je tu přehlížení, samolibé uzavřenosti, služebníčkování a oportunitu. Je nutno znovu a znovu probouzet občanské svědomí a nečekat, "až bude příležitost" - tu totiž skutečně občanské jednání vytváří! Ano, bez rizika to nejde. Riziko vyznačuje svobodné jednání - a to i v netotalitním svobodném státě. Dokud bude občan ustrašeně zakřiknutý, do- tud se mu bude svoboda vyhýbat. Žádné změny zvenčí nedokážou zařídit svobodný politický život v zemi.

Ve svém dopise píšete, že nemluvíte jen za sebe, ale za mnohé. Též já mám živý pocit, že svými odpověďmi stojím v jedné řadě s mnohými.

V Praze, o Vánocích 1985

Vá-š Radim Palouš

Pět slabik

Moje víra je pětislabičná: demokracie. Nikoliv demogracie, nikoliv lidová, socialistická, řízení, buržoasní nebo prohnílá demokracie, nýbrž demokracie. Demokracie nikoliv jako mravní kodex, vznešený cíl nebo nebe na zemi, nýbrž jako užitečný nástroj, metoda, soubor norem.

"Mou" demokracii lze stručně popsat známou zásadou "jeden občan, jeden hlas". To je nástroj hrubý jako hrábě: mramor nebo mrva, mudrc nebo mamlas - všechno jedno. Ale lepším nástrojem prozatím nikdo posloužit nemůže. Věřím, že na západě "jeden občan, jeden hlas" se v dvacátém a dednadvacátém století můžeme shodnout, a jsem si jist, že nám žádný jiný z dosud vyzkoušených principů takovou naději nedává: lidí ochotných být poddanými ubývá. Lidé chtějí pravidla, která platí pro každého stejně, a ne pro revolucionáře víc a pro ~~reakcionáře~~ reakcionáře méně nebo pro Turky víc a pro Tatary méně.

Není důležité, aby ta pravidla byla oslnivě "spravedlivá" /aby se třeba výsledky voleb počítaly na tisíciný procenta/ a aby se zaručovala nalezení Nejvyšší Pravdy už požití odpoledne. Důležité je, aby byla použitelná a aby platila tak, jak je použitelný a jak platí tarif v tramvaji. Není moudré podkopávat demokratická pravidla řečmi o "mechanické většině" a o "překonané parlamentní demokracii". Jestliže nerozhoduje "mechanická většina" po dobrém, rozhoduje velice nemechanická menšina /ale která z menší?/ po zlém.

Nemůžu ovšem chtít od demokracie všechno: pravdu, štěstí, svobodu, blahobyť...Musím si vybrat ti nejdůležitější. Prav.

da a štěstí mají tolik podob, kolik je na světě mozků, svoboda a blahobyť jsou nemyslitelné bez míru - a už to nejdůležitější mám: mír. Mír mezi národy a mír v národu! Chci tedy od demokracie mír a ten od ní chci mít. Demokracie je metoda prolévající nejméně krve a budující nejméně vězení. Demokratické státy spolu neválčí /válčí jen demokratické s nedemokratickými/ nebo nedemokratické mezi sebou/, ruší nebo nepoužívají trest smrti, nezavírají za projev víry nebo názoru. Nechci od demokracie víc než ten mír, a nechci tedy víc než demokracii.

Politické programy rády hlásají maximum pokroku, spravedlnosti, užitku...Často by však bylo účelnější hledat minimum škod. Demokracie to umí.

Jedna z nejhorších metel, které lidstvo mučí, je naše neschopnost vzájemně si správně rozumět. Demokracie dovoluje nedorozumění diskusí vyjasňovat.

Despotové a diktátoři mají mnoho pracovních úrazů a strhávají s sebou do hrobu tisíce nevinných. Demokracie počet takových úrazů zmenšuje a zároveň ukazuje, že i špatní vůdci, pokud jsou demokraticky voleni /nebo třeba i určováni losem/ a tvrdě kontrolováni opozicí, tiskem, soudy, veřejným skládáním účtů/ nastopí škody méně než sebeosvícenější diktátor.

/Demokratický politik by na to neměl hřešit, měl by se snažit být co nejlepší a měl by si stále udržovat optimální vzdálenost od duchovního těžiště společnosti; bude-li ta vzdálenost příliš malá, změní se vůdce v referenta, bude-li příliš velká, změní se v kata nebo blázna./

Věřím, že můžeme zachránit zeměkouli, zvládnout sociální otázku, zabránit poklesu kvality populace, zavést rozumnou samosprávu a zplodit trochu legrace, ale jen demokratickými metodami. Demokracie je primární.

1985

Zdeněk Pokorný

O osmašedesátém v šestaosmdesátém

Mladí přátelé,

chcete, abychom vyložili své názory a postoje v roce 1968. A zajímáte se o to, jak vůbec chápeme podstatu politiky. Do-
volte, abych obě ~~otázky~~ spojil. A abych na ně odpověděl spíše
n e p ř í m o .

Jaký politický okamžik vlastně prožíváme? Jeden známý
řekl zarputile: Džugašvili s lidskou tvář! A nemyslel přitom
zřejmě jen na jednu osobu ~~a~~ na osobu Michaila Gorbačova. Jiný
ironik řekl, že se opět úspěšně propracováváme ke krizi. Mohl
bych ovšem zaznamenat i jiné reakce. Optimističtější i pesimis-
tičtější. A velmi kolísavé. Není věru těžké rozpoznat, že v na-
ši části Evropy se odehrává něco, co nutí myslet v analogiích
k pokusům o lidskou tvář socialismu. Dokonce i západoněmecký
Stern se ptal: Stali nebo Dubček? A pro některé naše funkcio-
náře byl Michail Gorbačov ještě nedávno přinejmenším potenciál-
ním dobrodruhem /co už není, ještě opět může být/: jako Chruš-
čov, jako Dubček, jako jiní, kteří jsou spojováni s vířením
hladin stojatých vod. Někteří na to jdou z druhé strany. Zápá-
dočeský tajemník řekl na sjezdu, že naši lidé změny v sovětech
vítají, ale mají obavy, zda se od nich budeme učit. Slovenský
ministr kultury šel v leccčems dál /ještě se k tomu vrátíme/.
Možná i proto neopomenul poznamenat, že na novém duchu se bu-
dou chtít přiživit i zkrachovavší političtí avanturisté z ro-
ku 1968, což se ovšem připustit nesmí.

Tak se ocitáme u naší vlastní otázky: Jak to s námi osma-
šedesátníky bylo skutečně? Slovo o politických dobrodružstvích
padlo posledního srpna na poinvazním zasedání ÚV KSČ. A padlo
oficiálně poprvé. Seděl jsem v zadních lavicích Španělského
sálu spolu s osmi desítkami členů ústředního výboru zvoleného
ve Vysočanech. Loajálně čekali, že budou kooptováni do s t a -
r é h o ústředního výboru. A taky byli. Kromě mne.

Zpráva z tohoto zasedání ústředního výboru praví, že dr-
tivá většina diskutujících odmítla nejen ty, kdo uváděli v po-
chybnost samy základy polednové politiky, což se týkalo gene-
rála Rytíře a dvou tří dalších, nýbrž i ty, kdo "přehlíželi
real-itu dané situace z extrémních pozic politických hledisek",

což se týkalo především mne. "Extrém", který jsem představoval. Aniž jsem byl jmenovitě veřejnosti představen/, by prý vedl "k porušování závěrů moskevských jednání a tím k dobrodružné, neodpovědné politice, ohrožující životní zájmy lidu a ničící možnosti strany jít dále cestou polednového vývoje" /všechno p-odtrženou mnou - JŠ/.¹

Stál jsem se tedy politickým avanturistou s předstihem. V okamžiku, kdy sotvakoho napadlo, že listina politických dobrodruhů různého kalibru z osmašedesátého roku by jednou mohla začít Alexandrem Dubčekem a Josefem Smrkovským a dalšími, jimž Poučení z krizového vývoje /z prosince 1970/ přiřklo nelichotivou charakteristiku politici "dvojitá tvář". Nejvyhrocenější řeč proti politickému avanturismu Jaroslava Šabaty a jemu podobným pronesl Gustav Husák. Ale byl to také on, kdo usadil generála Rytíře nejenergičtěji a nejjízlivěji. To mělo svou logiku. Generál Rytíř chtěl rytířsky I h n e d vykřičet celou pravdu o kontrarevoluci, která "zůstává pravdou", jak praví okřídlené úsloví Vasil Bilaka a doby pozdější a Dubčkovu vedení vyslovil nedůvěru. Gustav Husák se před čtyřmi dny na mimořádném sjezdu za Dubčeka postavil. Nechci zde zkoumat nakolik upřímně. Osobně si myslím, že nikoli licoměrně, ale že svým způsobem chápal komplikovanost situace. A že se to odrazilo v ostrosti výpadu proti těm, kdož se, jak řekl, nechají unášet vlnami nacionalismu...

Nedávný výpad Miroslava Válka proti zkrachovávším politickým avanturistům z osmašedesátého roku má očividně totéž politické a psychologické pozadí. Domyslíme-li je, vycítíme jakousi t r a p n o s t situace, v níž vezíme tak trochu všichni, a která volá po k a t a r z i. Vynikne to z vět, které napsal Zdeněk Mlynář před nějakými čtyřmi lety. Psal o "trapném divadle", které se odehrálo po podepsání moskevského prot okolu. Záleželo v tom, že nejobtížnější fázi normalizace provedli právě "Dubček a jeho skupina": pomohli bez větších sociálních konfliktů zlomit odpor proti sovětským intervenčním záměrům, odpor, který se zdál být zpočátku nezlomným, a když si tak podřezali větev, na které sami seděli, stali se obětí čistky, která měla prokázat jinou nezvratnost - nezvratnost normalizační politiky.²

Ano, zákonný odpor proti záměrům interventů b y l zpočátku nezlomný. Byl takový, jakým se j e v i l být.

A jméno Alexandra Dubčeka bylo klíčové v symbolické čtveřici jmen /Dubček, Svoboda, Smrkovský, Černík/. Gustáv Husák se jako politik nemohl chovat jinak, než jak se choval, když se přihlásil k Dubčekovi. Ale co v tom případě mohli dělat lidé kolem Dubčeka, jestliže nechtěli, aby všechno skončilo jako další trapné divadlo v našich novodobých dějinách? Co měli dělat, aby nezlomný zákonný odpor pozměnili v politiku, která by rozbila začarovaný kruh národních ponižení?

Na vrub nacionálního komplexu, který z nich vzešel, můžeme připočítat nejen představu, že polednovou obnovu nám zatlhali Rusové, nýbrž i zcela aktuální povzdech: nemohli jsme se svými reformami počkat na vhodnější dobu - na Michaila Gorbačova? Běžný předpoklad, že polednové hnutí víceméně srpnem skončilo a skončit muselo, že až od tohoto okamžiku bylo vlastně bezperspektivní, se často přesouvá i do pokusů o hlubší reflexi. Jenom málo autorů /zvláště výrazně například Jan Tesař ve své úvaze o osmašedesátém/ klade těžiště otázky zcela uvědoměle jinak a předpokládá, že vojenský zásah sám o sobě neznamená konec možností reformy; že ve spojení obrozených odborů a studentského hnutí bylo naznačeno nepoměrně příznivější východisko ze srpnové krize.³

Tomu by ovšem musela odpovídat politika celého seskupení kolem Alexandra Dubčeka /víceméně včetně Gustáva Husáka a jeho stoupenců: a to nikoli pouze slovenských, nýbrž p ř e d e v š í m českých!/. A to mohla! Alexander Dubček neměl důvěru široké veřejnosti od začátku, a ani ji mít nemohl. Nedůvěra k představitelům komunistické strany měla už tradici. Akční program z dubna 1968 byl přijat s pozitivním zájmem i s jistou skepsí. Rozhodující změna v atmosféře nenastala hned na jaře, nýbrž až pod náporom kritiky zvenčí. Zhruba od června do srpna. Muž z ulice usoudil: jestliže se Dubček Rusům nelíbí, pak na něm něco musí být. Srpnová internace šesti předních představitelů polednové politiky tento pocit musela zpečetit. Gustáv Husák mluvil na mimořádném slovenském sjezdu /28.8.1968/ o polednovém vývoji jako o vzpouře proti byrokratickým deformacím. A měl jistě pravdu. Společnost se probouzela /"obrozovala"/ už od jara. Avšak nejmocnějším katalyzátorem antibyrokratického obratu se stala srpnová krize: intervence a ztroskotavší pokus o ustavení dělnicko-rolnické vlády.

Na tomto pozadí ujišťoval Alexander Dubček ústřední výbor

i československý lid, že komunisté nepřipustí návrat k předlednovým poměrům, že udělají vše pro to, aby i "v zúženém prostoru" zachovali kladné hodnoty polednového vývoje - a aby je - - - "v další perspektivě" i rozvinuli! To bylo deset dnů po 21. srpnu 1968. A ještě dlouhou dobu se zdálo, že to bude platit. Poslouchal jsem Dubčekovo ujišťování o zachování kladných hodnot společného vývoje se smíšenými pocity. Nikoli proto, že bych byl je podezřívával z neuůřimosti. Ale cesta do pekel je rovněž dlážděna dobrými úmysly. V "Poučení" se o tomto Dubčekovu projevu na sppnovém zasedání ústředního výboru říká, že všemožně ospravedlňoval svůj oportunistický kurz, že zamlžoval obsah moskevského protokolu, že obcházel závazky, které z něho vyplývaly pro naše stranické a státní orgány, že zaujímal smířlivecký postoj k nelegálnímu vysočanskému sjezdu.⁴ To všechno dnes nemluví proti Dubčekovi, ale pro něho. Tenkrát ve Španělském sále jsem však měl neodbytný pocit, že se v "zúženém prostoru" sice nenápadně /"plíživě"/, ale právě proto nebezpečně připravuje vyklizení bitevního pole. Ale nebyl to především Dubčekův projev, který mne nakonec přece jen zvedl z lavice a přiměl mluvit způsobem, pro nějž jsem si vysloužil cejch politického dobrodruha, nýbrž vpravdě ponurý dojem z vystoupení uznaného tribuna lidu Josefa Smrkovského. Karel Kosík se o přestávce zmohl jen na jedno jediné slovo: "Úděsné"! Byl to totiž právě Smrkovský, jemuž přiřkla politická režie pléna - velmi pečlivá a zdánlivě vyvážená režie, na níž se musel v jakémsi všeobecném zmatení myslí podílet i on - neobyčejně trapnou úlohu: Nejvyššímu grémiu strany oficiálně přednést ke schválení moskevský protokol...

Ale v čem vlastně mé nevhodně radikální vybočení z řady záleželo? Ignoroval jsem opravdu realitu, jak se praví ve zprávě z pléna nebo jsem snad dokonce požadoval ozbrojený odpor jako alternativu k moskevskému protokolu? Nic takového. Dokonce jsem ani neřekl něco příliš objektivního. Rozvedl jsem tezi, podle níž předpokladem normalizace poměrů, o níž moskevský protokol hovoří, n e n í příchod armád zemí Varšavské smlouvy, nýbrž jejich o d c h o d . To byla realita všech realit. Bezpochyby většina mých posluchačů nesmyslela jinak. Mnozí si jistě říkali: to víme taky, a l e ... Byla to dokonce realita tak zjevná, že ani moskevský protokol netvrdil výslovně opak, a l e ...

O toto "ale" šlo. Byl jsem přesvědčen, že jenom velice pevný politický postoj odpovídající tomuto n o r m á l n í m u pohledu na věci může zabránit tomu, aby z hesla "pokračovat v zúženém prostoru" nestalo se hluché slovo. Odmítl jsem proto tvrzení moskevské Pravdy ze dne 22. srpna 1968, podle něhož Dubčekova pravicová skupina ve vedení strany napomáhala kontrarevoluci, což přimělo věrné, aby požádali spojence o pomoc. Požadoval jsem, aby se právě v tomto směru zjednálo jasno, aby v tomto kritickém bodě - v otázce důvěry k napadenému československému vedení - nezůstalo nic otevřené.

Na rozdíl od generála Rytíře jsem tedy byl vůči Dubčekovi loajální. Nepřednesl jsem taky žádný antisovětský výlev. Navazoval jsem bezprostředně, polemicky a spatra na generála, který mluvil krátce přede mnou. Svou nedůvěru k Dubčekovu vedení /tuším, že mluvil o "předsednictvu"/ spojoval s tím, že není upřímným obhájcem politiky přátelství se Sovětským svazem. Neodmítal jsem však spojenectví se Sovětským svazem. Ba, ani přátelství! Trval jsem však na tom, že podmínkou politiky přátelství je obnovení důvěry mezi oběma zeměmi a důvěra má své podmínky: v žádném případě k ní nepatří politika přátelství na věčné časy opřená o bodáky.

K dovršení všeho: můj projev se v samé podstatě nikterak nerozcházel se stanoviskem pléna, jež bylo oficiálně prezentováno ve zprávě pro tisk. Uvádělo se v ní, že jednotu a akce - schopnost strany je možno udržet jen ve spojení s veškerým lidem. Dny "osudové srpnové zkoušky" se v ní připomínaly jako příkladné. A navíc obsahoval text slib "otevřeného jednání před tváří všeho českého a slovenského lidu" /podtrženou mnou - JŠ/. Jen tak prý jsou komunisté schopni "svou vedoucí úlohu v zápase o nezadatelná práva suverenního státu a o osud našich národů nejen zachovat, ale i rozvinout." ⁵ Hrot toho "základního stanoviska", na němž se shodla "drtivá většina" diskutujících míří jasným směrem. Potud je všechno v pořádku. Ale jak mohl být z tohoto stanoviska odmítnut můj příspěvek jako extremistický? A proč jej i moji přátelé považovali za nevhodný?

Proto, že se určité věci neříkají /diplomaticky/ nahlas? Budiž. Jenže to by se bylo muselo prokázat, že politika v "zúženém prostoru" /mimořádně: to bylo slovo, které muselo sovětské představiteli držet! /neko-pe sama sobě hrob. A to se zjevně neprokázalo.

Jak tedy mohla a měla vypadat realistická alternativa této posrpnové politiky? Odpověď zní paradoxně jednoduše: měla se dělat tak, jak byla prezentována; a jak ji tedy veřejnost víceméně musela vnímat a přijímat /ač nikoli bez vzrůstajících pochybností? vyjádřil je Václav Havel v proslulé politice s Milanem Kunderou o pojetí českého údělu a zhruba v těchž dnech - Jan Palach/. Jinými slovy: její reprezentatni se měli oprávněně k veřejnosti odvolávat; měli opravdu jednat před tváří českého a slovenského lidu, měli jednat otevřeně. Vlastní trapnost situace, kterou líčím, netkvěla v tom, že moskevský protokol přečetl muž s pověstí tribuna lidu, nýbrž v tom, že byl přechten s vědomím, že bude utajen. V tom tkví tragika "mužů Ledna" a Josefa Smrkovského především: chtěl být totiž poctivým tribunem lidu. Tak si vysloužil pověst muže s "dvojitou tváří". Propagandistická zlomyslnost oficiálních ideologů z toho dodnes těží.

Nejhorší přitom nebylo to, že se československá strana nechala přimět k podpisu dokumentu, který byl v diametrálním rozporu s myšlením a cítěním československého lidu, takže se lid o něm ani nesměl dovědět, nýbrž to, že se ani dodatečně nevzchopila k zápasu o realistickou interpretaci uvedeného dokumentu. Podpis moskevského protokolu byl veskrze problematický akt. Ale nepečetl katastrofu polednové politiky definitivně. Moskevský protokol nehovořil o kontrarevoluční situaci. Československá strana při moskevských jednáních vycházela ze svých předešlých hodnocení vnitřní situace. To bylo ve zprávě. A. Dubčeka na srpnovém plénu výslovně potvrzeno.⁶ Moskevský protokol nerušil usnesení žádného polednového pléna ÚV KSČ. Ani červencového, které bylo svoláno s jediným cílem: potvrdit nesouhlasnou odpověď předsednictva ÚV KSČ na varšavský dopis

pěti vlád zemí Varšavské smlouvy o kontrarevolučním nebezpečí, jež prý hrozí Československu. A. Dubček na podzim loňského roku právem polemizoval s tvrzením Vasil Bilaka /v rozhovoru se Spieglem/, že o tomto nebezpečí hovořila bratislavská deklarace z počátku srpna. Svár o hodnocení polednového vývoje a tím i o interpretaci moskevského protokolu zůstal otevřený

ještě dlouho po srpnu. A srpnové plénum při vši své dvojznačnosti vytvořilo příznivé východisko pro realistickou interpretaci celé krize. Vasil Bilak byl první, kdo promluvil skutečně o kontrarevoluci; ale až na plénu listopadovém. A zůstal v jáné menšině. Rovněž proto, že pod vlivem Vysočanského sjezdu provedlo srpnové plénum rozsáhlé změny ve prospěch stoupenců polednové obnovy. Ale nejen proto. Především proto, že jeho stanovisko bylo stanoviskem politicky izolované skupiny.

Za této situace nabylo kardinální význam rozhodnutí srpnového zasedání o sjezdech: rušilo sice termín svolání celostátního mimořádného sjezdu KSČ na 9. září 1968, tj. odsunulo jeho jednání v zájmu "důkladné přípravy", aniž tedy rušilo usnesení o jeho svolání, ale zároveň ustavilo komisi ÚV KSČ, která měla "urychleně předložit návrhy na přípravu a svolání komunistů českých zemí".⁷

Ustavování komisí se často stává záminkou pro odložení rozhodnutí, jež se má učinit ihned. Předsedou komise pro sjezd českých komunistů se stal Josef Špaček, dosavadní vedoucí tajemník jihomoravského kraje /v němž jsem rovněž vykonával funkci tajemníka/, od ledna člen předsednictva ÚV KSČ, od srpna tajemník ÚV KSČ, a jeden ze šesti odvěčích a potom vrácených představitelů strany. Hovořil jsem s ním osm dní po srpnovém plénu. Nikoli sám, nýbrž s Alfrédem Černým, jenž úřadoval v kraji po Josefu Špačkovi. Leccos nás spojovalo, leccost rozdělvalo; zdálo se, že víc věcí nás spojuje, než rozděluje. V každém případě nás spojovalo obecné hodnocení situace. Ale rozdělával nás - a to podstatně - prakticko-politický důraz na nutnost svolat sjezd českých komunistů. Já -a- snad i Alfréd Černý/ jsme byli p ro zásadu "kout železo dokud je žhavé", kdežto strategická deviza Josefa Špačka záležela v přání obnovit důvěru sovětských představitelů. To ovšem nebyl jeho ryze osobní postoj -a- ryze osobní výmysl. Odpovídalo to situaci ve "špičkách". Už při rozboru příčin srpnové krize na srpnovém plénu se výrazně uplatnila myšlenka, že v důsledku chyb naší strany pokud šlo o pojetí "mezinárodních faktorů", vznikl stav "oslabení"

důvěry vedení KSSS ve schopnost vedení naší strany řešit nazarulé problémy". Z této diagnózy vyplynul recept: "Rozptýlit tuto nedůvěru je jedním z nejdůležitějších úkolů". Rozhovor s Josefem Špačkem signalizoval, že jeden z nejdůležitějších úkolů se stal nejdůležitějším ze všech a že tento ze všech nejdůležitějších úkolů se stává úkolem obnovit důvěru za každou cenu: i za cenu sebevražedného selhání v otázce mimořádného sjezdu. To jsem ostatně tušil či věděl už od úterka 27. srpna 1968 z rozhovoru se Zdeňkem Mlynářem /ale o tom jinde a jindy/.

Mnohé z nejbližšího Dubčekova okolí fascinovala zkušenost Jánóse Kádára. To nebylo špatné, pokud šlo o vizi československého kompromisu. Oduševňovala produktivní politické chování v situaci zdánlivě bezvýchodné. Sporné bylo, že pro mnohé se jejím garantem měl stát právě po srpnu jeden silný muž - Gustáv Husák. Kalkule, že partyzán Dubček prostrší cestu kultivovanějšímu stratégovi Husákovi jsem zaznamenal až v únoru /v rozhovoru s Milanem Hüblem/. Nešlo přitom o osobu, nýbrž o dějinně politickou koncepci. Šlo o to, že k čestnému kompromisu mohla vést jen jedna cesta: pevně se řídit vlastním hodnocením a vlastním plánem. Nenechat si "vy-měnit oči". Nepoddát se zcela protichůdnému nazírání a protichůdným "přáním". Čelit všemu, co vede ke ztrátě identity - nevydávat se všanc cílevědomě koordinovaným a bezohledným vnějším a vnitřním tlakům, jejichž deklarovaným cílem bylo obnovit předlednové poměry a nikoli důvěru mezi československým lidem a lidem sovětským.

Prakticko-politicky to znamenalo trvat na realizaci srpnového usnesení o českém sjezdu. Svolat jej stůj co stůj a vskutku urychleně, jak se v usnesení říkalo. Vysočanský sjezd se sešel druhý den poté, co byl svolán. Tak nebylo třeba spěchat. Ale do měsíce mohl být celý podnik pod střechem. Tomu nestálo v cestě vůbec nic. Ani moskevský protokol. Ten hovořil o neplatnosti Vysočanského sjezdu, ale nikoli o neplatnosti voleb delegátů na mimořádný sjezd. Jejich platnost právě potvrdil mimořádný slovenský sjezd, na němž vystřídal Gustáv Husák Vasil Bilak ve funkci prvního tajemníka ÚV KSS. Můžeme si představit tisíc a jeden ústupků, které by nutily

směrodatné kruhy Varšavské smlouvy uznat, že českoslovenští reformátoři nejsou náhončí kontrarevoluce, resp. které by usnadňovaly postavení těch, kteří v nich náhončí kontrarevoluce neviděli; a to i ústupky velmi podstatné, které by narážely na různou míru nepochopení ve veřejnosti i ve straně, které by odsouvaly nepohodlné v čele s Františkem Krieglem na vedlejší kolej a zhoršovaly procedurální, obsahové i kádrové předpoklady svolání sjezdu českých komunistů. Nelze si však představit pokračování v polednové cestě, jež by nebylo zakotveno i mocensko-politicky. A to v daném okamžiku znamenalo: dovést do konce to, co bylo zahájeno předsrpnovou volbou delegátů na mimořádný sjezd. Nebylo-li možné okamžitě svolat celostátní sjezd oklikou k němu.

To je kritický bod, v němž zklamali č e š t í /nikoli slovenští/ reformní komunisté. "Poučení" uvádí, že v květnu 1968 "skupina pražského centra" vypracovala ucelenou právicovou koncepci, která byla v protikladu s hodnocením závěry předsednictva a tak prý přešla k frakční činnosti. O tom leccos vím. Podrobnosti o této události bych však svůj text přetížil přespríliš. Hlavní však je, že sice už v květnu na poradě vedoucích tajemníků krajů a okresů vystoupil pražský tajemník B. Šimon s požadavkem vytvořit kromě České národní rady i českou komunistickou stranu /Česká iniciativa/, ale posrpnová ochablost způsobila, že chyběl důraz při jeho prosazování v rozhodném okamžiku. Čeští komunisté však měli povinnost sledovat kurs na federalizaci v demokratickém duchu, tj. se stejnou rozhodností jako komunisté slovenští. Vznikaly dva státy, dvě vlády, dva národní zastupitelské orgány, měla tedy vzniknout - vedle slovenské komunistické strany - i česká komunistická strana. D e m o k r a t i c k ý centralismus, demokratický obsah federalizace vůbec, principy elementární spravedlnosti při řešení národnostní otázky, to vše vylučuje "asymetrii" nového typu. Tak měla znít devíza českých komunistů, kteří si nepřestali vážit sami sebe. Čestmír Císař, Zdeněk Jičínský, Rudolf Slánský, Luboš Kohout a další právem zdůrazňují, že by tak měla znít i dnes.

Na podzim osmašedesátého se ve vší tichosti připravovalo ustavení takzvaného byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích. V listopadu bylo ustaveno. Jeho předsedou se měl stát Josef Špaček. Ustoupil Lubomíru Štrougalovi: usoudil, že není osobou, jež by vhodně reprezentovala "politiku důvěry"

vůči spojencům.

Tak padlo snad nejdůležitější usnesení srpnového pléna. V "Poučení" se ustavení byra vyzvedává jako promyšlený krok, jehož cílem bylo zmařit záměry pravicových oportunistů svolat takzvaný/?/ sjezd českých komunistů a rozštěpit KSČ p odle národnostního hlediska. Nabízí se otázka: existence slovenské územní organizace strany není rozštěpením KSČ podle národnostního hlediska? Operuje se heslem internaciona-
lismu. Ale cožpak s ním neoperoval Antonín Novotný proti federalizaci? Co tedy vězelo za jeho "proletářským interna-
cionalizmem a marxismem - leninismem?"

"Poučení" je poučné ještě v jiném směru. Praví se v něm v téže souvislosti, ⁹ že předseda byra a "mnoho dalších sou-
druhů" vynaložili značné úsilí, aby vytlačili pravici z řízení
nižších stranických orgánů a aby obnovili "komunistické zásady"
v jejich práci. Tečkou za tímto úsilím byla triumfální věta
generála Rytiře z června 1970 o "masovém vyhánění pravičáků
ze strany". Vyhnáni byli Alexander Dubček, Josef Smrkovský,
Josef Špaček a mnoho dalších soudruhů...

Ustavením byra pro české země vykročila politika, jež
byla založena na takzvaném boji proti "krajnostem" /tj. umír-
něná reformní politika/, k politice založené na extrémně jed-
nostranném úderu proti všem, kdož nechtěli ustoupit od poli-
tiky obnovy. Údernou silou této evoluce se nevyhnutelně mu-
seli stát lidé, jimž šlo ze všeho nejméně o jakoukoli pro-
gresivní změnu a kteří demokratickými principy pohrdají; ny-
ní přišli ke slovu, když se napřed zorganizovali - a to, jak
praví pochvalně "Poučení", "mimořádnými prostředky" - v takzva-
nou marxisticko-leninskou levici, neboli ve skutečnou frakci
na mimostranické půdě; neboť se stranickými stanovami si po-
chopitelně při tomto obnovování komunistických zásad těžkou
hlavu nedělali.

Často se namítá, že rozhodujícím činitelem naší národní
situace byla a zůstala sovětská velmocenská politika; a že
v osmašedesátém by její představitelé jinou politiku, než tak-
zvanou politiku vzájemné důvěry prostě nepřipustili. Netvrdím
však, že jsme měli dělat politiku bezhlavé /dětinské/ nedůvěry
k sovětům; nýbrž tvrdím, že jsme mohli a měli dělat politiku
obnovování s k u t e č n é důvěry - a že to je úkol, který

trvá. V rozboru aktuální krize na srpnovém plénu /přednesl/ jej Alexander Dubček, ale víc by o tom věděl Zdeněk Mlynář/ se praví v souladu s tezí o rozhodujícím faktoru sovětské velmocenské politiky, že československá strana nepočítala dostatečně s názory, které měly o naší situaci států, s nimiž tvoříme svazek Varšavské smlouvy, s jejich strategickými a vůbec celkovými zájmy; že jsme tyto názory a zájmy neviděli jako reálný, objektivně existující a limitující faktor pro možné tempo i formy našeho vlastního politického vývoje.¹⁰

V tomto povýtce fragmentárním a jen zdánlivě sebekritickém hodnocení polednového postupu se ztrácí to nejpodstatnější: ztráta tempa, kterou nevyvolaly nezakalkulované mezinárodní faktory, nýbrž váhavost, s níž přistupovali protagonisté československé reformní politiky k tomu, co bylo v reformě nejdůležitější: k sebeobnově komunistické strany; prakticky a zjednodušeně: ke svolání mimořádného sjezdu a ke všemu co s tím souviselo /včetně konstituování české strany/. Novátorské řešení ranné krize reálně socialistických struktur nemohlo nevyvolat námitky z nejrůznějších stran, nemohlo být srozumitelné všem, i těm, kdo měli podobnou krizi teprve před sebou, nemohlo předem vyloučit kontraverzní situace a muselo mít "limity".

Ale jiné než novátorské řešení nepřicházelo vzhledem k povaze krize v úvahu. To je evidentní, uvážíme-li, co všechno se řeklo za poslední rok na téma: "přelomu" /bezprecedentní! "Bezprecedentní byla i Říjnová revoluce!", hlásá Jevtušenkův verš/. V československé reformě komunistickém prostředí však převládalo pragmatické myšlení reagující na různé tlaky příliš bezprostředně, bez dostatečného odstupu, bez jasné koncepce a nosné perspektivy cestného kompromisu. Marxistická tradice ukládá politické praxi vycházet z konkrétní analýzy konkrétní situace - situace určené "celým souhrnem vzájemných vztahů mezi všemi třídami /silami vnitřními i vnějšími/". Není podstatné, v jakých pojmech postulát objektivního rozboru a racionálního politického myšlení o dynamice sociálně politické struktury či sociálně politického pole /mám-li použít modernějšího jazyka/, vyjádříme. Nejde o pojmy pro pojmy, o tradici pro tradici. Jde o to, že českoslovenští reformátoři šli do revolty bez teorie /jak pravil Oldřich Černík/. Tak vznikla nebezpečná mezera. Do ní vnikali ideologové restaurace. Leonid Brežněv, který zprvu věřil Dubčekovi, přestal situaci rozumět. A začal mu

impono-vat Vasil Bilak se svým přímočarým "třídním rozbořem" /svědectví o tom podává Waldeck Rochet/. Reformátoři různých odstínů, jimž chyběla spolehlivá společná řeč, se začali rozdělovat; až se rozdělili úplně a situaci opanovali jejich protivníci.

Srpnová krize představovala drama, které mohlo vyvolat katarzi. Nevymykala se logice celé polednové krize; byla její nejvyhrocenější podobou. To neznamená, že neexistovaly způsoby, jak zásahu armád Varšavské smlouvy předejít, aniž byly opuštěny strategické cíle demokratické obnovy. Avšak v daném kontextu je dokonce i tato závažná otázka druhotná. Neboť - ke krizi z řady důvodů - ten nejzávažnější záležel v tom, že se něco skutečně dělo - došlo a tak vyvstal imeprativ: chopit se všech pozitivních příležitostí, které nabízela nová situace, co nejenergičtěji. A těch bylo vrchovatě. Pět dnů před vstupem vojsk řekl Drahomír Kolder, že v úterý /20.8.1968/ se to "rozčísne". Bezpochyby předvídal něco jiného než se skutečně stalo. "Poučení" tvrdí, že organizátoři Vysočanského sjezdu se tvářili jako vítězové, ale ve skutečnosti už byli bankrotáři. Nevysvětluje však, jak se tedy mohlo stát, že pravice - jak samo konstatuje - vyšla ze srpnového zasedání posílena. Přesněji: vysvětluje to nezodpovědností a věrolomností pravice /jmenovitě Dubčeka, Černíka, Smrkovského "a dalších"/. O žalostném postavení těch, kdož byli s intervencí tak či onak spjati, cudně mlčí anebo je opisuje spoustou eufemismů.

K tezi, že organizátoři Vysočanského sjezdu se tvářili jako vítězové: věděli jsme co jsme dokázali a věděl to ovšem i náš protivník; k triumfálismu jsme však měli daleko. Odmítli jsme výzvy k vyhlášení neutrality. Byli jsme proti jakémukoli umělému pálení mostů ve vztazích ke spojencům. Odmítli jsme proto i návrh rezoluce, vyzývající k vyloučení KSSS z mezinárodního komunistického hnutí. Usilovali jsme o rovnoprávné postavení v rámci Varšavského svazku; nikoli o jeho destrukci. Mezinárodní faktory se však pro nás nevyčerpávaly jen negativními "limitujícími" /položkami/. Věděli jsme, že československý pokus o reformu má ve světě spoustu přátel, že vlivné síly v dělnickém hnutí, v komunistickém i sociálně demokratickém mu drží palce; že i ve stranách a vládách, které se rozhodly pro intervenci, existují různé představy o budoucnosti socialismu; a že některé z nich se nekříží s reformním projektem

radikálně.

Na podzim osmašedesátého roku se měla konat světová konference komunistických stran. Československé události způsobily její odklad. Celá situace neobyčejně posilovala možnost zachovat příznivé předpoklady pro obnovu /byť i ve "zúženém rámci"/, kdyby se bylo neustoupilo ve věci svolání českého sjezdu. Světová konference se konala v červnu 1969. /Celostátní mimořádný sjezd se docela dobře mohl konat ještě v její předvečer/. Gustáv Husák na ní mluvil ještě tak, že radikálně nevybočil z rámce, který stanovila listopadová rezoluce ústředního výboru. Tato rezoluce vyhlášovala sice pravicové nebezpečí ve straně jako nebezpečí hlavní, ale nezavrhovala polednovou politiku; charakterizovala ji jako světlé období v dějinách strany. Zahájila sice jistou destrukci zásad polednové politiky, proto ji také konzervativci doma i v zahraničí uvítali, ale nikoliv nenapravitelně. Gustáv Husák přijímal funkci Alexandra Dubčeka se závazkem, že se jí bude řídit. Za daných okolností se listopadová rezoluce mohla stát východiskem k přípravě mimořádného sjezdu. Nejenže by se tím bylo zabránilo tragickému domácímu sesunu půdy, na níž polednová politika stála, ale odvrátil by se další historický rozkol v komunistickém hnutí /je vyjádřen pojmem "eurokomunismus"/; vytvořily by se podstatně rychleji podmínky pro všeobecnou obnovu dělnického hnutí.

Nesluší se plakat nad rozlitym mlékem; a každý trochu obeznámený ví, že v dějinách neplatí "kdyby". Ale to neznamena, že bychom neměli pamatovat na starou dobrou marxistickou pravdu, že dějiny nelze vysvětlit z chování těch či oněch jednotlivců bezesbýtku. V naší souvislosti se pak nelze vyhnout závažnému zjištění: Je to vskutku tak, že umírnění stoupenci polednové obnovy konali na srpnovém plénu odpovědně, kdežto jejich kritici dobrodružně? Není to spíše tak, že politikům umírněného středu chyběla představivost - dobrodružný duch v dobrém slova smyslu, a že tedy vposledku jednali neodpovědně? Neboť jedno je jisté: jejich drtivá převaha, kterou mohli x/ převaha, dále podstatně stupňovat, kdyby byli počítali se skutečným míněním společnosti, se nerozplynula v důsledku síly generálů Rytíře a jejich protektorů, nýbrž proto, že nebezpečí přicházející z této strany hluboce podcenili; nedovedli si zkrátka představit, jak "šialený" může být sebezáchovný pud představi-

telů historicky překonaných pořádků.

Téma, jehož se tak dotýkáme, je kromobyčejně aktuální. Svět z konce dvacátého století se tak vzájemně závislým a stále propojenějším celkem. A mezi realitami tohoto světa a chápáním úkolů, před nimiž stojí, vznikla nebezpečná propast, kterou lze překonat jen novým politickým myšlením. To, „co platilo před třiceti či dvaceti lety, ba i před deseti lety, nemusí už platit v druhé polovině osmdesátých let. A zastaralé doktríny je třeba revidovat. To je příkaz chvíle...

V předcházejících větách jsem parafrázoval Michaila Gorbačova a Eduarda Šavarnadzeho. Mnohé z toho, co bylo koncem šedesátých let nezralé a skryté, se dnes stává zjevné. Sovětská kritika mentality těch, kdož by rádi zlepšovali, aniž by cokoli podstatného změnili, obsahuje nevyslovený předpoklad, že kořeny této mentality vězí hluboko. Přísně vzato, nemohou se neproplétat s rozhodováním o postupu v československé krizi. Toto rozhodování bylo poznamenáno přesvědčením, že "reálně existující socialistickou společnost a zkušenostmi ověřenou vědu o budování socialismu" má lidstvo jednak zásluhou obětavé práce sovětského lidu, jednak zásluhou teoretické i praktické činnosti Komunistické strany Sovětského svazu.¹¹ Tato výrazně etnocentrická formulace starého programu KSSS z počátku šedesátých let je rozvedena v tezi, že široká cesta k socialismu byla /už/! prokletěna /jen?/ sovětským lidem a... sovětskou komunistickou stranou. A tak se nabízel i závěr, že mnoho národů už touto cestou jde a že dříve nebo později po ní půjdou všechny národy...¹²

Není snad třeba příliš rozvádět, co tato problematická představa znamenala pro Čechy a Slováky v šedesátých letech. Ale nezapsala se zlověstně jen do našich národních osudů. Pravda, formulace, které jí odpovídají, už do nově redigovaného programu KSSS nepřešly. Program je jedna věc a život věc druhá; život přepisuje programy a nikoli naopak. Tečku za československou krizí je však třeba udělat, má-li se uvolnit cesta, po níž jest nám jí, mámě-li reálný socialismus /i zde bych raději na uvozovky rezignoval/ vymanit ze strnulosti, která může být definitivně zkázonosná.

Zbývá už jen poznámka povýtce osobní. Právě v souvislosti s mým srpnovým vystoupením na Hradě mne jeden důvěrný přítel

řekl, že jsem romantik. Dovožoval, že jsem si přímo říkal o to, aby mně Gustav Husák nasadil psí hlavu politického extremisty, a že jsem si o to říkal v situaci, kdy jsem dobře musel vědět, že potřeba najít aktuální symbol pro "pravicový extremismus" uvnitř strany byla v táboře konzervativněji naladěných umírněných reformátorů tak silná, že by jej bylo třeba vymyslet, kdybych byl svou hlavu nenabídl dobrovolně: protějšek ke krajnosti generála Rytíře se musel najít stůj co stůj. K tomu pak můj přítel přemýšlivě dodal, že mne zná odjakživa spíše jako člověka postojů nextremních, vlastně jako toho, kdo inklinuje ke středu a krajnostem se vyhýbá; a že si tedy s hodnocením mého srpnového extempore neví rady. Jedno vysvětlení se mu však přece jen nabízelo. V osudovém shromáždění ve Španělském sále u r č i t ý hlas chyběl; autentický hlas československého lidu. A ježto mne neřadí k těm, kdož vyznávají shnilý kompromis, nýbrž k představitelům středu aktivního, jimž se protiví potáčet se od příkopu k příkopu jako hříčka protichůdných tlaků, dovede si představit, že jsem cítil nutkání za chybějící part zaskočit.

Tato teorie se mně líbila a líbí se mně ještě dnes. Dones si myslím, že představitelé polednové politiky nechybili v tom, že se snažili překonat odstředivé tendence, tj. tím, že zaujali "pozici středu", nýbrž v tom, že ve složité mezinárodní situaci nedokázali vyvinout dost energickou iniciativu a dostali se do vleku událostí. Pro a k t i v n í střed jsem i proto, že mně připomíná sympatický /byť i neurčitý/ pojem "soustředěné demokracie", již katolík Rafael Vilémský v Dialogích Jana Tesaře postavil proti demokracii "liberální". Jsem rovněž pro soustředování sil všech, kdož to myslí s obcí dobře.

Příteleva teorie však neodpovídá na otázku, která určila základní tón jeho pochybovačné meditace. Nenahrál jsem přece jen na smeč nesprávné straně? Nemělo mé vystoupení "jen" význam morální, tj. nebylo "jen výrazem ušlechtilých vznětů, ale politicky nemotorné? Snažil jsem se naznačit, že je chápu jako p-politické v tom nejlepším a nejsilnějším slova smyslu; že jeho nepraktičnost, antipolitičnost, jak by řekl Václav Havel, byla zdánlivá; že je diktovala starost o budoucnost, kterou žijeme dnes.

Nereagoval jsem tak, jak jsem reagoval jen proto, že jsem byl stržen emocionální atmosférou, kterou vyvolalo čtení Josefa

Smrkovského. Moje reakce byla výsledkem dlouholetého shromažďování sil. Podstatně se na něm podílela kritická zkušenost osmi předsrpnových měsíců a zvláště posledních deseti srpnových dnů. Viděl jsem zblízka jak se "dělá" politika. Znal jsem její finesy, zákulisní manévry, aparátnicko-byrokratické mravy vůbec. A dovedl jsem si p r a k t i c k y poměrně dobře představit, jak by měla vypadat její schůdná alternativa. Pro to jsem se ostatně ani nehodil ke ooptaci do staronového ústředního výboru. O to jsem byl svobodnější...

P o z n á m k y:

- 1/ Rok šedesátý osmý /v usnesení a dokumentech ÚV KSČ Svoboda, Praha 1969, str. 303.
- 2/ Zdeněk Mlynář, Patnáct let po "Pražském jaru", Krtek, Únor 1984, str. 27.
- 3/ Dialogy VI, Paříž 1984.
- 4/ Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ, Svoboda, Praha 1976, str. 36.
- 5 /Srovnej: Rok šedesátý osmý, str. 303
- 6 /Tamtéž, str. 304.
- 7/ Tamtéž, str. 304.
- 8/ Tamtéž, str. 299.
- 9/ "Poučení", str. 38.
- 10/ Rok šedesátý osmý, str. 299.
- 11/ XXII. sjezd KSSS, Nová mysl, říjen 1961, str. 433.
- 12/ T-amtéž, str. 433.

Odpověď na anketu

1. Jaké byly Vaše politické názory, postoje a činnost v roce 1968. Jste dnes, po tom všem, co se stalo, subjektivně přesvědčen o jejich správnosti? Jsou duchovní základy, o něž opíráte své současné přesvědčení, stejné jako tehdy? V čem jste se změnil?

Na rok 1968 se dívám jako na výsledek nejméně desetiletého úsilí lidí v různých institucích, oborech činnosti, v nakladatelstvích, ve filmu, a v tisku, ale i v církvích. Působil jsem jako farář na venkovském sboru, ale v těch deseti letech jsem navazoval styky /nebo v nich pokračoval/ s lidmi komunistického i nekomunistického přesvědčení, ve kterých sílilo přesvědčení, že je nutno společnost reformovat.

Spolu s nejbližšími přáteli jsem se pokoušel oživit život církve své a širší křesťanské obce ze zdrojů evangélie směrem k hlubší odpovědnosti za svět. Zvláštní místo v tom měl ekumenický seminář založený pod ochranou J.L. Hromádky, který se scházel v Jirchářích, většina účastníků byli katolíci, ale byli tu i výrazní protestanté, ateisté, kteří se o křesťanství zajímali z filosofických důvodů a mladí lidé bez vyhraněného přesvědčení.

Se svými nejbližšími lidmi jsem tvořil jakési bratrstvo, které mělo symbolický název "nová orientace", ale od počátku jsme cítili, že na jiných základech vzniká nová orientace v tisku, literatuře, divadle, ve filmu, i ve filosofii/ Karel Kosík, Robert Kalivoda, Vít.Cardovský/.

V roce 1968 mne zarazil přístup mnoha lidí, ani i komunistů, jakoby za posledních dvacet let nebyli ničím vinní. Byl jsem vyslán svými přáteli, abychom se pokusili odvrátit vedení své církve, aby neuvítalo "demokratizaci" servilním dopisem Alex. Dubčekovi. Zhrozil jsem se, že tito starší přátelé jsou pře svědčení, že obrodný proces jim dává za pravdu - ačkoliv ještě donedávna bránili mně i dalším přátelům v obrodě církve.

Podobně však i ve veřejnosti se začalo tvrdit, že vlastně za nezákonnosti může generální prokurátor, za špatnou politiku Antonín Novotný atd. Když nás L. Vaculík vyzval, abychom napsali do Literárních listů, které začaly vycházet /po devasta-

ci Lit. novin/ své vyznání, napsal jsem článěek "Aktuální z katechismu", kde jsem se pokusil vyjádřit svůj základní přístup, že totiž skutečná odpovědnost plyne jenom z vyznání vlastní viny; cítil jsem se za posledních dvacet let plně odpovědný, cítil jsem se metafyzicky vinen a cítil jsem potřebu, abych to - spolu s jinými odpovědnými křesťany, vyjádřil i za o-statní. Právě proto, že jsem těch dvacet let tak těžce bojoval o realizaci křesťanské odpovědnosti /byl jsem poprvé zatčen už roku 1952 pro strojopisný časopis "Dlask" a pak/ jsem byl V PTP, nesměl jsem do roku 1964 do ciziny atd./.

Byl jsem přesvědčen, že je třeba podporovat reformní komunisty, mezi nimiž byli vzácní lidé, kromě zmíněných třeba Milan Machovec, Erika Kadlecová, Jaroslav Krejčí, Ludvík Vaulík, Pavel Kohout. Objevili se i lidé z řad "starých" komunistů jako Josef Smrkovský, Ota Šik, řada novinářů, například Jiří Ruml, toho jsme pozvali na farářskou schůzi /až na podzim/.

Sám jsem byl navržen svými přáteli na poslance - ale vzdal jsem se toho návrhu /k jehož podání pak sice došlo, ale nikdy ho nikdo neprojednával/ ve prospěch svého přítele ing. A. Kocába, absolventa vysoké politické, poněvadž jsem byl přesvědčen, že je třeba člověka, který má politické vzdělání a zároveň má hluboký vztah ke světu duchovnímu. A. Kocáb se už tehdy zajímal o mystiku, o náboženské problémy /dnes se obírá už převážně mystikou a méně politikou/.

Zdalo se mi, že je třeba^{se} věnovat publicistice, uvažoval jsem i o tom, že se stanu redaktorem týdeníku, jak mi bylo nabídnuto. Znal jsem dobře dílo Karla Havlíčka a imponovalo mi, jak se vzdal poslaneckého mandátu jen proto, aby mohl plně psát do novin. Dále jsem považoval za nutné obrodit vydávání knih a oživit nebo založit nové dobrovolné organizace a spolky, bez nichž nemůže podle mého soudu žádná demokracie fungovat. Ve svém okolí jsem podporoval vznik "ekumenického hnutí inteligence a studentstva", které navazoval na starší práci tohoto typu. Dále jsem se sympatiemi sledoval oživení "Ligy lesní moudrosti" a pokusu o obnovení práce YMCA /křesťanského sdružení mladých lidí - též ekumenického/ a těšil jsem se, že se do vlasti vrátí Přemysl Pitter proslulý tím, že před válkou - na křesťanském základě vychovával děti z ulic Žižkova a zabýval se plánem vybudovat domovy pro učně, kde by byli vedeni k opravdové lidskosti.

V čem jsem se změnil? Myslím, že v důvěře v životaschopnost reformního komunisty. Myslím, že měl pravdu Alexander Dubček, když v roce 1968 mluvil o poslední historické šanci, poslední příležitosti pro komunismus. Ačkoliv nebyl teoretik, odborný politik /přestože byl RsdR/, v této věci se namýlil.

Duchovní základy, o něž se opírám, křesťanství navazující na českou reformaci a pak reformní myslitelé Karla Havlíčka, T.G. Masaryka, Emanuela Rádlu, Jana Patočku, a Boženu Komárkovou, mi zůstává rozhodujícím podnětem pro odpovědný vztah k politické oblasti života.

2. Dá se vymezit politika ve své svébytnosti a jedinečnosti pojmu? Co je v ní pro vás podstatné?

Politika je duchovní skutečností. Masaryk řekl: Veřejný život je skrovnější částí duchovního. Tedy je to od počátku lidských dějin součástí duchovního života a vždy zasahovala do sféry náboženství, filosofie, umění, tak jako později vědy a hospodářství. Nejspíš proto, že odpovědné vedení lidské společnosti vždy souviselo s otázkami spravedlnosti, života, pravdy. Je to patrné na Starém Zákoně, jak mnoho je tam o soudech, válkách, převratech, králích a jejich životě, o k něžích - zvláště výrazné jsou po té stránce knihy prorocké. Starý Zákon pozoruhodným způsobem ukazuje, jak oblast politiky je neustále ohrožována "modlářským kultem", tj. pokusem zbožstit královskou funkci, obestřít politickou moc nymbem tajemna - a proti tomu přicházejí proroci zastat se chudého, nevinného, a to ve jménu Božím, ve jménu Hospodina, který nedopustí, aby lidé ctili nějaké věci, nějaké stvoření nebo i lidské duchovní mohutnosti místo Něho. A právě v pospolitém životě!

Nový Zákon tento postup ještě radikalizuje. Je známo, jak přišli za Ježíšem provokatéři v náboženském rouše a ptali se, zda mají platit daň císaři. Ježíš ani jeho učedníci neměli tento peníz ani u sebe, pro věrné Židy bylo pohoršením už to, že na penízi /denáru/ byl zobrazen římský císař, který si osoboval božské nároky. Provokatéři chtěli Ježíše buď zdiskreditovat před věrnými Židy, kteří nenáviděli římskou okupační správu - nebo ho přimět k výroku, pro který by ho mohli udat, aby byl zatčen a odsouzen /jak se později skutečně stalo

- Ježíš byl odsouzen na politický paragraf podvracení státu/.

Ježíš je však demaskuje tím, že je vyzve, aby mu peníz ukázali - a oni jej mají u sebe! Ježíš pak s pukazem na to, že na penízi ~~je~~ daně je obraz císaře, řekne: to dejte císaři, a-le člověk, na němž je obraz Boží, patří Bohu. Skunkové mezi vykladači Písma z toho v moderní době udělali teorii, že je možno lidský život rozdělit na dvě části. Jednu velkou, to p-atří státu. A pak soukromou oblast jakéhosi osbbního života, to zůstává náboženství. Podlehli v tom učení liberalismu, který zavedl pojem náboženství jako soukromé věci. Liberalismus se ovšem tím pokoušel vyřadit církve z veřejného života a mě lo to své - dobově podmíněné - důvody.

Proti tomu stojí křesťanský postoj kořenící v díle a utrpení a vítězství Ježíše /ne ovšem vnějším, mocenském vítězství!/, podle něhož celý člověk, obraz Boží, se všemi sférami a oblastmi života, patří Bohu, podléhá měřítkám pravdy, spravedlnosti, lásky a pokoje!

Nevěřte tedy technokratům, kteří říkají, že je třeba z politiky udělat poštovní úřad, že politika je věcí vědy, počítačů a techniky! Není a nikdy nebude. V politice se vždy bude zápasit o pravdu a poslední otázky.

Je ovšem a má být skrovnější částí života duchovního. Život duchovní, "nepolitický", je tedy více než veřejný, je větší a hlubší. Politika totiž může spravovat společné věci, obecné - obírá se mocí, donucovací, trestní, soudcovskou, hospodářskou atd. a má si sama klást meze, aby nezasahovala do náboženství / a ovšem nemá zasahovat mocensky ani do vědy, filosofie, umění, sportu, výchovy dětí, rodinného života, - ale tomu všemu má loajálně sloužit/.

Setkáte se i u vážných lidí s nedůvěrou k demokracii, nejen u protestantů, ale i u katolíků a zvláště pravoslavných. Nedůvěra k demokracii vyrůstá z toho, že jistý typ demokracie degeneroval na techniku, v níž rozhoduje většina, která pak "znásilní" menšinu.

Naproti tomu ovšem je takové pojetí politiky a ovšem demokracie, jaké měl Masaryk: Demokracie je diskuse, tj. hledání pravdy, práva, řešení obecních věcí na základě rozpravy, v níž hledáme pravdu. Takové pojetí pravdy v demokracii nemůže považovat za nahodilé hlasování za skutečné, tj. poslední řešení, i k-dyž se prakticky podle toho musí vláda rozhodnout.

Podle Emanuela Rádla je pravý demokrat rytíř, který lidu slouží, ale neposluhuje mu, neřídí se ve svém nitru většinou, a-le Pravdou, které se zavázal sloužit. Lidem ovšem nepohrdá, ani svedeným, prostým lidem, ale pokouší se ho znovu a znovu přesvědčit.

Na kterémisi místě kritizuje Sokrata, jehož si jinak velice vážil, že při svém procesu se demokratickému soudu své polis vysmíval. Proti tomu staví Ježíšovu modlitbu: Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí.

Myslím, že zde někde je vlastní duchovní jádro demokratické politiky. Odpovědnost za všechny, důvěra k lidem, víra, že je možný rozhovor. A když pak rozhovor a jednání končí a pravda je "na čas poražena", zbývá modlitba k Bohu. Za ty svedené, za tu ubohou většinu, která nerozpoznala, co vlastně dělá, když volá: "Ukřižuj!"

Pravá demokracie v Evropě, pravá politika v Evropě a svým způsobem na světě poznamenaném křesťanstvím, koření v křesťanství právě svou vírou, že Pravda vítězí, i když na čas poražena bývá...

/Pravda vítězí, řekl osvícenecky Masaryk, i když to dá fušku!/
.

Jan Šimsa

Lidská práva a politická revoluce

/Druhé, přepracované a doplněné vydání/

Vzhledem k relativně velkému rozsahu práce se autor d ohodl s vydavatelem sborníku, že do sborníku zahrnou jen první část - zhruba polovinu - statě. Druhá část jsou Uhlo-
vy politické teze s komentářem. Tezemi se snaží podat kri-
tický obraz čs. společnosti v mezinárodním kontextu a pro-
kázat nutnost společenských změn.

Připisuji tuto práci svému příteli Egonu Bondymu, českému básníku, spisovateli a marxistickému filozofovi. Zarputilost, s níž od roku 1968 /roku našeho společného působení v názorovém sdružení levice/ hájí zájmy proletariátu a mládeže a s níž poukazuje na tíživé problémy třetího světa, byla pro mne po léta vždy douškem vody živé v tomto světě, zmítaném iluzemi nacionalismu a anti-komunismu.

Vážení mladí přátelé,

velmi jsem uvítal Vaši výzvu ze srpna t.r. Z mnoha důvodů. Především jsem měl radost, že ve Vás "tkvá a sílí přesvědčení o existenci hodnot, jež dávají tvar a strukturu Vašemu životu" a že takové hodnoty považujete pro svůj život nadále za nezbytné. Líbí se mi také velmi Vaše snaha o odpovědnost. Vaše vědomí potřeby "osobního nasazení" a nutného rizika i Vaše touha dopátrat se pravdy a získat i politické, v tom dobrém slova smyslu, zkušenosti.

Jako ateistovi - a jistě přijmete má slova tak v dobrém, jak jsou míněna - se mi pochopitelně vůbec nelíbí, že tyto postoj e čerpáte z víry v osobního boha a že se domníváte, že Pravda stojí nad člověkem a dějinami lidstva. Jistě musím zodpovědět otázku, proč se mi to přímo nelíbí a proč nepovažuji křesťanství - a také islám, judaismus, hinduismus atd. - jen za jiné, leč možné cesty životem. Za cesty, které - parafrázujeme-li čínskou pluralistickou představu - jako tisíce květů stimulují a ozřejmují život lidské společnosti a její vývoj, včetně těch složek života, které m i nejvíce leží na srdci: lidská práva a demokratické uspořádání. Vždyť většina ateistů v této zemi, které známe, jsou opravdu spíše agnostici, a ta menšina, která je ve svém "nevěrectví" skálopevná a rozhodná, už z jakýchsi "slušnostních" důvodů, s pomyšlením na kruté reprezálie vůči církvím, zvláště katolické, a vůči věřícím lidem po druhé válce, nepovažuje za vhodné a potřebné jakkoli proti náboženství kriticky vystoupit. Nanejvýš tak učiní v žertu nebo krátké poznámce, pokud není přítomen někdo, koho by se to mohlo dotknout. Ano, tato oblast je velmi citlivá.

Já si ale myslím, že odpovědný přístup k životu vyžaduje i jistou rozhodnost a určitost v otázkách víry a nevíry v boha, náboženství a ateismu. Nejsou mi pochuť křesťané, kteří věří v boha jen napůl, zachovávající náboženské obřady jen jaksi z tradice a zřídka. Naopak se mi líbí ti, kdo se snaží veřejně formulovat a ve společnosti prosadit svoji víru a názory, které jí jsou ovlivněny. Jak vidíte, já postupuji obdobně ze svých pozic ateistických. Vlažnost a neurčitost v důležitých otázkách mi byla vždy protivná.

Myslím si také, že by se mělo pokračovat v plodném dialogu z druhé poloviny 60. let - dialogu mezi věřícími lidmi a ateisty.

v čs. kontextu hlavně mezi katolíky a evangelíky na straně jedné a marxisty na straně druhé. Myslím si, že je to dialog potřebný, ba nutný a že tomu tak bude potud, pokud bude existovat státní moc podřizující církve, náboženský život a dokonce i myšlení své kontrole a regulování. Pokud bude existovat státní moc proklamující militantní ateismus. Státní moc usilující o ateizaci nikoliv metodou přesvědčování, ale neomaleným administrativním popřípadě policejním soudním útlakem /1/. Podle mého názoru by měla být ateistická výchova věcí ateistů - jako je pastorek věcí křesťanů. Státu nepřísluší ani v té podobě, jak je prováděna, tj. diskriminací křesťanů, ani ve formě přesvědčování, nebo přesvědčování organizované státem je už nátlak.

Není však smyslem této stati zabývat se otázkami náboženství a ateismu, snad se najde příležitost jindy. Chtěl jsem nicméně svou ateistickou pozici předznamenat před samotným politickým výkladem, neboť - jak se zdá - čerpáte "duchovní zdroje" pro své společenské angažování z víry v boha a zároveň se chcete dozvědět, z jakého duchovního a myšlenkového zázemí vyrůstá politická činnost - řekněme - starších, s politikou spjatých chartistů. Nu, i u mne to jsou vlastně tytéž nebo podobné hodnoty, které předpokládám u Vás. A protože nejen křesťané, ale i marxisti rádi operují s magickým číslem "tři", rozdělím hodnoty, kež představují zdroje mé angažovanosti, do tří skupin.

1. Především to je lidská důstojnost a svoboda. Já tyto dvě hodnoty nemohu dobře oddělovat, představují pro mne hlavně společenskou rovnoprávnost a užívání všech demokratických svobod a práv, jak jsou formulovány např. v obou mezinárodních paktech o lidských právech. Přijetí těchto dvou paktů za ofi-

/1/Na souvislosti těchto jevů a také na to, jak toto počínání státu může ovlivnit růst religiozity, upozornila nedávno v zajímavé stati Erika Kadlecová.

/2/Dnes se říká skoro výhradně "občanská iniciativa", ale já to nepovažuji za moc šťastné, už vzhledem ke kampanovitým a někdy reakčním Bürgerinitiative v NSR, Švýcarsku aj. Když už, mělo by se spíše říkat "trvalá občanská aktivita". Myslím, že i přes malou svou početnost resp. početně slabé "aktivní jádro" je Charta 77 hnutím za občanská práva a že slovo hnutí, vyjadřující určitou dynamičnost naší aktivity, je pro Chartu 77 tím nejvhodnějším označením, zvláště pro spontánnost a neorganizovanost, jež navozuje.
/Sémantickou čáru přes rozpočet nám ovšem udělalo ROH/!

ciální čs. právní normu v r. 1976 bylo, vedle tehdy probíhajícího helsinského procesu a tehdejšího trestního postihu členů kapely Plastic People, jedním z hlavních impulsů ke vzniku celé ho chartistického hnutí /2/. Oba pakty se také proto staly podkladem, z něhož se přímo odvozoval text základního prohlášení Ch-arty 77.

Lidská práva - ona šířeji pojatá lidská důstojnost a svoboda - je třeba pokud možno co nejpřesněji formulovat v závislosti na společenských poměrech daného dějinného okamžiku. Právní formulace přitom musejí vždy "přesahovat" stávající poměry, tj. musejí znít tak, aby stimulovaly další rozvoj lidských práv, aby předcházely budoucí vývoj v této oblasti. Takto formulovaná lidská práva jsou od renesance, od reformace a zvláště pak od konce 18. století tou základní - a v krajních situacích jako naše současná tou poslední - oblastí společenského pohybu, kterou lidé jako Vy a já poměřují, v níž se angažují. Je to velmi komplikovaná oblast mezilidských a s-polečenských vztahů. Podstata "lidskoprávního" uvažování je v myšlence, že všichni lidé jsou rovnoprávní, tj. mají stejná práva v nejrůznějších oblastech života, či správněji řečeno: mají mít rovný přístup k právům a také ke statkům duchovním a hmotným. Rovný přístup ovšem neznamená stejnou spotřebu nebo potřebu. Pokud Vám zásady Vaší víry dovolují vidět problematiku lidských práv stejně nebo podobně, bude to jistě ke všeobecnému prospěchu a umožní to větší sepetí lidí různých názorových a duchovních orientací. Křesťanství a socialismus se nejen nevylučují, ale mnozí křesťané se k socialismu výslovně hlásí, obrovské křesťanské masy ve světě socialisticky uvažují a cítí. /Moje formulace o rovnoprávnosti vyjadřují podstatu socialistického hnutí/. Je jen škoda, že v Čechách postulují socialistické představy otevřeně zatím jen evangelíci, ale mnohé by se vyjasnilo dialogem: ukázalo by se, že četné hodnoty a principy, k nimž se hlásí čeští katolíci, jsou socialistické, ať už je oni sami označují jakkoli. Existují i mnohá nedorozumění. Na katolické straně /u Václava Bendy/ jsem se např. setkal s rozhodným odmítáním tzv. sociální rovnosti. Já jsem se s tímto termínem ještě nikdy nesetkal, mám obavu, že byl nyní vytvořen uměle, v zájmu "spravedlivého boje" proti všemu socialistickému. Vznikl negací k pojmu "sociální nerovnost", proti níž právě socialisti v minulosti často vystupovali /nebyli ovšem sami/ a kterou kritizují dodnes.

Alže "sociální rovnost" přece žádný socialista a snad ani nikdo jiný neproklamoval. Všem těm, kdo odvozovali své postoje především z tradice osvícenství, americké deklarace nezávislosti a socialistického hnutí minulého století šlo a jde o společenskou /=sociální/ rovnoprávnost. O ní musí mluvit ten, kdo chce kritizovat socialismus, kde se chce vůči němu vymezit. A člověk nemusí být stoupencem teologie osvobození, aby nazřel, že takové vymezení odmítáním společenské rovnoprávnosti je z pozic současného křesťanství sotva možné.

Divergence však existují a existovat budou. V rámci upřímnosti, o níž se v tomto textu snažím, se musím přiznat, že např. ve Všeobecné deklaraci lidských práv OSN, z níž také vychází základní prohlášení Charty 77 odvolávající se na tuto deklaraci, se mi vůbec nelíbí jeden bod: právo na soukromé vlastnictví výrobních prostředků. Nepovažuji sice, jako např. francouzští anarchisté minulého století, jakékoliv vlastnictví za krádež; nicméně soudím, že vlastnictví výrobních prostředků, pokud na nich pracují jiné lidé než vlastník těchto prostředků neb o ten, kdo s nimi může svobodně nakládat, - tedy takové vlastnictví výrobních prostředků zlodějna určitě je a tu já podporovat nemohu, to by bylo v rozporu s mým svědomím /Všimněte si, prosím: I marxisté mají cosi jako svědomí!/. Tím spíše pak nemohu souhlasit s tím, aby výrobními prostředky monopolně disponovaly zcela jiné skupiny lidí než ti, kdo na nich pracují, a aby tyto monopolní disponenti svou hospodářskou a politickou moc zastírali a vše vydávali za socialismus. To je s-tav v Československu, ale o tom níže.

2. Druhá představa, k níž se upínám, úzce souvisí s lidskou důstojností a svobodou a lidskými právy. Je to harmonický rozvoj každého člověka jako předpoklad k rozvoji celé společnosti. Takto to vyjádřil Marx. Uvádím to nikoliv proto, abych se zaštitil jeho autoritou, ale proto, že marxismus je v této zemi potlačovaným a možná dokonce překrucovaným politicko-filozofickým směrem. Neškodí tedy připomenout něco, o čem má většina lidí falešné představy. Znovu tedy zdůrazněme: předpokladem rozvoje celé společnosti je rozvoj individua, kdo tvrdí naopak, že rozvoj osobnosti je podmíněn svobodným rozvojem společnosti /a dále, že svobodná, tj. socialistická společnost už automaticky rozvoj osobnosti zaručuje/ může snadno upadnout do podezření, že chce, abychom si při práci opět

zpívali: "My rúbim lës, a stalínski je ščotki v stróny lëšat". Podle lidové moudrosti, kterou sice stalinisti nevymysleli, za to však důkladně uplatnili - "když se kácí les, lítají třísky". Smutná pravda je, že se dodatečně ukázalo, že samo kácení le-s-a, a to dokonce bez ohledu na zločiny "lítání třísek", bylo pochybné.

3. Demokratičnost společenského uspořádání, je potom třetí hodnota, kterou považují za podstatnou. Jen v demokratickém zřízení se totiž mohou plně nebo aspoň v přijatelné míře vytvářet podmínky pro rozvoj osobnosti a tím také celé společnosti, a to při současném uplatňování lidských práv. Ještě se vrátím k tomu, jak si takovou samosprávně demokratickou společnost představují /v druhé, zde nepublikované části práce/. Předznamenávám jen, že demokratické koncepce, jichž jsem stoupencem, vycházejí z těchto premis: - nutnost postupného /jakkoli vzdáleného/ odumírání státu

- odpor vůči parlamentarismu a autoritářství
- názorový /tj. politický, kulturní, kultovní/ pluralismus/
- zásady výrobní demokracie
- požadavek, aby postupně rostl podíl přímé demokracie na úkor demokracie nepřímé
- internacionalistické představy a/ solidární
b/ perspektivně i integrační

To jsou ovšem koncepce, které se dosti odlišují od běžně uváděných. Než o nich trochu pojednáme, chci se vrátit ještě k těm kořenům.

Vlastně vše, co jsem dosud uvedl, má společného jmenovatele: je to mé přesvědčení, že život má smysl, jakkoli o tom někdy pochybujeme a nedokážeme tento smysl dobře rozpoznat či formulovat. A pomocí rozvoji života - to je celé moje snažení, můj vlastní, "soukromý smysl mého života". Nepotřebuji k tomu náboženskou víru, neboť odhlédnu-li od faktu, že obraz, který podává o světě, resp. některých jeho jevech, považují za nepravdivý, nijak mně nemůže pomoci dosazení boha za neznámé a nepoznané. Nepoznané ostatně nepovažují za nutně nepoznatelné pro další generace lidstva. A o pravdivost obrazu života jsem vždy ochoten pořádně se pohádat, tedy i s věřícími lidmi. Ale protože i Vy se hlásíte k pravdě, jakoli k oné, která stojí mimo dějiny a člověka, je mezi námi možný nejen dialog, ale dospějeme zřejmě k mnoha společným politickým i morálním závěrům. I když

si uvědomuju historickou podmíněnost své hodnotové orientace, politických koncepcí i morálních zásad, jimiž poměřuji jednání své i dalších lidí, a i když na rozdíl od Vás se nevztahuji k žádným absolutním nebo člověka a lidstvo přesahujícím hodnotám, jsou přesto moje zásady a postoje pevné a nemíním se jich ani pod nátlakem vzdát. Z historie, jm. nedávné, je známo, že lidé stáli pevně za svým přesvědčením, trpěli za něj a umírali, a nebylo to vždy jen přesvědčení náboženské nebo založené na víře. Takový postoj pevný ateisty, postoj hrdý a opravdový, hodnotím vysoce i proto, že svou sílu nečerpá z něčeho absolutního, ale pouze z vědomí extrémů, které člověka ohraničují: jeho malosti i velikosti, zranitelnosti i adaptability; čerpá ji z optiky jeho dějin, která vidí jak pokrok z nejrůznějších hledisek tak i nelítostný boj o přežití, vyznačený zločiny, nízkostí a útlakem. A přes toto vědomí anebo snad právě pro ně skláníme se před člověkem, lidstvem, jeho dějinami a perspektivami a. jsouce daleko od zbožštění člověka, dáváme všechny své síly do služeb toho, co jedni nazýváme lidská práva, jiní společenský pokrok, třetí rozkvět civilizace, další opět překonání vykořisťovatelských a utlačovatelských společenských pořádků. To je naše obecná motivace, blízká i Vám, křesťanům.

Řekl jsem, že jsem Vaši výzvu uvítal z několika důvodů. Jeden z nich si zasluhuje bližšího vysvětlení:

Mnozí signatáři Charty 77, ti "političtější", mezi nimi i já, byli v roce 1977 v podezření, že Chartu podepsali tak trochu neupřímně, účelově. Že jim nejde ani tak o lidská práva jako spíše o politické změny. Tedy : Jde mi o politické změny, ale přesto jsem podepsal Chartu zcela upřímně, V mé představě o-všem plné nebo aspoň značné zajištění lidských práv /a také trvalého evropského a světového míru/ je podmíněno hlubokými politickými /a sociálními/ změnami v československém i mezinárodním měřítku. Domnívám se dále, že dobrou a správnou strategií boje - málem jsem napsal třídního boje, ale o tom až později - proti byrokratické diktatuře v této zemi je upozorňovat veřejně na vše, co je jakoby zákonem nebo jiným právním předpisem zaručeno, ale co ve skutečnosti zůstává jen na papíře. Neboť takové upozornění má hned několikarý smysl:

1. Každý s ebeskromnější požadavek např. v oblasti lidských práv má výbušný, ba přímo revoluční efekt: buď moc ustoupí,

požadavek splní /tvá říc se často, jako by šlo o její vlastní iniciativu, aby si "nezadala"/, resp. splní požadavek částečně: potom je monolitní moc, její statičnost, inercie a sakrálnost nahlodána a každý další průlom do ní může být usnadněn; - nebo moc neustoupí a to je další důkaz - obvykle na mezinárodní aréně - o její nepoddajnosti, statičnosti, neschopnosti vývoje, neschopnosti překročit vlastní stín, ale také o její nepoctivosti a neschopnosti dostát mezinárodním smluvním závazkům a respektovat vlastní zákony; prokazuje to její nelegitimitnost.

2. Reakci moci, její ústupek či inatrní odpor, sleduje mnoho lidí ve strukturách i prostých občanů. Posuzují její chování, uvědomují si absurditu moci, tj. rozpor mezi deklarovaným a realizovaným. Kritické postoje lidí se prohlubují, jejich uvědomění roste, zvyšuje se zájem o společenské otázky.

3. V konkrétních případech, např. takových, jaké řeší VONS, ale i v řadě případů, které ventilovala Charta 77, bývá skutečně pomoheno konkrétním lidem. Vytváří se tak solidární atmosféra, v níž se lépe dýchá a případně i sedí. Pomáhá se také rodině. Zveřejňováním se upevňuje právní vědomí. Neustoupí-li moc v tomto případě, je to varování do budoucna: každý podobný případ může být příště zveřejněn a informace o něm sníží hodnotu věrnost čs. státní moci jak na mezinárodním fóru, tak i u čs. občanů. Proto jsou právě zprávy o konkrétních případech jednotlivých osob tak cenné. I moc může být takto vychovávána a ukazuje se, že je částečně vychovatelná. Ostatně nejsou řídké případy, kdy moc dokonce v průběhu dalšího vývoje námi zveřejňovaného případu ustoupí: místo tří let dostane "delikvent" jen 18 měsíců, jiný je potrestán jen podmíněně. Vezměme příklad: represí vůči katolíkům je v posledních dvou třech letech "neúřekem"; jejich růst je ovšem způsoben slušným rozvojem katolického samizdatu a další aktivizací křesťanů, zvl. mladých. Díky vzájemné dobré informovanosti katolického prostředí zachycuje VONS převážnou většinu represí. Jiných případů trestního stíhání s určitou politickou motivací, hlavně v oblasti kultury, zábavy, sdružování zvláště mladých lidí, ekologie, konfliktů se státní mocí, kritických postojů či přímo politických projevů, tedy těchto jiných případů z nekatolického prostředí zachytí VONS jen nepatrnou menšinu. Z toho také vzniká, hlavně v zahraničí, nesprávný dojem, jako by se represe soustředily převážně

nebo aspoň výrazně na katolíky. Touto poznámkou nikterak nesnižuji fakt, že právě katolické prostředí se v posledních letech dosti aktivizovalo - hlavně pokud jde o samizdat - a že v důsledku toho byli a jsou oběťmi četných represí. Represe jsou četné, ale přiznejme si, že na čs. poměry dosti mírné. Až na tři mládence z Bratislavy nikdo nedostal nepodmíněný trest. A byli to vlastně v posledních třech letech desítky obviněných, mnoho z nich prošlo vazbou, byly to desítky domovních prohlídek, při nichž bylo zabaveno mnoho písemností, ale také rozmnožovacích strojů. Nechci přeceňovat VONS, pochopitelně to není jen jeho vliv: Změnila se mezinárodní situace, represálie vůči křesťanům se vlastně staly sovětskou a československou specialitou, protože v Albánii, jak známo, ke konečnému řešení náb-oženské otázky už dospěli před časem. Čs. vedení a jemu podřízená /naštěstí/! Státní bezpečnost musejí stále více dbát mezinárodního veřejného mínění, tisku sousedních zemí, rozhlasového vysílání v češtině a slovenštině ovlivňující čs. obyvatelstvo, postojů vlád, mj. i socialistických a sociálnědemokratických, tlaku Amnesty International, Socialistické internacionály, odborů a politických stran včetně některých komunistických, mírového hnutí a pokud jde o křesťany, i postoje Vatikánu, katolické církve i jednotlivých křesťanů a jejich organizací / Pax Christi, IKV např./ Ovšem bez VONS, bez Charty, bez desítek a s tovek obětavých lidí, kteří předávají informace a snaží se pomoci, by jednotlivé případy nebyly ani zveřejněny a moc by okamžitě pocítila, že má možnost "exemplárně zasáhnout".

Jak šla léta, uvědomil jsem si; z těch tří bodů má prioritu ten třetí. Konkrétní pomoci konkrétnímu člověku a výchovné moci poukazováním na konkrétní případy je - aspoň v denní praxi - podřazen politický kalkul, počítající s nahlodáváním systému i "didaktický" účinek, projevující se v růstu kritičnosti a uvědomění. Ta konkrétní pomoc je nejlepší politika a jestli se zároveň dostaví i výsledky, popsané v prvních bodech, tím lépe. Vyvinula se z toho i určitá etika: nikdy neučinit nic, o čem nejsme přesvědčeni, že nemůže uškodit tomu, jemuž pomáháme, o jeho případě referujeme. Stín pochybnosti zde má větší cenu než možný obecný užitek z "odhalení případu".

A to snad byl právě křesťanský přístup k věci, tedy přístup, který vyplývá z křesťanské morálky a který v Chartě 77 s

ve VONS křesťané aplikují, jenž mě poměkud odvedl od strategie vyjádřitelné slovy lidskými právy k politickému znepokojování režimu a k politickému uvědomování nás a spoluobčanů v praxi lidskými právy pomůžeme v konkrétních případech. Začal jsem svou činnost v Chartě 77 a ve VONS chápat více jako službu lidem, jen perspektivně jako službu lidu. Pochopitelně stále zvažuji a hodnotím politické důsledky naší činnosti - reálné, hypotetické i perspektivní - ale tyto úvahy jako motiv mého jednání ustoupily poněkud do pozadí.

Opakuji proto: ani na počátku Charty nebylo v mém podpisu zá kladních prohlášení nic neupřímného. A ani nyní jsem se nevzdal politických hodnocení našeho počínání. Stále také doufám, že se podle možností rozvine svobodná politická ~~stř~~ diskuse o problémech zásadních i zcela aktuálních. Předpokladem budoucích, dnes ještě nevyhraněných proudů a tendencí této politické diskuse je dnešní ideový, tj. ideologický, politický, filozofický, kulturní, kultovní atd. Pluralismus Charty 77. Neboť Charta 77 tento názorový pluralismus střeží a - hýčká, jestliže nemůže - jsouc institucí sui generis, a to programově neorganizovanu institucí - zavádět a uplatňovat nějaká demokratická pravidla. Nemůže totiž jako neorganizace zavádět vůbec žádná pravidla. Přiznejme si proto, že demokracie v Chartě je ve psí, aspoň pokud jde o demokratické uspořádání a chod Charty. Ale protože si zároveň absenci demokracie i důvody této absence od počátku s určitou mučivou naléhavostí uvědomujeme, je Charta 77 i školou demokracie, byť v tom negativním smyslu, že totiž každý krok Charty 77, každé vydání dokumentu, ustavení nových mluvčích, jednání se zahraničními partnery, poměřujeme s neexistujícími demokratickými pravidly.

A do této situace přišel Váš návrh, abychom vyloville své politické názory, abychom řekli jasně, jaké je naše přesvědčení a co jsme dělali v roce 1968. Volání po politické diskusi je nyní slyšet v chartovním prostředí z různých stran. Na Vašem návrhu je třeba zvlášť oce nit myšlenku sborníku. Cenné je i to, že jste mladí a v této zemi není, jak se zdá, mnoho zájmu mladých lidí o tyto otázky. Osobně vítám i to, že jste katolíci, neboť z této strany přicházela zatím jen určitá exposé, o nichž se nediskutovalo, nebo jen velmi málo, Vaše výzva, a v tom je její další klad, vlastně jen připomněla to, o co jsme již před sedmi lety usilovali.

Ne-ž se o tom zmíním, dovoluji mi malé odbočení:

Velký myslitel a upřímný socialista Tomáš Garrigue Masaryk učil, řekněme trochu ironicky, "svůj národ" /3/, že demokracie je diskuse. Lépe to snad lze vyjádřit tak, že prvním předpokladem de-mokracie je svobodná diskuse. I z tohoto hlediska - perspektivy demokracie - se mi zdá politická diskuse různých politických a ideologických proudů v opozici /tj. v opozičním, kritickém prostředí/ velmi potřebná, má-li být umožněn další rozvoj nezávislého politického myšlení. Charta 77 však nemůže takovou diskusi pořádat přímo na "své půdě", protože takové uspořádání diskuse by se dalo vykládat jako snaha o nalezení vlastní politické platformy či vytvoření

/3/ Nemohu se zdržet poznámky. Od poloviny 60.let slyším tvrzení, že český národ tolik potřebuje demokracii a tolik po ní prahne, protože má staré a silné demokratické tradice, a to ve srovnání s okolními evropskými národy. Jako argument se uvádí období první republiky, kdy v mnoha státech Evropy vládly fašistické či polofašistické režimy. Uvažme však, že Češi do r. 1918 vlastně vůbec nepoznali demokracii v novověkém slova smyslu a že pouhých dvacet let mezi rokem 1918 a 1938 nemuselo zanechat ve vědomí obyvatelstva nijak silné stopy. Liberální atmosféra posledních 40 let před první světovou válkou nemohla demokracii nahradit. Volební právo bylo v předlitavském Rakousku všeobecné až od r. 1907, a to jen pro muže starší 24 let více než jeden rok usedlé v obci, a to zase jen do vídeňského sněmu, zatímco volební systém zemských sněmů včetně českého zůstal silně feudální. Kdo ví, že např. v Bulharsku už několik desetiletí předtím /od osvobození/ bylo všeobecné hlasovací právo pro muže od 21 let? Kdo, pje chválu české demokratičnosti, hodnotí staletí trvající zkušenosti mnoha evropských národů, jež prošly reformací? Kdo hodnotí tisíciletou zkušenost polské šlechtické demokracie, v mnoha ohledech dokonce přímé, demokracie, která přece jen zahrnovala 10% obyvatelstva? Kdo vynášeje povýšené nacionalistické soudy, si všímá tradic demokracie v jižní Evropě - v Řecku a Itálii antických, ve Francii odvozovaných z osvícenství a Velké revoluce? Kdo hodnotí samosprávné zkušenosti renesančních měst jižní Evropy a severoevropské Hansy. Kdo připomene prvobytně demokratické prvky jihoslovenské záduhy nebo kozácké vojenské a společenské organizace? Bilance demokracie

vlastního politického programu a protože takové snahy by diskuse o politické orientaci, pořádané Chartou, pravděpodobně skutečně vykrystalizovaly. To by ovšem bylo v přímém rozporu se základním prohlášením Charty i jejím posláním. Proto je třeba takovou diskusi, pokud možno s pomocí Charty 77, která ji může i zaštitovat i propagovat, organizovat mimo Chartu. Text Vašeho dopisu ukazuje, že jste tyto skutečnosti dobře pochopili.

Již před lety, na jaře 1979, před zatčením deseti členů VONS, jsme se o to snažili, K eseji Václava Havla Moc bezmocných vznikla řada kratších statí na téma: možnosti nezávislých společenství v zemích sovětského bloku". Sedmáct autorů se vyjádřilo. Doufali jsme, že podobné příspěvky vzniknou i na polské straně, protože jsme od počátku usilovali o internacionalizaci diskuse. Pro jiné naléhavé úkoly v roce 1980 Poláci nic nenapsali nebo aspoň nic nedodali a naše texty vyšly jako knížka v ko línském Indexu v r. 1980 pod názvem O svobodě a moci. /Reedice, poněkud redukováná, vyšla letos v létě v angličtině v nakladatelství Hutchinson v Londýně/. Věci se zdržely naším uvězněním a pozdějším uvězněním Rudolfa Bařtka, jm. jednoho ze stoupenců politického dialogu, který je orientován jako nezávislý socialista. Rozvine se dialog nyní, přispěje k tomu i Váš rozumně vyřčený požadavek? Mnohé nasvědčuje tomu, že k takové diskusi je chuť.

Než přejdu k roku 1968 a k politickým problémům dneška, dovolu te mi, abych se zmínil o problému, který je úzce spjat jak s lidskými právy, tak politikou. Je to zásada univerzality lidských práv. Základní prohlášení Charty 77 vzniklo, jak je z něho patrné, jako konfrontace skutečností s oběma mezinárodními pakty o lidských právech, které, byvše formulovány již v 60. letech, se právě v roce 1976 staly součástí čs. právního řádu. Oba mezinárodní pakty mají univerzální platnost, přistoupily k nim vlády a parlamenty mnoha zemí všech pěti kontinentů a při jejich formulaci se bral i ohled na problémy tzv. třetího

pokračování /3/ - v evropských dějinách není pro Čechy /a pro Slováky rovněž/ nijak příznivá, patnáct let hledání demokracie husitským revolučním hnutím, které příznivě ovlivnilo vývoj společnosti až do roku 1620, bylo sice mimořádně zářivou, ale jen krátkou zkušeností. Léta 1918-1938 rovněž. Poválečná symbióza

světa. Universální je i Všeobecná deklarace lidských práv OSN, Závěrečný akt helsinské konference ovšem rovněž vyhlašuje lidská práva; činí tak způsobem deklarativním a slavnostním /na rozdíl od obou paktů, které mají povahu právní normy/. Vyhlašuje je jen pro oblast USA, Kanady a Evropy, a to včetně asijských částí ~~především~~ Turecka a SSSR. Týká se tedy právě jedné miliardy lidstva, tvořící jednu čtvrtinu světové populace. Závěrečným aktem z Helsinek se představitelé /často samozavní/ této jedné miliardy dohodli na zásadách, které se přímo zbylých tří miliard lidí, žijících v Africe, Asii a Latinské Americe, nedotýkají. Helsinský proces zahrnuje rovněž, a možná především, otázky vojenského a politického uvolnění, hospodářské spolupráce a obchodu a kulturní výměny; v tomto smyslu je výlučnost této oblasti oprávněná, pokud by ovšem byl brán ohled na zájmy obyvatelstva třetího světa, jehož život, zvláště v oblasti hospodářské a sociální, je na situaci v Evropě a USA závislý. Tento ohled brán nebyl. Oprávněnost "oblastních" úmluv mezi evropskými zeměmi a USA plyne i z faktu, že Evropa a USA jsou neurologickou částí světa - z hlediska vojenského, politického i hospodářského. Problematika lidských práv byla do třetího koše Závěrečného aktu prosazena západními delegacemi jako nátlakový prvek vůči SSSR, aby byl povolnější v jiných otázkách. Nutno uznat, že to byl také výsledek nátlaku západního tisku, veřejného mínění a demokratických mechanismu Západu na západní vlády. Jistě i lidská práva mají svá specifika podle oblastí: v zemích, kde žije bohatá čtvrtina obyvatelstva, na "helsinském Severu, se bude asi méně mluvit o otroctví, tělesných trestech, amputacích rukou, kamenování žen pro cizoložství, ale také méně o nezměrné bídě a útisku /pokud se tyto kategorie vejdou do "škatulek" lidských práv v jejich buržoasně politickém pojetí/, než se o nich mluví nebo mělo mluvit v zemích tzv. třetího světa, světovém Jihu, kde důraz na právo na svobodnou uměleckou tvorbu, na svobodu cestování do ciziny či na uplatnění práva na vyhledávání a rozšiřování myšlenek všeho druhu může být považováno za podivuhodnou zvláštnost nějaké martánské Magna Charta Libertatum. Ten, kdo však chce všeobecné úsilí o dodržování lidských práv omezit na tzv. helsinský prostor, tj. světový Sever a chce z něho vyloučit tři čtvrtiny lidstva, tj. světový Jih, resp. kdo o problémech Jihu raději

nemluví, vystavuje se podezření, že lidských práv chce použít jen jako nástroje kritiky a odporu vůči sovětské politice respektive existenci SSSR. Protože kdeže jsou na Severu porušována lidská práva, jistě také v USA /např. Černoši/, jistě v Baskisku, Irsku a občas i jinde, ale přece všichni vědí, že pokud jsou tím vinny vlády, tak jen proto, že samy jsou produktem systému, který porušování lidských práv v těchto zemích vyvolává nebo alespoň neumožňuje dobře řešit. Většinou se společenských systému a tím méně vládám ani taková vina neklade, ten kritický názor zastává jen pár zapšklých marxistů, kteří soudí, že tamní společenský systém je nerozlučně psjat s porušováním lidských práv, že toto porušování je imanentním, trvalým a rozšířeným jevem společenského řádu, založeném na soukromém vlastnictví výrobních prostředků a nadvládě kapitálu. Ať je tomu jakkoliv, vlády bývají kritizovány, někdy i odsuzovány, ale zároveň je zřejmá jejich snaha porušování lidských práv zmírnit či odstranit. Zato v SSSR, Československu, Polsku atd. je porušování lidských práv na denním pořádku a jsou to přímo státní orgány, které se ho dopouštějí, často navíc v rozporu se závazky, jež vyslovily. To je ovšem výrazně jiná kvalita než v občanském, zastřeném nebo obtížně prokazatelném porušování lidských práv na Západě, zvláště když věci poměřujeme optikou buržoasní koncepce lidských práv. /Tím netvrdím, že tato koncepce je k ničemu; naopak, mutatis mutandis ji lze použít k obraně mnoha práv prostých lidí, utlačovaných a všech pracujících; na Východě samozřejmě, ale i na Západě/. K zemím sovětského bloku, porušujícím lidská práva masově a ve velkém rozsahu, přibýlo nově Turecko, ale obhájcí lidských práv ve výlučného helsinského prostoru mohou považovat kritiku tureckých poměrů za nutnou daň a navíc nepochopou, že jí zvyšují celkovou hodnověrnost výtek na adresu SSSR a jeho vazalských zemí. Proto je třeba být na pozoru, zjistíme-li důraz na uplatňování lidských práv na samotném Severu. Může skrývat jen nepochopení ale i politický záměr: boj proti komunismu, proti Sovětskému svazu, jemuž je třeba podříditi všechna ostatní hlediska, všechny ostatní problémy, a v jehož zájmu je možno vydat všanc i pravdu o světě a lidstvu. Proti boji s "komunismem" /tj. s mezinárodně propojenými byrokratickými diktaturami a tendencemi k nim/ a s SSSR, jehož politický systém je hlavním garantem a nositelem této nesvobody, paralyzují značnou část lidstva,

já osobně nic nemám, pokud je ovšem veden s pravdivými předpoklady, v pravdivých proporcích a za správné cíle. Pokud pak jde o lidská práva, ale také o celkovou hmotnou a kulturní úroveň, vidím situace v těchto proporcích:

Chudý Jih se stává stále chudším, a to absolutně anavíc výrazně proto, že se početně zvětšuje. Dnešní tři miliardy budou zítra čtyři, pozítří pět. Sever přitom zůstane stále na jedné miliardě. Jeho ekonomický a vojenský potenciál roste, i když v posledních dvou desetiletích má růst prvního světa /tj. USA a Západní Evropy/ i druhého světa /tj. SSSR a východní Evropy sestupnou tendenci. Vnitřní rozpory třetího světa, zvláště hospodářské a sociální, se hromadí a zosťrují se, což znamená, že bohatí v těchto zemích bohatnou a chudí upadají do ještě větší bídy, která je jen částečně zmírňována humanitní pomocí, rozvojem zdravotnictví a osvětou. Ve většině zemí třetího světa jsou diktátorské nebo jinak nedemokratické režimy, tendence k demokracii /Argentina, Nikaragua, Egypt/ jsou slabé a často efemérní.

Pokud tento rozpor mezi Severem a Jihem není zatím natolik silný, aby ho bylo možno označit za hlavní světový problém, je jisté, že je to problém vážný a stále vážnější a že v dohledné budoucnosti dvaceti až padesáti let může stát nejdůležitějším problémem lidstva. A lidská práva v něm hrají nezanedbatelnou úlohu.

Žijeme ovšem v Československu a je tedy naší povinností snažit se o vytvoření spravedlivých poměrů v této zemi. Uvědomujeme si přitom spojitost své situace s poměry v NDR, Polsku, Maďarsku, ale také v SSSR a dalších zemích východní Evropy. Proto se také snažíme o navázání dialogu s nezávislými hnutími těchto zemí, snažíme se o společný pohled, společné kroky. Žijeme také v Evropě, k níž patří její západní plošina, s níž jsme spojeni četnými kulturními, politickými a hospodářskými svazky /Čechy a ještě více Morava A Slovensko se nicméně vyznačují silnými dějinnými vazbami na Evropu východní, příchodem Slovanů do těchto zemí počínaje; tyto vazby bývají v úvahách o příslušnosti "střední Evropy" k západní Evropě demagogicky zamlčovány; neonacionalistická koncepce "středoevropanství", v posledních letech sílící zvláště v zahraničí a exilu, je založena na iluzi, že skutečně i oporaované kulturní hodnoty společné či blízké různým etnikům této oblasti, mohou v budoucnu

být významnou, ne-li hlavní hybnou silou společenského vývoje/.
P roto se také vyjadřujeme k celoevropským problémům. Nečiníme
to vždy jako chartisti, Ktřeba v otázkách míru a odzbrojení ne-
bo ekologie. Musíme si však přitom stále uvědomovat, že svět
není jen Evropa a Sever a pokud se nám zdá, že hlavní vnější
světové napětí je napětí mezi Východem a Západem nebo dokonce
mezi Bílým domem a Kremlem, a pokud různě kvalifikujeme hlavní
rozpory jakékoliv lidské společnosti z hlediska moci, vlast-
nictví, společenských vztahů či lidských práv, může to být
"tradičně" opravdu tak, ale přitom zároveň může platit i to,
že zeměmi třetího světa hýbou jiné problémy /nebo obdobné sociá-
lní problémy hrozí, že se přesunou jako konflikt mezi Severem
a Jihem i do naší staré Evropy. Je tedy v našem vlastním zájmu,
abychom problémy třetího světa studovali, a pochopili a veřejně
se k nim v-yjadřovali. Jen svobodní lidé vytvářejí svobodná
společenství a jen svobodná společenství, tvořící onu Evropu
zítrka, budou moci se vší vážností přistoupit k řešení vztahu
Sever-Jih. Buďme svobodní již dnes! A není-li to možné, v plné
míře, buďme alespoň sebekritičtí. Uvědomme si například, že kaž-
dý z nás, tou měrou, již se čs. oficiální místa účastní mezi-
národního obchodu se zeměmi třetího světa, účastní se i nespra-
vedlivé obchodní, hospodářské, kulturní /sem patří tzv. infor-
mační imperialismus/ atd. výměny s Jihem a právě tou měrou se
podílí na útisku a vykořisťování třetího světa. I když to není
tak výrazné, jako v zemích prvního světa, je i naše hmotné bo-
hatství /a duchovní bída/ a komfort dobře situovaných společen-
ských vrstev částečně založeno na nespravedlivém mezinárodním
h-ospodářském pořádku, vynucovaném nadnárodními společnostmi a
jinými mechanismy imperialismu, na němž na úkol hladovějících
třetího světa tiše parazituje SSSR a jeho sateliti a tím i
všichni konzumenti sovětského bloku. S vědomím této viny buďme
nedůvěřiví, uslyšíme-li někoho o evropanství a evropské výluč-
nosti. Většina "evropských" koncepcí /včetně koncepcí "středo-
evropských/ je založena na snaze zachovat a upevnit nadvládu
U SA a západní Evropy nad světem. Mějme odvahu je popřít a odha-
lit jako nehumánní.

Z těchto všech důvodů bylo také v základních prohlášeních
Charty 77 zdůrazněno, že nás všechny "spojuje vůle jednotlivě
i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských

práv v naší zemi i ve světě. " Neškodí to někdy připomenout, ten svět. Je samozřejmé, že těžištěm našeho zájmu musí zůstat Československo, popřípadě naše část Evropy. Mělo by být také samozřejmé, že se čas od času zamyslíme i nad situací v jiných částech světa a pozvedneme svůj solidární hlas s těmi, kteří jsou v utrpení, útisku a bezpráví na naší straně bariády s tím rozdílem, že jejich postavení je z hlediska jak sociálního tak z hlediska lidských práv často mnohem , ba nepředstavitelně horší. A pokud jde o naše přátele na Západě, hodnotíme je i podle toho, jaký zaujímají postoj k problémům třetího světa, zvláště jestliže v podmínkách demokracie mají takové postoje zcela praktický a konkrétní význam.

x x x x x

Ptáte se mne na mé postoje a činnost v roce 1986 a na to, zda se mé názory od té doby nějak změnily, zda své tehdejší postoje považuji stále za správné. V roce 1968 mi bylo 27 let, pracoval jsem jako středoškolský profesor, učil jsem - jsem strojní inženýr - na strojní průmyslovce teoretické odborné předměty. Nebyl jsem nikdy členem KSČ, ale již od svých vysokoškolských studií se považuji za marxistu, Toto přesvědčení vyrůstalo pomalu z původního poněkud volnomyšlenkářského ateismu, který byl opět částečnou reakcí na katolicismus mého dětství. Marxismus pro mne znamenal vždy víc než přesvědčení: byl skepsí a kritickým rozumem, byl vším tím, co podporuje rozvoj osobnosti a snaží se zaručit plná práva pro všechny. Apologatiku režimu jsem nikdy nesnášel, proto jsem také odmítl vstoupit do KSČ. Má k-ritika vůči sovětské a čs. skutečnosti se prohloubila cestováním po Evropě /zprvu východní/ a zvláště pak během několika prázdninových pobytů ve Francii a jinde v západní Evropě v letech 1965 až 69. Stále více jsem sympatizoval s koncepcemi a programem Čtvrté internacionály, jejíž členové se označují za revoluční marxisty, někdy též trockisty. Dodnes se k tomuto politickému proudu hlásím. Za posledních 15 let se snad změnil jen můj poměr k reformistům: i když jsou mi jejich koncepce cizí a někdy mě i rozčilují, spolupracuji s nimi, stejně jako s nepolitickými lidmi demokratického ražení, zvláště v takových oblastech jako jsou lidská práva, ekologie, kde je to dobře možné.

Na jaře roku 1968, tedy roku, který Vás zajímá, jsem vstoupil do názorového sdružení levice resp. do jeho pražského klubu. Propagovali jsme tehdy hlavně myšlenky společenské samosprávy, která vyvstávala jako jedna z alternativ svobodného vývoje společnosti. Upozorňovali jsme na problematiku třetího světa podobně, jako nyní já na předchozích stranách. Byli jsme, jako tehdy každý, pro práva a svobody, hlavně pro svobodu slova a spolčování, pro právo na stávku, pro svobodné odbory, požadovali jsme právo na tendence a na svobodnou diskuzi uvnitř KSČ. Vydávali jsme Informační materiály. Časopis stejného názvu vydávala pak revoluční levice v západoberlínském exilu v letech 1971 až 1981. Názorové sdružení levice se však po sovětské invazi rozpadlo. Dne 21. srpna 1968 jsem byl v Paříži, 26. srpna jsem se vrátil do Prahy. Na podzim jsem se účastnil tehdejšího studentského hnutí, hlavně na filozofické, částečně i na strojní fakultě a při založení Akčního výboru 17. listopadu, z něhož se zrodil Pražský studentský parlament. Po listopadové stávce vzniklo Hnutí revoluční mládeže, v podstatě diskusní klub, v němž se vystřídalo asi sto mladých lidí, hlavně studentů. Od diskuse jsme přešli k vydávání cyklostylové dokumentace, která obsahovala texty, popisující povahu společenského a politického zřízení, v němž žijeme. Autoři byli hlavní zahraniční marxisté. K prvnímu výročí srpnové intervence jsme rozšířili mnoho protestních letáků; některé - šlo vlastně o programové prohlášení - jsme "konspiračně" podepisovali jako Revoluční socialistická strana. Snažili jsme se - v atmosféře revolučního romantismu - vytvořit strukturu buněk podzemní organizace. Zajímavé je, že pro odpor většiny /k níž jsem mimochodem nepatřil/ jsme nepřijali princip demokratického centralismu. Myslím teď na skutečný demokratický centralismus, podmíněný vnitroorganizační demokracií, nemluvím byrokratického dirigismu stalinského typu, který se za demokratický centralismus jen vydává. Namísto toho jsme si určili zásady koordinace a s překvapením, dojetím ale i obavami jsem se o dvanáct let později dozvídal /obtížně, poněvadž jsem byl vězněn na Mírově/, že podobný přístup si zvolila polská Solidarita. Koncem 1969 a začátkem roku 1970 byli mnozí účastníci HRM zatčeni a devatenáct nás bylo trestně stíháno pro podvracení republiky. Na jaře 1971 jsme byli odsouzeni, já ke čtyřem letům odnětí svobody, moji soudruzi a přátelé k trestům kolem dvou let.

Občas připomínám, že tehdy, začátkem 70. let, jsem byl opravdovým politickým vězněm, byl jsem vězněn za opoziční, nezávislou politickou činnost. V letech 1979-84 jsem byl vězněn nikoliv pro politickou činnost, ale výhradně za angažování se v oblasti lidských práv. A mohu-li být zcela osobní: Devět let vězení je balvan, který člověk vleče po celý zbytek života. Nejen však že jsem nepropadl nenávisti vůči režimu, ale cílevědomě jsem se snažil o to, abych co nejvíce ze svého myšlení a jednání odstranil citové přístupy, abych byl co nejvíce zakotven v racionální poloze. Snad se mi to podařilo. A z druhé strany: nejsem nijak zlomen, stále uznávám ty hodnoty, které jsem popsal, a myslím si, že stojí za to, o ně usilovat. Že plný, plnohodnotný život je jen ten, který je věnován zlepšování společenských poměrů. Jen takový život, v němž člověk dokáže vsadit i sám sebe do úsilí o cíle, jež považuje za společensky prospěšné. No, a těmi devíti lety se zatím slušně umisťuji v soutěži o Blanquiho plaketu /4/.

Petr Uhl

/ 4/ Auguste Blanqui, 1805-1881, franc.revolucionář a vůdce proletariátu, v letech 1848-49, strávil celkem 36 let ve věznicích fr. buržoázie.

Mladí přátelé,

o politice, které nerozumíte, vás poučovat nemohu, ale sám se poučuji z křesťanství, kterému rozumíte suverenně. Tak se to zdá, když jsem z Vašeho dopisu vybral místa, v nichž se představujete jako mladí křesťané,

"kteří pro sebe odkrýváte přístup k životodárným duchovním zdrojům a kteří jsme vykročili za smyslem života na cestě ozařované světlem víry v osobního Boha... tato společnost právě svou zvráceností podstatně přispěla k utváření našeho duchovního základu ... ona zvrácenost některé z nás přivedla k hledání Pravdy, jež stojí nad člověkem i dějinami ... vždy ochotná poskytnout sílu a milost tomu, kdo se plně dá do jejích služeb ... někteří dávají přednost vzdělávání se a modlitbě, která je pro nás jedním z rozhodujících prvků duchovního růstu... do duchovního světa se vstupuje branou sebezapření, odříkání a osobní oběti; usilování, v němž nedáváme jistým radikálním způsobem v sázku sami sebe, klesá v povrchní koketování..."

Je to mluva nadšeného mládí a proto sympatická i starým, když při ní rezonují vzpomínky na mládí vlastní. Tak před pětadesáti lety mohla vyjádřit jejich pocity tatáž slova - i s tím odsudkem zvrácené společnosti - tehdy sice kapitalistické, ale v hospodářské krizi bezradně netečné k bídě nezaměstnaných. Tehdy se totiž vyskytovali socialisté i křesťanští. Ale i ti ostatní by takovou mluvu přijali jen s nepatrnými úpravami: Osobního Boha by nahradili některé osobním svědomím a jiní - později čím dál houfnější - osobností Stalina; modlitbu by změnili v aktivitu, ale v patetickém zanícení květnaté mluvy by ponechali i všechna adjektiva "duchovní". Jen místo do světa duchovního by vstupovali do stejně vznešeného světa budoucnosti /ovšemže světlé/ - ale naprosto stejnou branou! Ti všichni byli tenkrát tak mladí jako vy dnes, kdy vám budou některé odpovídat. Najdou společnou mluvu s vámi dnes?

Ale vaši náboženskou mluvu by beze změny mohli použít i dnes mladí moslímové v Iránu, Libanonu, Palestině ... I Alah je osobní a oni také nadšení a odhodlaní. Jistě - vaše výcho-

disko je jiné. Ale když vy jen "pro sebe odkrýváte přístup k životodárným duchovním zdrojům, zatímco jsou čtenáři skryté!

Tato skrytost však není hlavní příčinou všeobecnosti vaší mluvy. Asi je to i opatrnost vlastní důležitosti, která je tak univerzální, že překračuje poledníky, půlstoletí i tisíciletí - třeba v následující "koláži":

/Mk 10, 13nn/ Tu mu přinášeli děti, aby se jich dotkl. Ale u čedníci jim v tom bránili.

pro sebe odkrýváme přístup k ...
duchovním zdrojům...

Ježíš..rozhněval se.. kdo nepřijme království boží jako dítě, jistě do něho nevejde...

/L 9,53nn/ ... tam je nepřijali ..Jakub a Jan řekli.. ať sestoupí oheň s nebe a zahubí je..

ona zvrácenost některé z nás přivedla k hledání Pravdy" ... a pokáral je: Nevíte, jakého jste ducha...

/Mt 26, 31nn/ Petr prohlásil: I kdybych měl s tebou umřít, n-ezapřu tě. Podobně mluvili všichni /ostatní/ učedníci...

"usilování, v němž nedáváme jistým radikálním způsobem v sázku sami sebe, klesá v povrchní koketování"

Tu jim Ježíš řekl: Vy všichni ode mne této nocí odpadnete...
třikrát mě... zapřeš

Učedníci byli tenkrát také mladí.

Zdraví vás J. Vydrář

9/10/85

O b s a h :

Charta 77 č. 20/86	2
Dokument Charty 77 č. 7/86	
Prostor pro mladou generaci	3
Anketa "mladých křesťanů z Moravy"	11
Václav Benda: Vážení přátelé	15
Karel Čejka: Mladí přátelé	29
Jiří Dientsbier: Mladí přátelé	46
Václav Havel: Milí přátelé	56
Eva Kantůrková: O politice vlivné a mocenské	62
Jaroslav Mezník: Politika a já	72
Radim Palouš: Odpověď na dopis z Moravy ze srpna 1985	78
Zdeněk Pokorný: Pět slabik	92
Jaroslav Šabata: O osmašedesátém v šestasmdesátém.....	94
Jan Šimsa: Odpověď na anketu	110
Petr Uhl: Lidská práva a politická revoluce.....	115
Josef Vydrář: Mladí přátelé	134